

מכון הנרייטה סאלד
המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

לקראת פיתוח תכנית מסגרת

לגן הילדים

מחקר הערכה

רינת יצחקי

נעמי בקון-שנור

טלי שושן

ירושלים, תשס"ו – 2006

דוח מחקר מס' 274

פרסום מס' 769

הפרויקט בוצע עבור האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים,
המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך
לפי מכרז מס' 41/12.01 (מתן שירותים מקצועיים, טכניים ולוגיסטיים
לצורך הערכת תכניות לימודים ועזרי למידה/הוראה)

© כל הזכויות שמורות למשרד החינוך

אין להעתיק או להפיץ פרסום זה או קטעים ממנו
בשום צורה ובשום אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני (לרבות צילום והקלטה)
ללא אישור בכתב ממשרד החינוך

סדר ועריכה במחשב: מכון הנרייטה סאלד

נדפס בדפוס "כתר", ירושלים

ירושלים, תשס"ו – 2006

תוכן העניינים

5	פתח דבר
7	תמצית
11	פרק ראשון: רקע לפעולת ההערכה
11	א. מבוא
11	ב. מטרות פעולת ההערכה
12	ג. רקע תיאורטי
15	ד. שאלות ההערכה
16	פרק שני: מתודולוגיה
16	א. המדגם וכלי ההערכה
19	ב. סוגי העיבודים
21	ג. תהליך העבודה
22	פרק שלישי: ממצאים
22	א. ממצאים מהראיונות עם קובעי מדיניות
26	ב. ממצאים מהראיונות עם מפקחות גני ילדים
33	ג. ממצאים מהראיונות עם רכזות מדור הגיל הרך במרכזי פסג"ה
40	ד. ממצאים מהשאלונים לגננות ומהראיונות אתן
80	פרק רביעי: סיכום הממצאים על פי שאלות המחקר
85	פרק חמישי: דיון בממצאים והמלצות
98	מקורות
101	נספחים
103	נספח 1: ריאיון עם קובעי מדיניות
105	נספח 2: ריאיון עם מפקחות גני ילדים
113	נספח 3: ריאיון עם רכזות מדור הגיל הרך בפסג"ה
123	נספח 4: שאלון לגננת
133	נספח 5: ריאיון תכנון
138	נספח 6: התפלגות חשיבותן של מטרות העבודה בגן (מגזר יהודי)
139	נספח 7: התפלגות חשיבותן של מטרות העבודה בגן (מגזר ערבי)
140	נספח 8: הפרקים בתכנית המסגרת (מגזר היהודי)
141	נספח 9: הפרקים בתכנית המסגרת (מגזר הערבי)
142	נספח 10: נימוקים לפרקים הזקוקים לחידוש בתכנית המסגרת, לדעת הגננות

פתח דבר

מחקר ההערכה הנדון, שבוצע לקראת כתיבתה של תכנית לימודים לגן הילדים, נערך במסגרת שורת מחקרי הערכה שעורך מכון הנרייטה סאלד עבור האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים במשרד החינוך. מחקרי ההערכה נועדו לשמש את האגף בתהליך פיתוחם של תכניות לימודים ושל פריטים לימודיים מסוגים שונים.

המחקר המוצג להלן נועד לבחון את מידת השימוש ואת אופן השימוש שנעשה על ידי הגנות במסמך תכנית המסגרת הנוכחית, ולאתר את הצרכים של הגנות ואת ציפיותיה מתכנית לימודים חדשה לגן. המחקר כלל גם התייחסות לסוגיית תכנון העבודה בגן – היבט שעתידי להיכלל בתכנית החדשה. נדגיש, כי המוקדים הספציפיים של המחקר גובשו לאחר דיון עם בעלי תפקידים הקשורים לתכנית באגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים ובאגף לחינוך קדם-יסודי במשרד החינוך, ועל פי סקירת ספרות הנוגעת לתכניות לימודים לגני ילדים בארצות המערב.

כלי המחקר המרכזי היה שאלון לגנות אשר הועבר ל-275 גנות מהמגזרים השונים (עשר גנות רואיינו גם באופן אישי בסוגיית תכנון העבודה בגן). בנוסף, נערכו ראיונות בדרג מטה עם קובעי מדיניות במשרד החינוך, עם מפקחות על גני ילדים ועם רכזות הגיל הרך במרכזי פסג"ה.

המחקר הוזמן ומומן על-ידי האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים במשרד החינוך. ליוותה אותו ועדת היגוי מטעם האגף. עם חבריה הוועדה נמנו: גב' נאוה סגן – מנהלת האגף, ד"ר צופיה יועד – סגנית מנהלת האגף ומנהלת גף תכנים, ד"ר רות רז – מנהלת מחלקת מחקר והערכה (עד שנת תשס"ג), ד"ר נעה אבולעפיה – מרכזת מחקרי הערכה באגף (משנת תשס"ג), גב' אביבה סברדלוב-מפקחת תחום הגיל הרך באגף, גב' רינה כהן – מפקחת תחום הגיל הרך בחינוך הממלכתי דתי באגף, גב' סנייה אבו-רקבה – מפקחת תחום הגיל הרך בחינוך הערבי באגף וגב' גרסיאלה בודניק – האגף לחינוך קדם-יסודי.

אנו מבקשות להודות לחברי ועדת ההיגוי באגף אשר ליוו את המחקר, על ההכוונה שהעניקו לנו ועל עזרתם האינטנסיבית והיעילה. הערכתנו שלוחה לגב' לאה שפטיה, חוקרת במכון סאלד, על שתרמה לנו מניסיונה הרב בתחום הגיל הרך. לבסוף, תודה שלוחה לגנות הרבות שמילאו את השאלון המורכב ובייחוד לאלה מהן שניאותו גם להתראיין. תודה למפקחות ולרכזות במרכזי הפסג"ה על שיתוף הפעולה המלא ועל הפתיחות שגילו בכל הנוגע למחקר.

תמצית

רקע

תכנית המסגרת הנוכחית לגן הילדים פורסמה בשנת תשנ"ה על ידי האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים. לאחרונה התעורר הרצון לעדכן את התכנית מכמה סיבות: ראשית, מסוף שנות ה-80, שבהן עסקה ועדת התכנית בכתירתה, התבססו גישות חינוכיות חדשות שלא קיבלו ביטוי מספיק בתכנית הנוכחית; שנית, מתוך התבוננות בנעשה בשטח, סבורים אנשי המקצוע במשרד החינוך כי ראוי לצמצם את הפערים שבין הרצון וההצהרה הבאים לידי ביטוי בתכנית לבין מידת יישומם בשטח. באגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים הוחלט להתאים את תכנית המסגרת לגני הילדים (תשנ"ה) לצרכים העכשוויים ולגישות החינוכיות החדשות.

המטרה של פעולת ההערכה הייתה לבחון את מידת השימוש בתכנית הנוכחית ואת אופן השימוש בה, וכן לזהות את הצרכים של הגננת ביישומה של תכנית חדשה – כל זאת, כדי לסייע בבניית תכנית מסגרת חדשה. הכיוונים של פעולת ההערכה גובשו תוך דיון עם בעלי התפקידים הקשורים לתכנית באגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים ובאגף לחינוך קדם-יסודי, ועל פי סקירת ספרות הנוגעת לתכניות לימודים לגני ילדים בארצות המערב.

שיטת המחקר

הכלי המרכזי במחקר זה היה שאלון לגננת. השאלון הועבר ל-275 גננות (151 מהפיקוח הממלכתי, 59 מהפיקוח הממלכתי-דתי ו-69 מהמגזר הערבי). כמו כן, נערכו ראיונות בדרג מטה עם קובעי מדיניות במשרד החינוך ($N = 6$), מפקחות על גני ילדים ($N = 24$) ורכזות הגיל הרך במרכזי פסג"ה ($N = 8$). בנוסף, נערך ראיון עומק עם 10 גננות בנושא תכנון העבודה בגן.

להלן נביא את עיקר הממצאים לגבי ההיבטים השונים שהוערכו.

ממצאים מרכזיים ומסקנות

1. כיצד ובאיזו מידה נעשה שימוש בתכנית המסגרת הנוכחית?

רוב אנשי השדה מודעים לתכנית המסגרת ומכירים אותה (98% מהגננות ורוב המפקחות והרכזות). למרות זאת, השימוש בה מועט – רוב הגננות דיווחו כי הן משתמשות בתכנית המסגרת רק כמה פעמים בשנה, או אף פחות מכך (כ-80%), והשימוש בה נעשה בעיקר לצורכי תכנון שנתי (כ-87%) ולפיתוח נושא אינטגרטיבי (כ-43%). אחוז ניכר של גננות (כ-62%) טוענות כי השימוש בתכנית היה רב יותר אם היא הייתה כוללת דוגמאות להפעלה וליישום העקרונית, ואם הגננות היו מקבלות הדרכה על אופן השימוש בה. המפקחות והרכזות רואות את תפקידן כמתווך בין תכנית המסגרת לבין הגננות, והן עושות שימוש בתכנית לשני צרכים עיקריים: הדרכת גננות לתכנון תכנית עבודה ושימוש אקדמי עצמי.

היתרונות המרכזיים של התכנית הנוכחית: (1) היותה מסד עבודה מקצועי לעבודת הגננת; (2) ההיקף הרחב של התכנים ותחומי הדעת הכלולים בה; ו-(3) היותה מסגרת המאפשרת תכנון של העבודה בגן ובקרה עליה. יתרונות אלה מחזקים את הממצא, שהשימוש בתכנית אינו יומיומי, אלא נעשה בעיקר במצבי למידה עצמיים וכשלב בהכנת מסמכי עבודה שונים, אם זו מפקחת, אם זו רכזת ואם גננת.

הסיבות לעדכון התכנית: נטען כי (1) התכנית איננה עדכנית ביחס לגישה התואמת התפתחות שהתבססה בעולם בעשור האחרון; (2) הטיפול המוצג בה בתחום העבודה האינטגרטיבית טעון שיפור (יותר בהיבט של עריכה ופחות בהכוונה ובפירוט); (3) חסרים בה תחומי דעת מסוימים, ו-(4) הושם בה דגש מועט מדי בנושא התכנון וההערכה בגן. המשיבים לא ציינו באופן מיוחד שנושאים מסוימים הם מיותרים, אם כי נטען שיש לחדש ולעדכן את מרבית התכנים הקיימים בה כיום.

2. מבנה ותכנים של תכנית המסגרת העתידית

הגננות לא דיווחו על קשיים בהתמודדות עם הטקסט ו/או עם המבנה של התכנית הנוכחית. עם זאת, נטען כי האטרקטיביות של תכנית עתידית ונגישות הגננות אליה יגברו אם תתווספה דוגמאות יישומיות, אם תתוגבר ההדרכה בה ואם היא תיכתב בשפה יומיומית ופחות תיאורטית.

אשר לתכנים שמומלץ לכלול בה: עלו שני מקבצי תוכן שרצוי לכלול בתכנית העתידית: הראשון עוסק בתכנים ובתחומי דעת המכוונים ללימוד ילדי הגן (כגון: תחומי דעת, מענה לצורכי ילדים); השני – עוסק בתכנים המכוונים אל הגננת כאשת המקצוע (כגון: העשרת הידע הפדגוגי והידע הניהולי).

3. אילו קשיים של הגננת תוכל התכנית העתידית לפתור?

הגננות סוברות כי תכנית מסגרת עתידית תוכל להציע פתרונות לקשיים המאפיינים את עבודתן, כפי שהן העלו: היא תוכל לפתור כ-70% מהקשיים הקשורים לפרקטיקה החינוכית היומיומית (שונות בין ילדים, עבודה עם הורים וניהול הגן), וכ-80% מהקשיים הקשורים להיבטים פרופסיונליים כלליים יותר (יישום תכניות לימודים חדשות, פיתוח נושא אינטגרטיבי ותכנון שנת עבודה). עם זאת, קיימת אי הסכמה בין המפקחות לבין הרכזות בשאלה אם תכנית מסגרת תוכל לסייע בנושאים ניהוליים של הגן, בהערכת יכולות הילדים, ובהתמודדות עם קשיים רגשיים של ילדים.

4. הדרך הטובה ביותר להטמעת התכנית

כל המרואיינות הסכימו שיש חשיבות רבה למבנה התכנית ולעריכתה, כמרכיב מרכזי בהטמעתה, וכי על התכנית העתידית להיות ידידותית ונגישה. צוין כי הדרך הטובה ביותר להטמיע את התכנית בשטח היא הדרכה והשתלמויות. אנו מניחים כי גם מפגשים של גננות עמיתות יימצאו כמקור סיוע אפקטיבי בעיני גננות (ממצא שעלה בהקשר לתכנון העבודה). המפקחות, כאחראיות

על כ-90 גנים בממוצע, הן בעלות כוח השפעה דומיננטי על הרגלי העבודה של הגננות. לפיכך, מומלץ כי הטמעת התכנית העתידית תיעשה דרכן ובשיתופן, כך שהשימוש בה ייהפך לחלק אינטגרלי משגרת העבודה.

5. תכנון חינוכי בגן הילדים

בראיונות שנערכו עם קובעי המדיניות ועם המפקחות והרכזות עלה, כי לנושא תכנון העבודה בגן יש חשיבות רבה, וכי יש להכליל גם אותו בתכנית העתידית. נראה כי האינפורמטורים השונים עושים שימושים שונים במונח "תכנון". הנתונים מראים כי כל הגננות (מלבד גנת אחת) מתכננות מראש את עבודתן, ורובן (57%) – עושות זאת בהתאם ללוח השנה. הקושי של הגננות בתכנון תכנית עבודה לא הועלה על ידי הגננות עצמן, אלא על ידי המפקחות והרכזות. המקור העיקרי שבו הגננת נעזרת בתכנון תכנית עבודה שנתית הוא גננות אחרות (כ-65% מהגננות). מקורות סיוע נוספים שהועלו הם: מדריכים ועזרי הוראה (כ-55%) ותכנית המסגרת (כ-60%). עם זאת, נוכחנו כי תכנית המסגרת אינה מהווה כלי יסודי ומובנה בצורכי התכנון, אלא השימוש בה נעשה כבמאגר-מנחה של מטרות ומושגים ספציפיים. הגננות שרואיינו טענו כי כדי שהן ישתמשו בתכנית המסגרת לשם תכנון, התכנית צריכה להיות קונקרטית ולהכיל דוגמאות מוחשיות שנוסו "בשטח". הגננות הביעו רמות גבוהות של הסכמה כלפי הגמשת התכנון (ממוצע 3.4 בטווח 1-4) והסכמה פחותה יחסית כלפי הקפדה על עקרונות התכנון (ממוצע 3.0).

6. "אני מאמין" חינוכי כנקודת מוצא לתכנית מסגרת

הגננות התבקשו לתאר בשאלון את ה"אני מאמין" החינוכי שלהן. מתשובותיהן ניתן היה ללמוד על היבטים מרכזיים שיכולים להיות קשורים לתכנית המסגרת הבאה מבחינת הדגשים ותכנים רצויים. מניתוח התשובות ניתן היה לזהות שלושה מרכיבים עיקריים בתפיסת ה"אני מאמין" החינוכי: (1) הנחות יסוד; (2) אמצעים ודרכי פעולה; (3) מטרה מצופה.

הנחות היסוד העיקרית בתהליך החינוכי שעליה הצהירו הגננות התמקדה בילד עצמו. נקודות מוצא שכיחות נוספות היו אווירה נעימה וסביבת למידה מאתגרת. נמצאו אמצעים ודרכי פעולה מגוונים המשמשים את הגננות, בהלימה למטרות ולגישה הפדגוגית הכללית (למשל: משחק, הוראה אותנטית ולמידה חווייתית). מבחינת **מטרות** התפתחותיות-לימודיות של גן הילדים, הוזכרו כל התחומים המצויים כיום בתכנית המסגרת (כגון: טיפוח כישורי חשיבה ולמידה, טיפוח חברתי-ערכי וטיפוח רגשי). מוצע לשקול הדגשת מרכיבים אלו בתכנית המסגרת העתידית.

פרק ראשון: רקע לפעולת ההערכה

א. מבוא

תכנית המסגרת הנוכחית לגן הילדים פורסמה בשנת תשנ"ה על ידי האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים. במסמך זה פורט, למעשה בפעם הראשונה, מה מצפים שילדים בגילאים 3-6, ילמדו במסגרת גן הילדים. באותה עת גרמה תכנית זו למהפך בדרכי העבודה של הגנת – לראשונה מוסדו התכנים הנלמדים בגן, והמטרה הייתה להפוך אותה לכלי עזר לגנת, הן בעבודתה היומיומית והן בתכנון שנת הלימודים.

בהקדמה לתכנית נכתב: "... עלינו לדעת כי התכנית, כמו כל תכנית, טובה לשעתה, והיא פרי רוחנו והבנתנו את הילד ואת החברה שבה הוא גדל - היום. מעת לעת, מתוך התבוננות מחודשת בילד, בעולמו ובעשייה החינוכית, נצטרך לבחון את דרכנו מחדש" (משרד החינוך, תשנ"ה, עמ' 6). ואמנם, מאז שוועדת התכנית ירשה, בסוף שנות ה-80, התבססו גישות חינוכיות חדשות שלא זכו לביטוי הולם בתכנית הנוכחית. בנוסף, מתוך התבוננות בנעשה בשטח, אנשי המקצוע סבורים כי ראוי לצמצם את הפערים שבין הרצון וההצהרה הבאים לידי ביטוי בתכנית לבין מידת יישומם בשטח. באגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים הוחלט להתאים את תכנית המסגרת לגני הילדים (תשנ"ה) לצרכים העכשוויים ולגישות החינוכיות החדשות.

מטרתה של פעולת ההערכה המוצגת כאן הייתה לבחון את מידת השימוש בתכנית הנוכחית ואת אופן השימוש בה, וכן לזהות את הצרכים של הגנת ביישומה של תכנית חדשה – כל זאת, כדי לסייע בבניית תכנית מסגרת חדשה. הכיוונים של פעולת ההערכה גובשו תוך דיון עם בעלי התפקידים הקשורים לתכנית באגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים ובאגף לחינוך קדם-יסודי, ועל פי סקירת ספרות העוסקת בתכניות לימודים לגני ילדים בארצות המערב.

ב. מטרות פעולת ההערכה

מטרתה המרכזית של ההערכה הייתה ברור המצב הקיים בשטח כפי שהוא נתפס וכפי שמדווחות עליו גנות כ"משתמשות הקצה". מכיוון שתכנית המסגרת החדשה תדגיש את מקומה המרכזי של הגנת, ההערכה התמקדה בהיבטים הבאים:

1. איתור מידת ההיכרות של הגנות עם תכנית המסגרת ואופן השימוש בה.
2. איתור נקודות החוזק ונקודות החולשה של התכנית הנוכחית.
3. בדיקת הציפיות של הגנות מתכנית מסגרת חדשה.
4. איתור הצרכים של הגנת לשם יישומה של התכנית: שימוש בחומרי למידה, פעולות הדרכה, השתלמויות ולמידת עמיתים.
5. עקרונות ודרכי עבודה בנושא תכנון העבודה בגן.

מהמטרות הללו נגזרו שאלות ההערכה הספציפיות, והן יפורטו בפרק המתודולוגי.

ג. רקע תיאורטי

הוויית הלמידה בגן הילדים

ילדים בגיל הרך לומדים באופן מתמיד ובדרכים רבות, כאשר צורת הלמידה העיקרית בשלב התפתחותי זה היא משחק (Gura, 1996; Spodek et al., 1991, chap.10; Whitebread, 1996). ילדים לומדים מתוך מצבים שונים מחיי היום יום ובאמצעות התנסויות המכוונות, באופן מתוכנן או לא מתוכנן, ללמידה. קיימות הגדרות שונות ומגוונות למשחק, אולם מאפייניו העיקריים הם: גמישות, גרימת אפקטים חיוביים והנעה על ידי מוטיבציה פנימית. מוסכם בין החוקרים כי הדגש במשחק הוא אמצעים ולא מטרה: בתהליך ולא בתוצר (תובל, 2003). בגן הילדים קיימות פעילויות חופשיות ופעילויות מכוונות, או בלשונה של החוקרת קרמילוף-סמית – "למידה בלתי מפורשת ולמידה מפורשת" (אצל: תובל, 2003). חלק מן הפעילויות נעשות במסגרת יחידנית, חלקן בקבוצות וחלקן משותפות לכלל ילדי הגן. לפיכך, הגננת אמורה ליצור אפשרויות למידה באמצעות פעילויות מסוגים שונים ובמרכזי למידה שונים, כגון: משחק חופשי, משחק סוציו-דרמטי, משחק דידקטי, שיחה ודיון, יצירה, צפייה בתהליכי טבע, פעילות גופנית, ספרים ומחשבים (משרד החינוך התרבות והספורט, תשנ"ה; לטכניקות הוראה נוספות ראו גם MacNaughton & Williams, 1998).

קרטיס (תשס"א) הגדירה את התכנית החינוכית בגיל הרך כך: "התכנית החינוכית היא כל דבר שמשפיע על הילד בסביבת הלמידה, הגלויה והנסתרת. היא כוללת לא רק את הפעילויות, בפנים ובחוץ, המוצעות לילדים הקטנים, אלא גם את גישות הצוות כלפי הילדים, זה כלפי זה, להורים ולכל מי שמבקר במקום" (שם, עמ' 33).

גם תכנית המסגרת לילדי הגן שואפת להתייחס לילד כאל שלם – על כל צרכיו הפיזיים, הרגשיים, החברתיים והאינטלקטואליים. זאת ועוד, בתחום האינטלקטואלי מדובר בתכנית רב תחומית שאמורה להקיף את כל תחומי הדעת המרכזיים שבהם אמור הילד להשכיל ולרכוש ידע, וכן את המיומנויות הקוגניטיביות שהילד נדרש לפתח. לאור כל זאת, המפעילה של התכנית הזו – הגננת – חייבת להיות בעלת תחומי יכולת נרחבים.

תפקידיה של הגננת

הגננת, המופקדת על החינוך בגיל הרך, אמורה להיות בעלת כישורים מגוונים מעבר לכישורים החינוכיים. עליה לתמוך בילדים מבחינה רגשית וחברתית, עליה לנהל את הגן מבחינה ארגונית ותקציבית, ועליה להנהיג את הגן להגשמת משנתה החינוכית. הגננת נתפסת כמנהלת בפועל של המוסד החינוכי וכאחראית על הפעלתו. יש לזכור כי גן הילדים מהווה מוסד עצמאי המעניק לגננת אוטונומיה רבה, אך בדידותה זו גם מכבידה לעתים על האחריות הבלעדית המוטלת עליה בקבלת החלטות ובדאגה לשלומם ולקידומם של כל ילדי הגן (נגר, 2001). מתוקף כך נהוג להבחין בשלושה תחומי עשייה עיקריים של הגננת (ביגר, 2003; מיכלוביץ, 1999; נגר, 2001):

(1) הגננת כמנהלת הגן – מצפים מהגננת שתדע לנהל נכון ובאפקטיביות את צוות הגן שבניהולה, תקיים תקשורת נכונה, תורמת ובונה עם אנשי הצוות של הגן, עם אנשי הרשות המקומית, עם גורמים תומכים בגן ועם הורי הילדים בגן. כמו כן, שתדע להציג נכון ובאופן מקצועי את תכנית העבודה של הגן ושתשכיל לשווק את העשייה החינוכית הכוללת של גנה ותרומתה לילדים. ניהול של גן הוא ניהול פדגוגי ואדמיניסטרטיבי הדורש יכולת ארגון טובה ולכן על הגננת לנצל בתבונה את תקציב הגן כדי לספק לילדים סביבה חינוכית עשירה בגירויים ללמידה. תכנון של תכנית שנתית הנו קריטי להשגת משימות אלה. מצפים מהגננת שתכין תכנית שנתית שתכלול תכנון פדגוגי ומנהלי הממקד את העבודה ומקל על השגת היעדים.

(2) הגננת כאיש מקצוע – כאיש מקצוע, על הגננת להיות בעלת תפיסה חינוכית הנובעת משליטה בידע פדגוגי ובהבנת הצרכים ההתפתחותיים של הילד בגיל הרך, וכן מהכרת תיאוריות חינוכיות, גישות ושיטות לימוד. הגננת צריכה להיות מסוגלת לבחור את התכנים המתאימים לאוכלוסיית הילדים שבגן. תכנית העבודה אמורה לספק מענה למגוון הצרכים של הילדים ולהכשיר אותם בכל התחומים שבהם עוסקת תכנית הלימודים של הגן: במיומנויות היסוד, בכישורי חיים ובתחומי דעת. הגננת צריכה גם לתכנן ולבנות סביבה חינוכית אסתטית, עשירה ומגוונת, בהלימה לתכנית העבודה – סביבה שתזמן לילד את מגוון הפעילויות וההתנסויות הנדרשות ללמידה בגיל הרך (משרד החינוך, 1995).

(3) הגננת כמנהיגה חינוכית פדגוגית – על הגננת להיות בעלת יכולת להנהיג את הצוות החינוכי של הגן ואת ילדי הגן והוריהם. כל זאת, על פי חזון אישי ותפיסה חינוכית-ערכית משלה. עליה להיות בעלת חזון חינוכי ומוטיבציה להשפיע על הילדים שבתחום אחריותה. עליה לפעול למען מטרה ולסחוף אחריה את האחרים.

לצורך תפקודה כאשת מקצוע וכמנהיגה פדגוגית זקוקה הגננת לתשתית של ידע תיאורטי ומעשי. ספודק וסרצ'ו (Spodek & Saracho, 1991) הציגו ארבעה סוגי ידע מרכזיים שעל הגננת לרכוש:

1. התכנים של תכנית הלימודים לגיל הרך והדרכים המתאימות להוראתם לילדים המסוימים שאותם היא מלמדת.
2. מידע בטיחותי ובריאותי לשמירה על בריאותם ורווחתם של הילדים.
3. טכניקות ליישום פעילויות לילדים, מהכנת בצק ועד ארגון מרכזי למידה.
4. טכניקות לניהול הקבוצה, כגון: קביעת כללים ויישומם, נקיטת דרכי ענישה נאותות וטכניקות להשפעה על ילדים ללא עונשים.

הצורך בעדכון תכנית המסגרת

תכנית הלימודים בגן מפורטת ב"תכנית מסגרת לגן הילדים" וכוללת שלושה חלקים ונספח: **חלק א** דן במסגרת גן הילדים ובהתפתחות הילדים המתחנכים בו; **חלק ב** פורס את התכנית על פני תחומים של מיומנויות יסוד (חשיבה, לשון ואוריינות) וכישורי חיים (בריאות, בטיחות וחינוך גופני); **חלק ג** מפרט את תחומי הדעת השונים שהילדים לומדים בגן, כגון מתמטיקה, ספרות חגים וכו'. בחלקים ב' וג' יש מבנה אחיד לכל פרק: תיאור הנחות היסוד של התחום, המטרות

ותיאור תוכני הלמידה על פי שלבי התפתחות. **הנספח** מציג שיטה לעבודה אינטגרטיבית. בין הסיבות הרווחות לעדכון תכניות לימודים ניתן למנות שתיים הנוגעות לתכנית הנדונה – האחת, שינוי בגישות החינוכיות ובתפיסת התכנים והאחרת, פערים בין הכוונה והרצון של מתכנני התכנית לבין דרך הטמעתה בשדה. נפרט להלן את המצב בכל הנוגע לכל אחת משתי הסיבות.

1. שינוי בגישות החינוכיות ובתפיסת התכנים: תכנית המסגרת הנוכחית עוסקת בעיקר בתכנים הנלמדים בגן, ופחות בתפקידי הגננת הבאים לידי ביטוי ביכולות שתוארו לעיל, כגון: ידע בהתפתחות הילד, דרכי ניהול קבוצה, שיטות הערכה ותכנון, והתאמה של דרכי ההוראה לצרכים האינדיבידואליים של הילד. הוראה על פי גישה זו מחייבת שינוי בדפוסי העבודה של הגננת, כמו: תכנון ארגוני ותקציבי ארוך טווח, קביעת סדרי עדיפויות, ויתור על שליטה תמידית והתמדה לאורך זמן (טל, 2003). בגישה של הוראה תואמת התפתחות, הילד – על צרכיו ההתפתחותיים המשתנים – עומד במרכז העשייה החינוכית. הילד – ולא החברה, לא הגננת, לא התכנית ולא האופנה החינוכית האחרונה. הוראה תואמת התפתחות היא הצהרה ערכית שנקודת המוצא שלה היא הילדים המצויים במסגרת החינוכית (התפתחותם, תחומי העניין שלהם, העדפותיהם, מאפייניהם המשפחתיים או התרבותיים והצרכים המיוחדים שלהם). נראה כי נדרשת התייחסות מעמיקה לנושאים אלו כדי לעבוד על פי גישת ההתפתחותית (Bredekamp & Copple, 1994; Feinburg & Mindess, 1997). בחינוך ילדים בגיל הרך. גישה זו התבססה במרכז הזירה של העשייה החינוכית, במיוחד לאחר פרסום נייר העמדה של NAEYC (National Association for the Education of Young Children) לגבי עבודה על פי גישת ההתפתחותית במסגרות לגיל הרך (גיל 0 עד 8) (Bredekamp, 1987). לאחר כמה שנים של התנסות בגישה, פרסמה האגודה הנ"ל ספר ובו התייחסות מפורטת לתכנית החינוכית המוצעת ולדרכי ההערכה במסגרתה, וגרסה עדכנית של הספר ראתה אור בסוף שנות ה-90 (Bredekamp & Copple, 1997).

נוסף על הגישה החינוכית הכוללת שהשתנתה, עלו בשדה החינוכי דגשים חדשים נוספים, כגון: דגש על אוריינות (תכנית לקראת קריאה), תכנון חינוכי צוותי. ברחבי העולם נכתבו כבר תכניות המתבססות על ממדים אלה. בניו זילנד, למשל, יש התייחסות רחבה גם לאוכלוסייה הרב תרבותית במקום (Carr & May, 2000). כדגם לתכנית כזו, נכתבה לאחרונה בישראל תכנית לגילאי שנתיים-שלוש (משרד החינוך, 2001).

2. פערים בין הכוונה והרצון של מתכנני התכנית לבין דרך הטמעתה בשדה: הסיבה השנייה האפשרית לעדכון תכנית לימודית היא, כאמור, הצורך במתן מענה לבעיית הפערים ביישום התכנית. גם לגבי תכנית המסגרת לגני הילדים, דווח באופן בלתי רשמי מהשטח (הן על ידי הגננות והן על ידי המפקחות), שיש שונות רבה בין הגננות במידת השימוש בתכנית ובאופן יישומה. יש הקושרים את השונות בדגש שונה הניתן לה בכל מחוז, ובמידת היכרותן של המפקחות עצמן את התכנית. אחרים תולים את הפערים הללו במבנה התכנית ובפרקים החסרים בה.

לסיכום, הצורך בתכנית חדשה עולה הן עקב התפתחות מחקרית בתחום התיאוריות החינוכיות – חשיבות העבודה לפי הגישה ההתפתחותית והדגש על אוריינות, והן עקב פערים בהטמעת התכנית הנוכחית – אם בשל מבנה התכנית ואם בשל תכניה.

ד. שאלות ההערכה

שאלות ההערכה מכוונות לסקירת הקיים מבחינת היקף השימוש, דרכי עבודה ועמדות, לבחינת הציפיות של הנמענים מתכנית עתידית בכל הקשור לתכנים ולערכים הרצויים, ולמידת יכולתה של התכנית לספק דרכי תכנון וגמישות בעבודה. להלן פירוט השאלות:

1. כיצד ובאיזו מידה עושה הגננת שימוש בתכנית המסגרת?
2. שאלות הנוגעות למבנה התכנית ולתכניה:
 - האם קיומה של התכנית סייע לגננות להכיר תחומים חדשים להוראה בגן?
 - האם התכנית במבנה הנוכחי שלה, נוחה לשימוש?
 - באילו חלקים של התכנית השתמשו הגננות בתדירות גבוהה ומדוע? באילו חלקים הן לא השתמשו ומדוע?
 - מהם הנושאים החשובים בתכנית והאם חסרים בה נושאים?
3. שאלות הנוגעות לציפיות מתכנית מסגרת עתידית:
 - מהם הנושאים שהמחנכים מצפים שייכללו בתכנית חדשה (נושאים כגון: טכניקות לניהול קבוצת ילדים, טכניקות לניהול צוות, דרכי תכנון והערכה)?
 - כיצד ניתן לבנות תכנית שתאפשר עבודה אינטגרטיבית ובתוך כך תקצה מקום ראוי לכל אחד מתחומי הלמידה?
 - לאיזה סוג של הדרכה זקוקות הגננות לקראת שימוש בתכנית חדשה?
4. שאלות הנוגעות לתכנון חינוכי:
 - באיזו מידה וכיצד מתכננת הגננת את התכנית החינוכית ובאיזה שלב של התכנון היא נעזרת בתכנית המסגרת?
 - אילו נושאים, פרקים או עקרונות בתכנית המסגרת היו יכולים לסייע לגננת בתכנון העבודה בגן?

שאלות הערכה נוספות שעלו בתחילת הדרך נגעו לתכנית בשפה הערבית: אילו פרקים ייחודיים לחברה הערבית יש לכלול בתכנית החדשה? כיצד אפשר להתגבר על הקושי בהכרת מושגים בשפה הערבית? ואילו דרכים מעשיות ניתן לנקוט להטמעת התכנית במגזר הערבי¹.

¹ בשלב התכנון המעשי של המחקר הוחלט כי שאלות ההערכה למגזר הערבי תהיינה זהות לשאלות ההערכה למגזר היהודי ואם יהיו הבדלים בממצאים של המגזרים, הם יוצגו בנפרד.

פרק שני : מתודולוגיה

א. המדגם וכלי ההערכה

בחלק זה יוצגו כלי המחקר שבהם נעשה שימוש במחקר. כל כלי יתואר בקצרה ויוצג מדגם המשיבים לפי מחוז ולפי פיקוח (הכלים המלאים מובאים בנספחים).

כלי המחקר המרכזי במחקר היה שאלון לגננת. בנוסף, אספנו מידע מגורמים שונים במטרה להקיף את כלל נושאי התפקידים המעורבים והמשפיעים על עבודת הגננת: החל מקובעי המדיניות המתווים את היעדים, דרך המפקחות, האחראיות הישירות על הגננות והמעורות בכל הנעשה בכל גן שבפיקוחן, ועד לרכזות הגיל הרך שבמרכזי פסג"ה, שאליהן מגיעה הגננת במסגרת עבודתה השגרתית כדי להשתלם ולהתמקצע. כדי לקבל מידע על שאלות מרכזיות ממגוון גורמים, הקפדנו שהשאלות תחזורנה על עצמן בכלים השונים, כגון: המידה ואופן השימוש של הגננת בתכנית הנוכחית, נקודות חוזק ונקודות חולשה של התכנית הנוכחית וכן הציפיות ממרכיביה של תכנית מסגרת עתידית.

1. ריאיון עם קובעי מדיניות (הכלי המלא מופיע בנספח 1)

ריאיון זה נערך כדי להבין את הרקע והבסיס לצורך בעדכון ובשינוי תכנית המסגרת, וכן כדי לאסוף מידע שיסייע בפיתוח כלי המחקר העתידיים. המרואיינות התבקשו לחוות את דעתן על התכנית הנוכחית ולבטא את ציפיותיהן מתכנית מסגרת עתידית. כמו כן, הן רואיינו בנושאים רחבים יותר, כגון הגישה החינוכית הכללית ותכנון והערכה בעבודה החינוכית. המדגם כלל, על פי הנחיות האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, כמה בכירים במשרד הקשורים לנושא. בסך הכול רואיינו שש בעלות תפקיד: שתיים מזרם החינוך הממלכתי, שתיים מזרם החינוך הממלכתי-דתי ושתיים מהמגזר הערבי.

2. ריאיון עם מפקחות על גני ילדים (הכלי המלא מופיע בנספח 2)

בריאיון זה נתבקשו המפקחות הן לחוות את דעתן האישית על התכנית והן לתאר את התרשמותן מהיחס של הגננות שבפיקוחן לתכנית. לריאיון הוגדרו כמה מטרות: האחת הייתה לאפיין את היכרות המפקחות עם תכנית המסגרת, את שימושן בתכנית ואת חוות דעתן על תכנית זו; מטרה נוספת הייתה לתאר את מידת השימוש של הגננות בתכנית, את אופן השימוש בה ואת הציפיות מתכנית מסגרת חדשה, וכן להציג שאלות בנושאים כלליים יותר, כגון: אתגרים מרכזיים בעבודת הגננת ובאיזו מידה יכולה תכנית מסגרת לתרום בהם. לבסוף, המפקחות התבקשה לחוות דעתה בכל הנוגע להכללת נושאים חדשים נוספים בתכנית עתידית, בעיקר נושאי תכנון והערכה.

בריאיון זה מרבית השאלות נשאלו כשאלות פתוחות, והתשובות נכתבו במלואן. למקצת השאלות היו אפשרויות תשובה משוערות, והמראיינת סימנה את התשובה המתאימה בטופס.

נערכו 24 ראיונות אישיים עם מפקחות על גני ילדים, אשר נדגמו באופן אקראי, על פי ייצוג הולם של מחוז ופיקוח. מדגם זה כלל גם מפקחת מהמגזר הדרוזי ומפקחת מהמגזר הבדואי. לוח 1 מציג את התפלגות המפקחות על פי מחוז ופיקוח (בסוגריים מצוין אחוז המשיבות מתוך סך כל המדגם).

לוח 1: התפלגות מדגם מפקחות על גני ילדים (N = 24)

מחוז	ממלכתי יהודי	ממלכתי דתי	ערבי	דרוזי	בדואי	סה"כ
דרום	2	1			1	4 (16.6%)
חיפה	3		1			4 (16.6%)
ירושלים		1				1 (4.1%)
מנח"י	1					1 (4.1%)
מרכז	4	2				6 (25%)
צפון	2	1	1	1		5 (20.8%)
תל אביב	2	1				3 (12.5%)
סה"כ	14 (58.0%)	6 (25.0%)	2 (8.3%)	1 (4.1%)	1 (4.1%)	24 (100.0%)

3. ריאיון עם רכזות הגיל הרך בפסג"ה (הכלי המלא מופיע בנספח 3)

בריאיון זה ביקשנו לבחון את נקודת מבטן של רכזות הגיל הרך במרכזי פסג"ה, אשר במסגרת תפקידן נפגשות עם גננות המגיעות להשתלם ולהתמקצע. הריאיון כלל שאלות בדבר צורכי ההדרכה של הגננות בכלל ובדבר תכנית המסגרת בפרט, אתגרי העבודה של הגננות, כיצד תכנית מסגרת יכולה לסייע לגננות בעבודתן, וכיצד ניתן לעשותה ידידותית למשתמשת. כמו כן, כלל הריאיון שאלות שמטרתן הייתה לאפיין את היכרות הרכזות עם תכנית המסגרת, את שימושן בתכנית ואת חוות דעתן הכללית על תכנית זו. נוסף על כך נכללו שאלות בדבר תכנים ונושאים שעליהם ניתן לוותר וכאלה שחסרים בתכנית המסגרת, וכן שאלות הנוגעות להכללת נושאים חדשים בתכנית המסגרת ולעבודת התכנון וההערכה של הגננות.

בריאיון זה מרבית השאלות נשאלו כשאלות פתוחות, והתשובות נכתבו במלואן. למקצת השאלות היו אפשרויות תשובה משוערות, והמראיינת סימנה את התשובה המתאימה בטופס.

נערכו שמונה ראיונות עם רכזות הגיל הרך במרכזי פסג"ה, על פי ייצוג המחוזות השונים – שבעה עם רכזות האזורים: דרום, ירושלים, מנח"י, מרכז, תל אביב, חיפה, צפון, וריאיון שמיני עם רכזת מדור הגיל הרך מהמגזר הערבי.

4. שאלון לגננת (הכלי המלא מופיע בנספח 4)

השאלון לגננת היה הכלי המרכזי במחקר והוא פותח על סמך ראיונות עם קובעי המדיניות, המפקחות ורכזות הגיל הרך, ועל סמך התייעצות עם אנשי מקצוע המכירים מקרוב את עבודת הגננת. לפני הגיבוש הסופי של נוסח השאלון, הוערך השאלון בידי כמה גננות כסיוע בעיצובו הסופי. השאלון גם תורגם לשפה הערבית והותאם לנוסח תכנית המסגרת בשפה זו.

השאלון לגננת כלל שאלות בדבר ההיכרות עם תכנית המסגרת, אופן השימוש בה ומידת השימוש בה, וכן תחומי התוכן השימושיים, המיותרים והחסרים בתכנית. כמו כן, נשאלה הגננת על העבודה החינוכית בגן, על האתגרים שעמם היא מתמודדת במהלך עבודתה ועל המידה שבה יכולה תכנית מסגרת לתרום. בנוסף, הוצגו שאלות בדבר אינטגרציה בין תחומים, תכנון והערכה, וכן מידת השימוש בחומרי למידה. השאלון כלל גם שאלות רקע ופרטים דמוגרפיים על אודות הגננת והגן. רוב השאלות היו שאלות סגורות, ומיעוטן דרש התייחסות קצרה בכתב.

הועברו 290 שאלונים לגננות באמצעות הפיקוח. תהליך הדגימה כלל דגימה של 30 מפקחות על פי ייצוג הולם של מחוז ופיקוח, וכל מפקחת נתבקשה להעביר את השאלונים באופן אקראי לעשר גננות שבפיקוחה. הגננות התבקשו למלא את השאלונים בזמן הפנוי, ולשלוח אותם ישירות אל מכון סאלד. החזרת השאלונים נעשתה בקצב איטי מאוד, ולכן הוחלט, לאחר התייעצות עם האגף, לפנות לרכזות מדור הגיל הרך במרכזי פסג"ה ולהעביר שאלונים במסגרת השתלמויות. לפיכך, 166 גננות אותרו באופן אקראי יחסית, על פי מחוזות ופיקוח ומקצתן מילאו את השאלון במסגרת השתלמויות או מפגשי הדרכה עם המפקחת במרכזי פסג"ה. בסיומו של התהליך נאספו 275 שאלונים. לוח 2 מציג את התפלגות המשיבות לפי מחוז ופיקוח (בסוגריים מצוין אחוז המשיבות מתוך סך כל המדגם).

לוח 2: התפלגות מדגם הגננות (N = 275)

ממלכתי יהודי	ממלכתי דתי	ערבי ודרוזי	סה"כ	
7 (3%)	5 (2%)	0 (0%)	12 (4%)	ירושלים
6 (2%)	1 (0.4%)	0 (0%)	7 (3%)	מנח"י
28 (10%)	12 (4%)	33 (12%)	73 (27%)	צפון
20 (7%)	3 (1%)	20 (7%)	43 (16%)	חיפה
47 (17%)	10 (4%)	4 (2%)	61 (22%)	מרכז
19 (7%)	6 (2%)	0 (0%)	25 (9%)	ת"א
28 (10%)	14 (5%)	12 (4%)	54 (20%)	דרום
155 (56%)	51 (19%)	69 (25%)	275 (100%)	סה"כ

5. ריאיון תכנון (הכלי המלא מופיע בנספח 5)

מטרת הריאיון הייתה להציג בפני ועדת התכנית מידע עדכני על הקשר שהגננות רואות או עשויות לראות בין תכנית המסגרת לבין תכנון העבודה בגן. הכוונה הייתה להכיר לעומק את הפעולות שאותן מבצעת הגננת בעת התכנון, החל משלביו המוקדמים, תוך הבנת שיקולי הדעת שלה במהלך התכנון ובמהלך השנה. ריאיון זה כלל שאלות על המוטיבציה של הגננות לתכנון; הטווח שלגביו נעשה התכנון; האפשרות לסטייה מהתכנון המוקדם וסיבותיה, והאם ניתן לעודד גננות אחרות להיעזר בתכנית המסגרת לשם התכנון, וכיצד יש לעשות זאת. בנוסף, נכללה שאלה בדבר ההערכה בגן והקשר שלה לתכנית המסגרת.

מתוך כלל הגננות שענו על השאלונים ($N=275$) אותרו כמה גננות שתשובותיהן לשאלונים הראו תהליך מושכל יחסית של תכנון חינוכי. בסה"כ אותרו עשר גננות: שש מפיקוח ממלכתי-יהודי, שתיים מפיקוח ממלכתי-דתי ושתיים מפיקוח ממלכתי-ערבי. למרות המדגם הקטן, הקפדנו על ייצוג מקסימלי של מחוזות, כך שהגננות אשר השתתפו בשלב זה היו מהמחוזות מנח"י, ירושלים, תל אביב, מרכז, דרום וחיפה.

לוח 3 שלהלן מציג את אוכלוסיות המחקר על פי כלים ובהתאמה לשאלות המחקר.

לוח 3: אוכלוסיות המחקר על פי כלים ובהתאמה לשאלות המחקר

שאלות המחקר	קובעי מדיניות (ריאיון) $N = 6$	מפקחות גני הילדים (ריאיון) $N = 24$	רכזות הגיל הרך במרכזי פסג"ה (ריאיון) $N = 8$	גננות (שאלון) $N = 275$	גננות (ריאיון) $N = 10$
1. כיצד ובאיזו מידה עושה הגננת שימוש בתכנית המסגרת?	✓	✓	✓	✓	✓
2. שאלות הנוגעות למבנה התכנית ולתכניה	✓	✓	✓	✓	
3. שאלות הנוגעות לציפיות מתכנית מסגרת עתידית	✓	✓	✓	✓	✓
4. שאלות הנוגעות לתכנון חינוכי	✓	✓	✓	✓	✓

ב. סוגי העיבודים

בכלי המחקר השונים נערכו, בהתאם לצורך, עיבודים אחדים:

1. פרטי רקע ושאלות סגורות נותחו באמצעות כלים סטטיסטיים מקובלים (שכיחות, מהימנות, ניתוחי גורמים, ניתוחי שונות, ומתאמים). הניתוחים המורכבים יותר נערכו בחלק מהשאלות, שנראו לנו חשובות ורלוונטיות להפקת הלקחים.

2. שאלות פתוחות (הן בראיונות והן בשאלונים) נותחו בשיטת ניתוח תוכן. האמירות קודדו ולרוב נותחו בשיטה כמותית והוצגו כניתוח סטטיסטי תיאורי. במקצת הלוחות מוצגות האמירות תוך קיבוצן לקטגוריות רחבות יותר. במקרים אלה כל משיב "נספר" פעם אחת, גם אם נכללו בדבריו כמה אמירות השייכות לאותה קטגוריה רחבה.

במקרה אחד (שאלה 13, "האני מאמין של הגננת" – שאלה פתוחה) נדרש ניתוח מורכב יותר. הוחלט כי ניתוח התשובות לשאלה זו (מס' 13) ייעשה באופן שונה מהניתוח של שאלות פתוחות אחרות. הסיבה לכך הייתה ששאלה זו שונה במהותה משאלות אחרות בשאלון. בשאלות אחרות (גם אם הן פתוחות) ממוקד המשיב בסוגייה ספציפית (כגון: קשיים בעבודה, תכנים חסרים), והתשובות המתקבלות מפרטות גם הן נושא בודד מסוים. שאלה זו, במהותה, היא כוללת יותר ומטבעה התוכני "הזמינה" את המשיבות להסביר הנחות יסוד ותהליכים פנימיים שבבסיס עבודתן. לצורך ניתוח התשובות נקטנו, אם כן, כמה שלבים המייצגים את המתודה האיכותנית. יחידת הניתוח הייתה התשובה הכתובה (שכללה כמה היגדים). **בשלב הראשון** נקראו התשובות ברצף מתוך ניסיון למצוא מרכיבים דומים. אותרו רעיונות הקשורים לגישות החינוך הנהוגות בגני הילדים (על פי סקירת הספרות), ולחלק הרלוונטי מתכנית המסגרת: "קווים מנחים למעשה החינוכי". זאת, כדי להבין לעומק את הלך המחשבה של הגננות, את עקרונות האמונה שעל פיהן הוכשרו ואת הציפיות מעבודתן. הממצאים משלב זה היו בחשיפה של מבנה לוגי מסוים המלווה את התשובות – מבנה שקיים או נרמז בכל תשובה גם אם לא באופן גלוי (בהמשך יידון המבנה שזוהה). **בשלב השני** תומצתו כל התשובות לכדי הכללת הרעיון או הרעיונות הכלליים, והובאו דוגמאות להסברה או לפירוט הריאיון.

לדוגמה, התשובה הבאה:

האני מאמין שלי, קודם כול, לפני למידה עלי קודם לתת לילד אווירה נוחה, כיפית, הגן מקום שאוהבים אותו, לתת לו מצע נעים רק אח"כ מתחילה הלמידה. הכל באווירה של כיף של רוגע לא של לחץ שהמפקחת באה ומנחיתה עלינו בלי להכיר עם הקבוצה שאנו עובדים ומה האוכלוסייה.

תומצתה כך:

יצירת אווירה נעימה ונוחה כתנאי קודם ללמידה. השמת דגש על היכרות עם צרכיה הייחודיים של הקבוצה.

או התשובה:

אני מאמינה בנתינת שוויון הזדמנויות ואפשרויות לכל ילד לפי יכולתו והבנתו, בעזרת עידוד, חיזוק תחומים "חזקים" של הילד, פיתוח תחומים חלשים – ככל שניתן באופן אינדיבידואלי לכל ילד. יחס אישי והרבה חום, אהבה ודוגמה אישית יגבירו אצל כל ילד את הסקרנות הטבעית והרצון ללמוד, ויקדמו אותו לקראת אדם בטוח, טוב, ומיטיב לו ולסביבתו.

תומצתה כך:

מתן שוויון הזדמנויות ושוויון אפשרויות לכל ילד. עידוד לצורך התפתחות מותאמת, תוך מתן חום ודוגמה אישית. עידוד הסקרנות והרצון ללמוד לקראת קידומו של הילד כאדם בטוח ומיטיב עם סביבתו.

בשלב השלישי נבחנו אילו תמות חוזרות על עצמן בשכיחות גבוהה, מה שלימד על מרכזיותן בתפיסת ה"אני מאמין" של הגננות. התמות הללו אורגנו בדרך הניתוח שתוצג בהמשך ובהתאמה למבנה הלוגי שנחשף בשלב הראשון. בפרק הממצאים מוצגות תשובות הגננות בהתאם למבנה הלוגי שנחשף ולפי שכיחות הופעתן.

תיקוף הממצאים כלל בחינה חוזרת ונשנית שלהם על ידי כל אחת מהחוקרות וביקורת חוזרת על ידי העמיתה.

המגבלות בשיטה שננקטה בשאלה זו נובעות מהעובדה שהניתוח מתבסס אך ורק על הכתוב בטופס השאלון. קרוב לוודאי, שאם הגננת הייתה מתראיינת, אפשר היה להבין לעומק את הלך רוחה החינוכי, ואף לנקוט דרך ניתוח קפדנית יותר שתחשוף את הרעיונות הקיימים, כפי שהם אכן נתפסים ומתפרשים בעיני הגננת.

ג. תהליך העבודה

יחידת המחקר המרכזית הייתה הגננות, כאחת מקבוצות הנמענים של תכנית המסגרת העתידית. בנוסף, אספנו מידע מנמענים נוספים של התכנית, שאף הם אחראים להטמעתה של התכנית. לאחר שנקבעו שאלות ההערכה המרכזיות, ערכנו בתחילה ראיונות עם בעלי תפקידים מרכזיים באגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים ובאגף לחינוך קדם-יסודי, ולאחר מכן עם מפקחות גני ילדים ורכזות מדור הגיל הרך במרכז פסג"ה, המופקדות על הטמעת התכנית והעברתה לגננות. כל אלה עתידות היו לסייע בהסקת מסקנות לגבי התכנית הנוכחית ולחוות דעתן לגבי אופייה של התכנית החדשה. כאמור, המידע מהראיונות הללו סייע לתהליך הפיתוח של כלי המחקר המרכזי - השאלון לגננת. בשלב הבא פותח השאלון לגננות אשר יועד למדגם של 290 גננות. בתחילה, הייתה כוונה לדגום חצי מהגננות ולתשאל אותן טלפונית. החצי השני שלהן יועד לתשאל בהשתלמויות מוסדרות מטעם הפיקוח והמחוזות. עקב העיתוי של הפצת השאלונים (סוף שנה"ל תשס"ג), לא היו די השתלמויות בפריסה ארצית שבהן ניתן היה לערוך את התשאל. לכן, בהתייעצות עם אנשי האגף לתכ"ל, אתרנו את הגננות באמצעות דגימה של מפקחות.

נדגיש כי הניתוח התבסס על טופסי השאלונים, גם אם לעתים היה נראה כי תשאל פנים אל פנים היה מאפשר להבין ביתר עומק את הלך רוחן החינוכי של הגננות.

תהליך איסוף השאלונים לווה בקשים. השאלונים נשלחו אל המפקחות באמצע חודש אוגוסט, כדי שיחולקו בימי ההיערכות. למרות התיווך של המפקחת, נעשה ניסיון לשמור על אוניברסיטת מסוימת, על-ידי מתן אפשרות לגננות להחזיר את השאלון ישירות ובאופן עצמאי למכון סאלד. היענות הגננות הייתה מוגבלת ביותר, החזרת השאלונים הייתה איטית מאוד, ועקב זאת נעשו פניות חוזרות ונשנות אל המפקחות או ישירות אל הגננות, ובמקרים רבים חולקו שאלונים מחדש. גם האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים התערב בדבר, במטרה להגביר את קצב החזרת השאלונים. למרות כל המאמצים, קצב החזרת השאלונים לא היה מספק ולכן בחודש אפריל 2004 הוחלט לפנות לרכזות פסג"ה כדי להעביר מחדש שאלונים לגננות במסגרת השתלמויות ומפגשי הדרכה. במסגרת זו מולאו 109 שאלונים מתוך סך 275 השאלונים. בשל קשיים אלו באיסוף השאלונים חשוב לסייג את הממצאים שיוצגו בהמשך, ולציין (מראש) כי ייתכן שאינם תקפים במלואם לכלל אוכלוסיית הגננות המצויות במערכת. זאת, משום שחלק מהגננות לא אותרו באופן אקראי, אלא "נבחרו" על ידי המפקחות, או משום שאלו הן גננות המאופיינות בשיתוף פעולה ובמחויבות למערכת.

פרק שלישי: ממצאים

א. ממצאים מהראיונות עם קובעי מדיניות

במסגרת הראיונות עם קובעי מדיניות, רואיינו שש בעלות תפקיד במשרד החינוך: מנהלת האגף לחינוך קדם-יסודי, המפקחת הארצית על החינוך הקדם-יסודי בחינוך הממלכתי דתי, המפקחת הארצית על החינוך הקדם-יסודי במגזר הערבי ושלוש מפקחות על תכנון ופיתוח תכניות לימודים בחינוך הקדם-היסודי (מ"מ, מ"מ"ד ומגזר ערבי).

1. תכנית המסגרת הנוכחית

היקף השימוש: רוב המרואיינות טענו כי אינן יכולות להעריך את מידת השימוש של הגנת בתכנית המסגרת, מכיוון שהיקף זה תלוי במפקחת – "אם המפקחת מזכירה את השימוש בסילבוס, אז ישנו שימוש רב יותר של התכנית" (מרואיינת 002). אחת המרואיינות טענה כי במגזר הערבי, מהיכרותה את השטח, כ-75% מהגנות מכירות את התכנית.

נטען כי בתחילה, כשהתכנית רק יצאה לאור, היקף השימוש בה היה גדול יותר, ועל כן סביר שדווקא גנות חדשות מכירות פחות את התכנית. זאת, על אף שחלק מהמכללות חושפות את הגנות לתכנית עוד בזמן הלימודים. שלוש מרואיינות סברו כי התכנית לא משמשת באופן ישיר את הגנת, אלא מסייעת למפתחי תכניות לימודים, לאנשי מכללות, לקובעי מדיניות ולארגונים המעורבים בתכניות לגני ילדים. הגנת, אם כך, נעזרת בה כאשר "יש לה בעיה של תכנון לימודים ולא לשימוש יומיומי" (מרואיינת 004).

יתרונותיה של התכנית: נטען כי היתרון הבולט בתכנית הוא עצם קיומה – היא יוצרת קווים משותפים לכלל הגנים במערכת החינוך. בנוסף, שתי מרואיינות סברו כי התכנית מקיפה את כל התכנים והעשייה בגן ומחלקת אותם לפי רמת קושי ולפי רמה התפתחותית. מרואיינת אחת הוסיפה כי למיטב ידיעתה, תכנית זו היא ייחודית בעולם.

חסרונותיה של התכנית: רוב המרואיינות טענו כי החיסרון הבולט ביותר בתכנית הוא אי התייחסות לנושא האינטגרטיבי. בשנים האחרונות התרחש שינוי תפיסתי במערכת, המעודד שיטת עבודה אינטגרטיבית, ונטען כי כיום, האינטגרציה היא חלק בלתי נפרד מהעבודה בגן: "בגן הילדים לא ניתן ללמד באופן מובחן מדע" (מרואיינת 006) – על כן נושא האינטגרטיביות בולט בחסרונו. בעניין זה תהתה אחת המרואיינות שמא כדאי "להחזיר" את השיטה לדיסציפלינרית יותר, הוזה אומר - גנת שעוברת הכשרה במקצוע ספציפי. כדי לא לצמצם את תחומי העיסוק של הילדים, טענה המרואיינת, יש ליצור אשכולות גנים – כמה גנים שיהיה ביניהם קשר, ושיעבדו בהם גנות-מורות מסוגים שונים.

מעבר לשינוי התפיסתי הנ"ל, נטען כי בתכנית הנוכחית קיימת בעיית מבנה (בעיקר מבחינת עריכה), הנובעת מהעובדה שההתייחסות לנושא האינטגרטיבי מובאת **לאחר** פירוט תחומי הדעת. מבנה זה גורע מתשומת הלב שאמורה הייתה להינתן לרעיון האינטגרטיביות.

חיסרון נוסף שהעלו רוב המרואיינות הוא הזמן הרב שעבר מאז כתיבת התכנית, כי עם הזמן השתנו ועודכנו התפיסות החינוכיות והתכנים המודגשים. לדוגמה, התגבשה תפיסה חינוכית של גישה תואמת התפתחות, אשר לא מופיעה בתכנית הנוכחית.

שלוש מרואיינות סברו כי קשה לגנות להשתמש בתכנית באופן "ספונטני", בעיקר משום שהיא מופשטת וכתובה ברמה גבוהה.

נושאים מיותרים או חסרים בתכנית: תשובות המרואיינות בנושא זה היו מגוונות, ונראה כי כל אחת ייצגה בתשובתה את תפקידה במערכת. למשל, המרואיינת מזרם החינוך הממלכתי-דתי טענה כי יש מקום להכליל תכנים של חינוך לערכים, טרמינולוגיה יהודית, עבודה עם רב, שוויון בין המינים (שינוי מעמדה של האישה בחברה הדתית); המרואיינת מהמגזר הערבי חשבה כי יש להכניס חינוך לאסתטיקה, כי זה הדבר החסר לגנות מהמגזר הערבי. באופן כללי נטען, כי עקב השינויים שהתרחשו בשנים האחרונות, כדאי שהתכנית תכלול תכנים הרלוונטיים לתרבות ולחברה של ימינו, כמו: סביבה גלובלית ונושאים טכנולוגיים ומדעיים (כמו אסטרונומיה). נציין כי מרואיינת אחת סברה שהרעיון של הוספת נושאים לא בהכרח קשור לתכנית מסגרת, והוא יכול להיות מטופל על ידי מדריכי לימוד, שרבים מהם פותחו בשנים האחרונות.

הכללת גילאי 3-6 בתכנית אחת: רוב המרואיינות טענו כי התכנית צריכה להישאר מאוחדת לכל הגילאים, מכיוון שהעיקרון המנחה לגילאים האלה הוא אותו עיקרון, ורק התכנים משתנים. נטען כי יש להתייחס לגיל הרך כאל מכלול אחד, משום שרוב הכיתות הן מעורבות מבחינת הגיל, וגם משום שבקרב ילדים באותו גיל עשויה להימצא רמה התפתחותית שונה. בנוסף, על הגנת לדעת באיזה שלב התפתחותי נמצא הילד, ואיזו התפתחות צפויה לו בהמשך. רק מרואיינת אחת טענה כי יש לשקול כתיבת תכנית לכל גיל בנפרד, משום שזו עשויה להתאים יותר לגנת ממוצעת המבקשת לדעת בדיוק מה מצופה מהילדים בגן הספציפי שלה.

2. תכנית מסגרת עתידית

הצרכים שבעטיים זקוקה הגנת לתכנית מסגרת: הצורך העיקרי שצוין על ידי רוב המרואיינות הוא הצורך בכלי מנחה בעבודה החינוכית: הגנת זקוקה לתכנית מסגרת שתסייע לה בנושא התכנון, ושתשמש בסיס של ידע ומאגר של תכנים מומלצים או מחייבים בעבודתה.

"תפקיד" התכנית: מהראיונות עלו שתי תפיסות עיקריות הנוגעות לתפקידה של תכנית מסגרת. **התפיסה הראשונה** גורסת, כי תכנית מסגרת אמורה להיות סילבוס כללי, המנחה את כותבי תכניות הלימודים בשעה שהם מפתחים חומרי לימוד לגנות. נטען כי מכיוון שכך, אין צורך

להכליל בתכנית נושאים יישומיים, כדוגמת תכנון או הערכה, או תחומי דעת ספציפיים. **התפיסה השנייה** גורסת, כי תכנית המסגרת צריכה לשמש את הגננות ואת המפקחות באופן ישיר, ולכן יש לשים דגש על הפן היישומי-הדרכתי. על פי תפיסה זו, התכנית אמורה להציג תפיסה ערכית-חינוכית עדכנית, ולהוות כלי עזר לתכנון לימודים, כך שנוסף על הפירוט של התכנים והעקרונות, היא תכיל כלים מעשיים או הפנייה לכלים ודרכי עבודה מתאימים.

הנושאים שיש לכלול בתכנית המסגרת: שני הנושאים הבולטים ביותר שהועלו הם עקרונות עבודה עם ההורים - "ההורים הם חלק מהמערכת ולא ניתן להתעלם מהם" (מרואינת 002), וכן מיומנויות ניהול ועקרונות עבודה עם הצוות, בשל העובדה שהגננת משמשת גם כמנהלת גן. כמו כן, עלו הנושאים האלה: תפיסות חינוכיות חדשניות, כלי-יישום, ערכים, כשרים ומיומנויות. הוצעו גם תכנים ספציפיים, כמו: מדע וטכנולוגיה, פיתוח זהות יהודית ונושאי אלימות וההתמודדות עמה.

מבנה התכנית ואופן הצגתה: כל המרואיינות סברו כי למבנה ולעריכה של התכנית יש חשיבות מרכזית בפרוטנציאל השימוש העתידי של הגננות בתכנית. עם זאת, רובן התקשו להגדיר כיצד התכנית אמורה להיות ערוכה, בנויה ומוצגת, וגרסו שלשם כך עליהן לשמוע מה הגננות רוצות, ומה הקשיים שלהן עם הטקסט הנוכחי.

המרואיינות טענו כי חשוב שהתכנית תהיה ידידותית, נגישה ומסייעת לתכנון. הן העלו מספר דרכים שבאמצעותן ניתן לבצע זאת: הוספת נספחים, הוספת סוגים שונים של פעילויות, תרגום מעשי של עקרונות והפנייה למקורות מידע. עלתה אף האפשרות להעלות את התכנית על תקליטור, כי תכנית ממוחשבת נגישה יותר וניתן לעשות בה שימושים מורכבים, כגון חיתוכים והפניות. הודגש, כי מוטב שהתכנית לא תכיל ידע רב מדי, כדי לא ליצור עומס על הגננת, ושלא תכלול אמירות סגורות וחד משמעיות, כדי לאפשר לגננות גמישות ויצירתיות בעבודה.

מרואיינת אחת הוסיפה, כי לדעתה חשוב שכותבי התכנית יהיו אנשי מקצוע משני התחומים: כותבים המכירים את השטח וכותבים מנוסים של תכניות לימודים.

הדרך האופטימלית להטמעת התכנית: רוב המרואיינות ציינו את הצורך בתהליך הטמעה ארוך טווח, כי הנחלת תכנית מסגרת חדשה כוללת למעשה הטמעה של גישה חינוכית. שיטת ההטמעה תלויה בהיקף ובעומס של התכנית. שתי מרואיינות העלו את האפשרות של השתלמות, ארוכת טווח, לגננות (השתלמות אינטנסיבית של 112 שעות), שבה יכירו ויבינו את מבנה התכנית, תוך כדי תרגול ויישום. בניגוד להן, גרסה מרואיינת אחת, כי אין "להאכיל בכפית" את הגננות, וכי די במפגש אחד או שניים לצורך הבנת המבנה והרציונל של התכנית. שתי מרואיינות העלו את החשיבות של ההשתלמויות והשיווק המיועדים למפקחות ולמדריכות, שבתוקף תפקידן יהיו אלה שידריכו את הגננות. מרואיינת אחת הדגישה את מרכזיותן של המכללות בהטמעת התכנית, כדי שכבר בשלב הטרם-התחלתי של העבודה, יכירו הגננות את התכנית החדשה.

ייחודיות התכנית במגזר הערבי: באופן עקרוני, נטען כי אין הבדלים בין המגזרים בציפיותיהם מתכנית המסגרת החדשה. נטען, כי המערכת משותפת וכך גם לגבי תכנית המסגרת והטמעתה. עם זאת, בשטח נראה כי למגזר הערבי יש צרכים שונים מאשר למגזר היהודי. חלק מהמרואינויות אף טענו כי בגנים במגזר הערבי רב השונה על הדומה. כך, לדוגמה, גן ערבי בחיפה שונה מגן בדואי בדרום. מרואינויות אחת טענה כי יש נושאים שצריכים להיות אחידים לשני המגזרים (עקרונות, כישורי חיים, חשיבה, מתמטיקה ומדעים). היא הדגישה כי חשוב שהתרגום לערבית ייעשה תוך כדי כתיבת התכנית בעברית, ולא שהתכנית תיכתב בעברית ורק אחר כך תתורגם לערבית. כמו כן, חשוב שהתרגום ייעשה על ידי מישהו מתחום הגיל הרך, כדי שהדברים יהיו ברורים היטב לגננת: "אנשי אקדמיה לא מספיק מבינים את עולם הגננת ולכן הם נוטים לכלול נושאים או מושגים שהם גבוהים מדי לילדי הגן" (מרואינויות 005).

3. עבודת הגננת

המרואינויות העלו מספר קשיים המלווים את עבודת הגננת, מהיכרותן את השטח. הכרה בקשיים אלה עשויה לסייע בהכוונת התכנית החדשה:

- בעיות משמעת;
- התמודדות עם מספר גדול של ילדים;
- התמודדות עם שונות תרבותית והבדלים אחרים בין ילדים (למשל, בחינוך הממלכתי דתי יש רמות שונות של מסורתיות);
- התמודדות עם גילאי 3-4, שבעבורם המטרות ברורות פחות יחסית לגילאי 5-6;
- קשר עם ההורים – נטען כי כיום ההורים מפעילים לחץ רב על הגננות – "מה הספקתן?", "מה הילדים יודעים?" וכיו"ב;
- ניהול הגן – הגננת היא מנהלת יחידה, ונדרשת ממנה יכולת עמידה אל מול גורמים רבים שמגיעים אל הגן, כמו המפקחת והמדריכה. נטען, כי מצפים שהתכנית תסייע לגננת, ותיתן לה הכשרה וידע מקצועי להתמודדות עם גורמים אלה.

4. תכנון העבודה והערכתה

ארבע מרואינויות שענו על שאלה זו השיבו, כי נושא התכנון הוא חשוב, וללא שלב זה אין אפשרות לבצע את העבודה: "זה חשוב לשם בדיקת התפוקות" (מרואינויות 003). נטען כי הן המפקחות והן הגננות עברו השתלמות בנושא ISO ("תקן אבטחת איכות"), אך הביצוע לקראת השגת התקן תלוי במפקחת. דווח כי קיים שאלון, המסייע בשלב תכנון העבודה, שכל גננת מתבקשת להשיב עליו ולהחזירו למפקחת. עם זאת, לגננת יש קושי בשלב זה, כי היא אינה מתורגלת בראייה הכוללת של השנה, וכאשר המפקחת מבקשת לקבל ממנה תכנית שנתית, הגננת עומדת מולה חסרת אונים. נטען כי הבעיה נעוצה בכך שמפקחות אינן מודעות לעובדה שלגננת אין הכשרה מספקת לביצוע התכנון.

מבחינת מבנה תכנית העבודה – המרואינויות מצפות שתכניות העבודה תהיינה גמישות. כלומר, התכנית תהיה בגדר שלד גמיש שיתעצב תוך כדי איסוף מידע על אודות הילדים בגן. הדבר יסייע

בתכנון ובקביעת מטרות ההמשך. כך תעלה הסבירות שהעיסוק בנושאים ובכישורים שונים של הילדים ייעשה לפי צורכי הילדים "לעבוד מהמקום שהילדים זקוקים לו" (מרואיינת 002).

כלים להערכת הילדים: המרואיינות מספרות שלא קיים כיום כלי אחיד המסייע בהערכת כל ילד וילד. באחד הראיונות נטען גם שאין צורך בכלי כזה, כי הוא עלול לתייג ילדים מסוימים. נטען כי על הגננת להעריך את הילדים על פי כושר היצירה שלהם, יכולתם המוטורית, כושר הריכוז, ויכולת ההבעה הלשונית שלהם. על פי גישת ה"הוראה מותאמת התפתחות", חשוב שתהיה הסתכלות התפתחותית על הילד. לכן בתכנית העבודה של הגננת עליה לתת את הדעת לנורמות ההתפתחות המצופות בכל גיל וגיל, להתאים את התכנית לכלל ילדי הגן ולאפשר השוואה ביניהם. קיימים כמה כלים שצריכים לשמש את הגננת בהערכת הילדים, כל כלי מזווית הערכה שונה – אם זו תצפית, אם תלקיט (פורטפוליו) ואם ניתוח של עבודות הילדים.

לסיכום, נראה כי המרואיינות מודעות לשימוש המועט בתכנית, והן מצפות להרחבת השימוש בתכנית עתידית, גם לצורך הגברת המקצועיות של הגננות (תכנון עבודה מושכל, היענות לשונות בין הילדים ועבודה מול ההורים). ניכר כי המרואיינות מודעות לאתגרים המאפיינים את עבודת הגננת, והן מצפות לתכנית שתתמודד עם אלה. המרואיינות נבדלו זו מזו בדרכים שהציעו להטמעת התכנית ובמידת השימוש המצופה מן הגננות בתכנית הכתובה.

ב. ממצאים מהראיונות עם מפקחות גני ילדים

1. פרטי רקע

עשרים וארבע המפקחות שרואיינו הן בממוצע בעלות 11 שנות ותק בפיקוח. מספר הגננות שבפיקוחן הוא 97 בממוצע, ומספר הגנים שבפיקוחן – 86.

2. תכנית המסגרת הנוכחית

היכרות המפקחות עם התכנית ומידת השימוש בתכנית: רוב המפקחות (17) ציינו שהן מכירות היטב את תכנית המסגרת וכי הן משתמשות בה במידה רבה. 6 מהן ציינו שהיכרותן עם התכנית פחות מעמיקה, וכי הן משתמשות בה במידה מועטה. מפקחות אחת ציינה כי היא מכירה את התכנית אך אינה משתמשת בה כלל.

מ-24 המפקחות שרואיינו, 22 משתמשות בתכנית המסגרת **לצורכי הדרכת גננות:** בעיקר בהדרכה שמתמקדת בתכנון תכנית עבודה שנתית (11 מפקחות), בהדרכה בתחומי דעת שונים (11 מפקחות), בהדרכה משתנה ("על פי צורכי הגננת") (6 מפקחות), בעבודה עם הורים (2 מפקחות), בהערכת ילדים (2 מפקחות), בבניית תכנית אינטגרטיבית (2 מפקחות), בהדגשת הצורך ביצירת מסגרת עבודה (2 מפקחות), בבניית סביבה חינוכית (מפקחת אחת), בהעברת נושאים פדגוגיים (מפקחת אחת) ובפיתוח כשרים ומיומנויות (מפקחת אחת).

מ-24 המפקחות שרואיינו, 13 ציינו כי הן עושות בתכנית המסגרת גם **שימוש עצמי**, בעיקר לצורך תכנון מפגשי גננות, הצגת התכנית בפני גורמים חיצוניים וכתובת עבודות.

התרשמות המפקחות מהשימוש של הגננות בתכנית המסגרת: מ-24 המפקחות שרואיינו, 16 ציינו כי הגננות משתמשות בתכנית המסגרת במידה מועטה, וכי היקף שימוש זה אינו מספיק: "לצערי אין בידי הגננת הידע להפיק מהתכנית את המרב" (מפקחת 002); "אין לגננות הרגל שהתכנית חייבת להוות כמסגרת ובסיס לעבודתן" (מפקחת 005); "נדרש תיווך של המפקחת" (מפקחת 020).

מ-24 המפקחות שרואיינו, 23 רואות בתיווך שבין הגננת לתכנית המסגרת חלק בלתי נפרד מעבודת הפיקוח. התיווך בעיני המפקחות מתבטא בצורה מדורגת: רובן רואות את התיווך כלימוד וכהנחיה של הגננות באמצעות תכנית המסגרת, מקצתן משתמשות בתכנית לצורכי תכנון ובקרה, ואחרות סוברות כי תפקידן מתמצה ביידוע הגננות על דבר קיומה של התכנית.

נקודות החוזק של התכנית: המפקחות נשאלו על נקודות החוזק של התכנית. תשובותיהן שניתנו לשאלה זו בעל פה סווגו על ידי המראיינת לקטגוריות שנקבעו מראש בדף הריאיון. נקודת החוזק העיקרית שהועלתה (19 מפקחות) היא, שהתכנית משמשת מסגרת עבודה מקצועית לגננת, וכי יש בה עקרונות עבודה משותפים אשר הופכים את עבודת הגננת למקצועית: "עבודה על פי משהו כבסיס למקצועיות שלה כגננת" (מפקחת 004). נקודת חוזק נוספת היא שהתכנית משמשת את הגננות לתכנון עצמי ולבקרה עצמית בכל הנוגע לעבודה בגן (18 מפקחות): "מקנה לגננות (אפשרות) לפתח תחומי דעת ומהן מטרותיהן" (מפקחת 018). עוד עלה כי התכנית מסייעת להדרכת הגננות ונותנת מענה לצרכים שמתעוררים במהלך העבודה בגן (9 מפקחות); שיש בה התייחסות לתחומי דעת ולתיאוריות (6 מפקחות): "מתייחסת לא רק לתכנים אלא גם לרצינות שעומד מאחוריהם" (מפקחת 010), וכי היא מאורגנת באופן יעיל (3 מפקחות).

נקודות החולשה של התכנית: המפקחות נשאלו על נקודות החולשה של התכנית. גם במקרה זה תשובותיהן שניתנו בעל פה סווגו על ידי המראיינת לקטגוריות שנקבעו מראש בדף הריאיון. נאמר כי לא הושם בה דגש על הנושא האינטגרטיבי (15 מפקחות); כי לא הוכללה בה התאמה לגישה ההתפתחותית (15 מפקחות): "קיימת התייחסות אך ורק לגיל הכרונולוגי" (מפקחת 010); וכי התפיסה החינוכית המוצגת בה מיושנת (10 מפקחות): "יש סתירה בין תפיסת הילד ע"פ היכולות לבין תפיסת הילד ע"פ הגיל" (מפקחת 019), "נושא של גישות שונות של תכנון, כמו גישה מתכללת, אינן מוצאות את ביטוין בתכנית" (מפקחת 006).

נקודות חולשה אחרות התייחסו לתוכני התכנית: חוסר בתכנים (12 מפקחות): "חסר נושא המחשבים" (מפקחת 018); נושא ההערכה לא הודגש מספיק (17 מפקחות); ומושגים אינם בהירים דיים (11 מפקחות): "חסרות דוגמאות על מנת להבהיר מושגים" (מפקחת 021). נקודות חולשה נוספות נגעו לארגון ולמבנה של התכנית. נטען כי המסגרת העיצובית אינה מושכת (13 מפקחות): "עמוס וצפוף בטבלאות" (מפקחת 012); הגלגלת שאמורה לסייע בתכנון נושא אינטגרטיבי היא שגויה ומטעה (10 מפקחות): "הגלגלת אינה ברורה מספיק ואינה מאפשרת

כמעט שימוש ללא תיווך" (מפקחת 008); וכך גם סדר התכנים ואופן הצגתם (2 מפקחות): "החלוקה לתחומי הדעת ולמיומנויות אינה ברורה ונראה כי היא מאד שרירותית" (מפקחת 014).

עוד הועלו החסרונות האלה: התכנית אינה פרקטית (4 מפקחות): "לא נותנת טיפים לעבודה שוטפת" (מפקחת 017), "חסרה בה הגדרה למהי פעילות בעלת משמעות לילדים" (מפקחת 015); התכנית מונעת יצירתיות מצד הגננת (3 מפקחות); היא מצריכה תיווך (3 מפקחות); אין בה די חומר בעניינים של סיוע ותכנון העבודה בגן (2 מפקחות); והיא אינה מדגישה את הגננת כאיש מקצוע (מפקחת אחת).

נושאים חסרים או מיותרים בתכנית המסגרת: בפני המפקחות הוצגו התכנים הקיימים בתכנית והן התבקשו לחוות דעה עליהם. 20 מהמפקחות (מתוך 24 שרואיניו) דיווחו כי אין נושאים מיותרים בתכנית וכי כל התכנים טובים. עם זאת, רובן הסכימו כי יש צורך בארגון מחדש ובניסוח, וכן בעדכון התכנים הקיימים ובהעמקתם. כמו כן צוין, כי חסרים בה נושאים רבים, כגון: איכות הסביבה, כבוד האדם, כלים להערכת ילדים, ילדים בעלי צרכים מיוחדים, דרכי עבודה עם הורים, שמירה על בריאות תקינה, לקראת כתיבה וקריאה, פיתוח החשיבה, אמנות, מחשבים, נושאי-דת והתייחסות לצורכי קהילה ספציפיים.

3. תכנית מסגרת עתידית

המפקחות התבקשו לציין שלושה צרכים שבגינם זקוקה הגננת לתכנית מסגרת. תשובותיהן סווגו על ידי המראיינת לקטגוריות שנקבעו מראש בדף הריאיון. 19 מהן ציינו כי הגננת זקוקה לתכנית מסגרת לצורך תכנון שנתי: "התכנית טובה בכך שהיא עוזרת לגננת לתכנן ולדעת מה היא צריכה לכסות" (מפקחת 007). צורך שכיה נוסף שהועלה (13 מפקחות) הוא קביעת מטרות כלליות וקווים מנחים. חלק מהמפקחות ציינו את הצורך בבקרה על הערכה שהגננת מבצעת בגן, וטענו כי הגננת זקוקה לתכנית מסגרת ככלי לפיתוח נושא אינטגרטיבי (9 מפקחות) וככלי יישומי של תכנים ועקרונות (8 מפקחות). צרכים נוספים שהועלו: קביעת יעדים אופרטיביים ותכנים ספציפיים (5 מפקחות): "יימקד את הגננת מבחינת העבודה ותכנים ספציפיים" (מפקחת 014), מעקב אחר התפתחות (4 מפקחות) ורכישת ידע תיאורטי (2 מפקחות).

המפקחות התבקשו לחוות את דעתן על אפשרות הכנסת רשימת נושאים חדשים לתכנית מסגרת עתידית. להלן בלוח 4 מופיעה התפלגות תשובותיהן לפי הנושאים השונים שהוצגו בפניהן.

לוח 4: חוות דעת של המפקחות על הכללת נושאים שונים (N = 24)

נושא לא רלוונטי לתכנית מסגרת	נושא שיש לכלול באמצעות דוגמאות ליישום	נושא שיש לכלול אך כנספח או כמבוא	נושא שיש לכלול באמצעות עקרונות וקווים מנחים	נושא שחשוב לכלול בתכנית מסגרת	
1	1		3	19	דרכי פיתוח נושא אינטגרטיבי
3			3	17	דרכי התמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים
3		2	3	16	עקרונות עבודה עם הורים
4		1	4	15	ארגון ועיצוב של סביבה חינוכית
3	1	1	5	14	שיטות עבודה עם צוות הגן
10	1	1	2	9	פיתוח חומרי הוראה

מלוח 4 עולה כי ישנה הסכמה בין המפקחות לגבי חשיבות ההכנסה של מרבית הנושאים שהוצגו – לתכנית מסגרת עתידית. יוצא דופן הוא הנושא של פיתוח חומרי הוראה, שלגביו אין הסכמה אם להכלילו בתכנית המסגרת, ויש החושבים שהנושא אינו רלוונטי לתכנית שכזו. המפקחות העלו שני נושאים נוספים שחשוב לכלול בתכנית מסגרת: חומר תיאורטי (3) ו"הגננת כמנהיגה חינוכית" (1).

מבנה התכנית, הצגתה והפצתה: 13 מפקחות (מתוך 24 שרואיינו) ציינו כי התכנית צריכה להיות מאורגנת סביב נושאי תוכן מארגנים. 10 מפקחות חושבות כי יש לארגן את תכנית המסגרת סביב מיומנויות; 4 מפקחות חושבות שיש לארגן את תכנית המסגרת סביב חגים, ו-4 אחרות חושבות שיש לארגנה סביב נושאים אינטגרטיביים. מפקחת אחת הציעה "להשאיר את ארגון התכנית כפי שהוא היום" (מפקחת 007).

מ-24 המפקחות שרואיינו, 19 חושבות שכדי להפוך את התכנית לידידותית, חשוב להוסיף בה דוגמאות ליישום. חלקן הגדול (14 מפקחות) גורס כי יש לעצב את התכנית בצורה יפה וצבעונית; 11 מפקחות הציעו להעביר את התכנית לתקליטור, ו-12 מפקחות הציעו שהתכנית תכוון לחומרי למידה מגוונים. חלק מהמפקחות הציעו לא להרבות במלל ולהשתמש בשפה הקרובה לשפת היום של הגננת.

מ-24 המפקחות שרואיינו, 18 חושבות שהדרך להבטחת שימוש יעיל ופורה בתכנית מסגרת עתידית היא השתלמויות ו/או הדרכות. מקצתן (10 מפקחות) ציינו כי עבודת צוות חשובה להטמעת התכנית, ומיעוטן (4 מפקחות) ציינו גם את הצורך במפגשי פיקוח. מפקחת אחת שללה אמצעים "כפייתיים" ואמרה כי "רק אם התכנית תגיע מהצרכים של הגננת, אז יהיה שימוש יעיל בתכנית מסגרת" (מפקחת 010).

4. עבודת הגננת

קשיים בעבודת הגננת: המפקחות התבקשו לסמן, מתוך רשימה שהוצגה להן, שלושה קשיים מרכזיים בעבודת הגננת. לוח 5 מציג את הקשיים כפי שסומנו על ידי המפקחות וכן תשובה לשאלה – האם תכנית מסגרת (כלשהי) יכולה לסייע בהתמודדות עם קשיים אלו.

לוח 5: חוות דעת המפקחות על הקשיים בעבודת הגננת ופוטנציאל הסיוע של תכנית המסגרת (N = 24)

מספר המפקחות שציינו כקושי	תכנית מסגרת יכולה לסייע				
	אמירה כללית	בהבנת הרקע התיאורטי	בעקרונות ובקווים מנחים		במתן דוגמאות ליישום
15	10		4	1	תכנון
13	9	1	2		הטרוגניות בקרב ילדים
10	4	2	2		קשר עם ההורים
7	2	1	2		הערכת יכולות הילדים
7	3	1	2		התמודדות עם קשיים רגשיים
6	3		2		עבודת צוות
6	4		1		ארגון זמן באופן יעיל
3	1		1		הרגלים ומשמעת
1			1		עומס בחומרי לימוד
1					קשיים חברתיים של הילדים
1					חוסר ידע בנושאי לימוד
1			1		ארגון תקציב

מלוח 5 עולה כי הקושי השכיח ביותר שעלה הוא קושי בתכנון עבודה שנתית (15 מפקחות). אחריו הועלה הקושי של התמודדות עם ההטרוגניות בקרב הילדים (13 מפקחות) וקשיים בקשר עם ההורים (10 מפקחות). אשר לקשיים בתכנון, להטרוגניות בקרב ילדים, לעבודת צוות ולארגון זמן באופן יעיל, מרבית המפקחות ציינו כי תכנית המסגרת יכולה לסייע. אשר לקשיים הנוגעים לקשר עם ההורים, להערכת יכולות הילדים ולהתמודדות עם קשיים רגשיים – יש הסכמה מועטה בין המפקחות בשאלת מהות הסיוע שתכנית מסגרת יכולה להציע.

גורמי הסיוע של הגננות בעבודה: בפני המפקחות הוצגו מספר גורמים המסייעים לגננת בעבודתה היומיומית, והן התבקשו לציין מהו שיעור הסיוע של כל גורם בעבודתן (מתוך 100% סיוע). בלוח 6 מוצגים גורמי הסיוע שלדעת המפקחות סייעו לגננות בעבודתן, מספר המפקחות שציינו כל גורם כמסייע וכן שיעור הסיוע של אותו גורם.

לוח 6: גורמי הסיוע של הגננות, לדעת המפקחות (N = 24)

מספר המפקחות שציינו כמסייע	ממוצע אחוז הסיוע בעבודה	סטיית תקן	
21	23.5	10.4	מפקחת
18	21.0	7.4	מדריכה
21	18.5	7.6	השתלמויות
20	17.0	7.6	ניסיון של שנים קודמות
18	12.0	7.9	גננות אחרות
20	11.0	4.5	חומרי הוראה/למידה

מלוח 6 עולה כי רוב המפקחות רואות בהן עצמן, במדריכה ובהשתלמויות גורמי סיוע מרכזיים בעבודת הגננת. גם ניסיון הגננת עלה כגורם סיוע מרכזי. נציין כי השונות שנמצאה בין המפקחות הייתה גדולה יחסית.

חלק מהמפקחות הוסיפו גורמים נוספים שבהם מסתייעת הגננת בעבודתה היומיומית: שתיים הוסיפו את הגורם של עבודת צוות כמסייע ב-10% בממוצע מהעבודה; מפקחת אחת הוסיפה לימודים אקדמיים כמסייעים ב-5%; מפקחת נוספת הוסיפה מקורות אינטראקטיביים כמסייעים ב-5%, ואחרת הוסיפה שירות פסיכולוגי כגורם המסייע אף הוא ב-5%. מפקחת אחת ציינה את אישיות הגננת כגורם המסייע ב-22% מעבודתה היומיומית של הגננת.

כדי להבין מהי נקודת המוצא של המפקחות בתפיסתן את הגננות ואת קשרי העבודה עמן, נתבקשו המפקחות לאפיין עבודה אידיאלית של גננת בגן – מהי? המפקחות העלו תשובות מגוונות שניתן לסווגן על פי ארבעה ממדים עיקריים:

אישיות הגננת. חשוב שהגננת תהיה בעלת אישיות חינוכית וערכית ובעלת מוסר עבודה גבוה. כלומר, חשוב שתראה את עבודתה כשליחות, שתאהב לעבוד עם ילדים, ותהיה קשובה לילד ולצרכיו; שתהיה אמפתית, שתעניק חום, ותדע ליצור אווירה של אמון; שתהיה בעלת יוזמה, שתאהב להתחדש, שתהיה בעלת גמישות חשיבתית ויצירתית; שתהיה רגישה ונבונה, נעימה ותרבותית.

מקצועיות הגננת. על הגננת לשלוט בחומר, לזהות בעיות ולפתור אותן; עליה לדעת לארגן סביבה חינוכית-חברתית המאפשרת העצמה של הילד ולהקדיש תשומת לב למטרות ולאינטרסים של הילדים; עליה לחפש באופן אקטיבי דרכים ליישום רעיונות ולהשתמש במקורות מידע מגוונים ובכלים מגוונים ללמידה; עליה לבחור נושאים מעניינים ומאתגרים המתאימים לעולמו של הילד, לקצב התפתחותו ולצרכיו; עליה לפעול על פי התכנית שתכננה, להתאים את ההוראה לצרכים המשתנים של הילדים, להוביל חידושים ולצייד את הילד בכלים להמשך דרכו. במהלך עבודתה על הגננת להשיג מטרות רבות הקשורות לטובת הילד: פיתוח כשרים ומיומנויות, טיפוח הפן הרגשי והחברתי, הקניית מגוון כישורי חיים, פיתוח סקרנות, יצירתיות ויוזמה, פיתוח תחושת יכולת,

דימוי עצמי חיובי, יכולת חברות, הקניית מיומנויות של תקשורת בין-אישית וכן הקניית ערכים אוניברסליים (ויהודיים).

ניהול הגן. על הגננת להיות בעלת כישורים וידע בניהול מערכת כדי שתוכל ליצור אינטראקציה חיובית בין הגורמים השונים בגן. עליה לדעת מהו ניהול נכון של הגן, ולהיות מסוגלת לעבודה בצוות. כמו כן, עליה להיות בעלת יחסי אנוש מעולים.

קשר עם ההורים. על הגננת לדעת כיצד לשלב את ההורים במעשה החינוכי, באופן מערב אך לא מתערב, לבנות עמם קשר חיובי ולשמור על יחסים טובים. עליה להיות בעלת מחויבות וכבוד כלפי ההורה, ולהקשיב לצרכיו.

5. תכנון והערכה בגן

תכנון העבודה בגן: נושא תכנון העבודה הוא אחד הנושאים המיועדים להיכלל בתכנית המסגרת העתידית. כל 24 המפקחות שרואיינו הסכימו עם חשיבות נושא התכנון בעבודת הגננת. 10 מהן גרסו כי חשיבותו מתבטאת בכך שהוא מסייע להתמקד בתכנים ובנושאים החשובים ועוזר להבחין בין עיקר לטפל בעבודה. בנוסף, נטען כי חשוב לבצע את העבודה בגן על פי מטרות ויעדים, דבר המחזק את חשיבותו. 5 מהמפקחות ציינו כי התכנון חשוב לבניית תרבות הגן, על כל גווניה, והוא מאפשר לגננת להציג חזות מקצועית. 4 מפקחות טענו כי התכנון מעודד בקרה עצמית. מפקחת אחת גרסה כי התכנון חשוב לשם פיתוח ושימוש גמיש בחומרי למידה, ומפקחת אחרת ציינה כי התכנון חשוב להערכת ילדים. ארבע מפקחות הדגישו כי חשוב מאוד שהתכנון יהיה גמיש.

מתוך ידיעה שמלאכת התכנון לא תמיד מבוצעת כראוי על ידי הגננות, ביקשנו ללמוד מהמפקחות מהם הקשיים המעשיים שבהם נתקלת הגננת בבואה לתכנן את עבודתה. המפקחות העלו מספר רב של קשיים ואלה קובצו לשש קטגוריות מרכזיות. הקטגוריות מובאות בלוח 7 על פי סדר שכיחות הופעתן.

לוח 7: קשיי הגננת בתכנון העבודה, לדעת המפקחות (N = 24)

מספר המפקחות שציינו קושי זה	הקושי שהגננת מתמודדת עמו בתכנון
12	הבחנה בין עיקר לטפל: "הבחירה מתוך אינסוף אפשרויות, יצירת סדרי עדיפויות של עיקר וטפל" (021)
9	ידע תיאורטי בנושא: "חוסר ידע תיאורטי ומעשי בתכנון" (002)
8	סיגול הנורמות המקצועיות הדרושות היום: "קושי בלהיפטר מהגישה הנושאת כפי שהייתה נהוגה עד היום" (001)
6	שילוב בין התכנית לעבודה היומיומית
6	התאמת התכנית לסביבה: "הדרישה מהגננת לנהל יום לימודים גמיש, ריבוי דמויות בתוך הגן, הסתדרות המורים" (019)
6	קביעת מטרות ויעדים: "מחסור בידע על מטרות ויעדים" (020)

מלוח 7 עולה כי לדעת המפקחות הדבר הקשה ביותר לגנות בתכנון העבודה הוא ההבחנה בין העיקר לטפל. כאשר גנת ניגשת לתכנון, עליה להחליט על היסודות או התכנים המרכזיים וייתכן שמיומנות זו קשה בעבורה. לשאלתנו בדבר הגורם שעשוי לסייע להתגבר על קשיים אלה, 10 מפקחות השיבו כי הדרכה אישית היא הדרך היעילה ביותר להתמודדות עם הקשיים בתכנון, 6 אחרות הציעו עבודה בקבוצות כאמצעי נוסף של התמודדות. בנוסף, נטען כי יש לחשוף את הגנות לחומרים רבים ולספק להן דוגמאות ליישום (6 מפקחות), לספק הסברים לגבי חשיבות התכנון (5 מפקחות) וכן - כלים לבקרה עצמית (4 מפקחות).

בקרה עצמית על תכנון העבודה: 11 מפקחות טענו כי בקרה עצמית של הגנת על עבודתה – חשובה, ולכן יש צורך להכליל את הנושא בתכנית מסגרת. 7 מפקחות ציינו כי חשוב מאוד לקחת פסק זמן לבדיקת העבודה, וחשוב להקנות לגנות את הכלים לבדיקה זו.

נושא ההערכה: המפקחות התבקשו לחוות את דעתן בכל הנוגע להערכת הילדים המתבצעת בגן. 7 מפקחות (בלבד) גרסו כי הנושא חשוב ויש להכלילו בתכנית המסגרת. לעומתן, 8 מפקחות טענו כי אין צורך להכליל נושא זה בתכנית המסגרת, אם משום שיש כלים אחרים לכך (6 מפקחות) ואם משום שהגנות כבר יודעות לבצע זאת (2 מפקחות). 8 מפקחות טענו כי חשוב לבצע הערכות ותצפיות ולקבוע מטרות תואמות התפתחות. נראה כי נושא ההערכה חשוב לדעתן, אך אין בהכרח להכלילו בתכנית המסגרת.

לסיכום, למרות העובדה כי כל מפקחת אחראית על כ-90 גנים, תשובותיהן היו מפורטות והעידו על היכרות עם העבודה היומיומית של הגנת תוך מודעות גבוהה לקשייה העיקריים. המפקחות שרואיינו ציינו כי היקף השימוש בתכנית אינו רחב, והמליצו על כמה עניינים הטעונים שיפור (אם כי לא הייתה אחידות בדבריהן). המפקחות העלו מגוון של גורמים המקשים על עבודת הגנות. עובדה זו כשלעצמה עלולה ליצור פער בין המציאות הרווחת ובין האידיאל הרצוי על פי תפיסתן. המפקחת היא דומיננטית בהדרכה ובהכוונה, אך משאבי הסיוע שלה מוגבלים. לא הייתה תמימות דעים בכל הנוגע לדרך שבה יש לכלול בתכנית המסגרת העתידית את נושא עיצוב תכנית העבודה ואת נושא ההערכה.

ג. ממצאים מהראיונות עם רכזות מדור הגיל הרך במרכזי פסג"ה

הראיונות שבוצעו עם רכזות הגיל הרך כללו שאלות דומות לאלה שהוצגו למפקחות. עם זאת, הרכזות נשאלו ביתר פירוט על עבודת ההדרכה שלהן, וזאת כדי להכיר את צורכי ההדרכה של אותן גנות המגיעות אל מרכזי פסג"ה.

1. פרטי רקע

נערכו 8 ראיונות פנים אל פנים עם רכזות הגיל הרך במרכזי פסג"ה. הדגימה מייצגת את המחוזות השונים: דרום, ירושלים, מנח"י, מרכז, ת"א, חיפה, צפון ומדור הגיל הרך מהמגזר הערבי. הרכזות שרואיינו הן בעלות ותק של 24 שנים בממוצע, בעבודה בתחום הגיל הרך, ובעלות ותק של

6 שנים בממוצע במדור הגיל הרך. מספר הגננות שבהדרכתן הוא בין 25 ל-400, ובממוצע 204 גננות. במשך חודש נעזרות ברכזות כ-74 גננות בממוצע. מספר המפקחות הפונות אליהן בשנה לצורך שיתוף פעולה הוא על פי רוב – 5.

ארבע מהרכזות מחזיקות בתפקיד נוסף: אחת משמשת גם כמדריכה, שתיים – כגננות ואחת כרכזת גנים.

2. שאלות הקשורות לעבודת הרכזת

נושאי ההדרכה במרכז פסג"ה: נושאי ההדרכה שבהם מתמקדות הרכזות בעבודתן הם רבים. הנושא השכיח ביותר, שבו התמקדו בשלושה מרכזי פסג"ה, היה: לקראת קריאה וכתביבה/אוריינות; ב-2 מרכזי פסג"ה התמקדו בתכנון תכנית לימודים; ב-2 מרכזי פסג"ה התמקדו בלוח השנה העברי ובחגים וב-2 מרכזי פסג"ה התמקדו במוזיקה. בנוסף לאלו הועלו נושאים נוספים כגון: ארגון הסביבה החינוכית, טיפוח הפן החברתי-רגשי, שוויון בין בנים לבנות, הגנת כמנהיגה, קידום הבריאות וסיפורי מקרא. ב-5 מרכזי פסג"ה ייזום הנושאים היה בידי רכזת המדור, וב-4 מרכזי פסג"ה – בייזום המפקחת. ב-2 מרכזי פסג"ה הנושאים עלו מצורכי השדה, ב-2 מרכזי פסג"ה היוזמה הגיעה ממושרד החינוך (לפי "דגלי המשרד") ובמרכז פסג"ה אחד ביוזמת הגננות.

חמש רכזות ציינו כי הגננות זקוקות לתיווך רב בין מדיניות המשרד לבין עבודתן, וכי תיווך זה הוא חלק בלתי נפרד מעבודתן. שלוש רכזות ציינו כי הגננות זקוקות לתיווך במידה בינונית, ועל אף שתיווך זה נכלל בתפקידן, יש צורך בבעל תפקיד נוסף שיסייע לגננות.

בפני הרכזות הוצג מגוון של משימות שעשויות להיכלל בתפקידן, והן נתבקשו לדרג את מידת המרכזיות של כל אחת מהמשימות בעבודתן. בלוח 8 שלהלן מוצגת התפלגות תשובותיהן.

לוח 8: מרכזיות המשימות שבתפקיד הרכזת (N = 8)

מרכזי במידה רבה ורבה מאוד	מרכזי במידה בינונית	כלל לא מרכזי	
8			חשיפת הגננות לדרכי הוראה-למידה בגן הילדים
7	1		חשיפת הגננות לגישות חינוכיות בתחום הגיל הרך
7	1		חשיפת הגננות לכלים לזיהוי מצבים ללמידה בגן
7		1	הדרכה בארגון סביבה חינוכית-לימודית המקדמת פיתוח כישורים ומיומנויות אצל ילדים בגיל הרך
7		1	חשיפת הגננת למקורות מידע אינטראקטיביים
7	1		פיתוח וטיפוח קהילות לומדות בתהליך ארוך טווח
6	1	1	חשיפת הגננות לשימוש מושכל בחומרי הוראה-למידה
6	1	1	ייעוץ בשילוב הורים בעשייה החינוכית
5	2	1	חשיפת הגננות לספרות מקצועית בתחומי הפדגוגיה של הגיל הרך – קריאה ודיון משותפים

מלוח 8 עולה כי המשימה העיקרית בעבודת הרכזת היא חשיפת הגננות לדרכי הוראה-למידה בגן הילדים. המשימה שדורגה כפחות מרכזית בעבודת הרכזת היא חשיפת הגננות לספרות מקצועית בתחומי הפדגוגיה.

מאפייני הגננות שפונות למרכז פסג"ה : 4 רכזות תיארו את הגננות שמגיעות אליהן כגננות ותיקות ועצמאיות, כאלה המצפות והמוכנות להתפתח, רכזת אחת ציינה שאליה מגיעות דווקא גננות צעירות הזקוקות ללמידה נוספת, ו-3 רכזות הגדירו את הגננות הפונות אליהן כקבוצה הטרוגנית ובעלת רמה גבוהה של יוזמה.

סוג ההדרכה : ברוב מרכזי פסג"ה מתקיימות הדרכות קבוצתיות לצד הדרכות והנחיות פרטניות לגננות. בשני מרכזי פסג"ה משתמשים גם במודל של קהילות לומדות, ובשני מרכזי פסג"ה נערכות גם השתלמויות. הרכזות לא הגדירו חד משמעית מהו סוג הקשר המסייע ביותר לגננות. לדעתן, הדבר תלוי בגננת עצמה : למקצתן מתאימה הדרכה פרטנית, ולמקצת – קבוצתית.

3. שאלות הקשורות לתכנית המסגרת הנוכחית

היכרות הרכזת את התכנית ושימוש בה : 7 רכזות ציינו כי הן מכירות את התכנית, רכזת אחת דיווחה כי היא מכירה את התכנית באופן שטחי. אשר לשימוש בתכנית, 5 רכזות משתמשות בתכנית במידה רבה, ואילו 3 משתמשות בה במידה מועטה. המטרות שלשמן הרכזות משתמשות בתכנית הן : הדרכת גננות והעברת תכנים ספציפיים, העברת נושאים פדגוגיים, תכנון עבודה שנתית ושימוש עצמי (הכולל בעיקר שימושים פורמליים של הכנת הרצאות/הדרכות). 7 רכזות מסכימות שאחד מתפקידיהן הוא לתווך בין תכנית המסגרת לבין הגננת, 4 מהן ציינו כי תיווך זה מהווה חלק מסוים מתפקידן, וכי יש צורך במדריכה/מפקחת שתמלא את החסר : "להסב את תשומת לבן של הגננות שהחומר קיים" (רכזת 002), "חשיפה כוללת לתכנית המסגרת" (רכזת 005). 3 רכזות ציינו שהתיווך מהווה חלק בלתי נפרד מהתפקיד : "התכנית בלי תיווך אינה שווה" (רכזת 003), "סיוע לגננת ביישום הדברים הכתובים" (רכזת 004).

שימוש הגננות בתכנית : כל 8 הרכזות שרואיינו מעריכות כי הגננות משתמשות במידה מועטה בתכנית המסגרת, ו-5 ציינו כי הגננות אינן פונות אליהן בעניין התכנית. 3 רכזות ציינו כי הגננות פונות אליהן, לעתים, בעניין התכנית בנושאים האלה : תכנית עבודה שנתית, התאמת הנושא לגיל ופיתוח תכנים.

שש רכזות ציינו כי תכנית המסגרת תוכל לסייע לגננות בהתמודדות עם קשיים בעבודתן, כגון : תכנון תכנית עבודה, לימוד עבודה אינטגרטיבית מתוך הדוגמאות, התאמת תכנים לקבוצות ילדים שונות ופיתוח תכנים נוספים. רכזת אחת ציינה כי תכנית המסגרת לא תוכל לעשות זאת כי היא תיאורטית מדי, ואחרת טענה שהתכנית לא תוכל לסייע כלל בהתמודדות עם כל הקשיים.

נקודות חוזק בתכנית: הרכזות נשאלו על נקודות החוזק של התכנית. תשובותיהן שניתנו בעל פה סווגו על ידי המראיינת לקטגוריות שנקבעו מראש בדף הריאיון. 6 רכזות ציינו כנקודת החוזק של התכנית את ההתייחסות לתחומי דעת ולתכנים רלוונטיים לעבודה בגן: "אפשר ללמוד ממנה הרבה דברים מבחינת התכנים" (רכזת 006). בנוסף, 4 רכזות ציינו כי התכנית מאורגנת באופן יעיל: "התכנית מציגה בשלבים פעילויות שונות" (רכזת 008), 3 ציינו כי התכנית מסייעת בתכנון שנתי: "מסייעת לבנות את התכנית בהתאם לילדים שתחת חסותה" (רכזת 004) ו-2 טענו כי התכנית מהווה מסגרת עבודה לגננות.

נקודות החולשה בתכנית: נקודות החולשה שצוינו על ידי הרכזות שמכירות את התכנית התמקדו בעיקר בשלושת ההיבטים האלה:

1. הצגת רעיון האינטגרטיביות: הנושא האינטגרטיבי אינו מודגש דיו, קשה להבין את הגלגלת שבסוף המסמך.
2. התיישנות התפיסה החינוכית והתיישנות התכנים: חסרה בתכנית התאמה לגישה ההתפתחותית. התפיסה החינוכית המוצגת בה מיושנת ואינה מתאימה לתקופתנו. חלק מן הנושאים מיושנים.
3. בעיות של מבנה ועיצוב: התכנית אינה פרקטית, המסגרת העיצובית שלה אינה מושכת.

חסרונות נוספים שצוינו על ידן הם: היעדר התייחסות לנושא ההערכה, וחוסר התייחסות לנושא תכנון העבודה.

לשאלתנו, אם הרכזות מסייעות להתגבר על נקודות חולשה אלה שבתכנית, 3 ציינו כי הן אינן מסייעות, ו-5 האחרות ציינו כי הן מסייעות בדרכים האלה: בהדרכה, בתיווך – "מסבירה איך להשתמש" (רכזת 008), בבניית תכנית עבודה המתבססת על נקודות החוזק בתכנית ובהפניה למאגרי מידע.

נושאים מיותרים ונושאים חסרים: בהתייחס לרשימת נושאי התכנית שהוצגה בפניהן, כל שמונה הרכזות שרואיינו טענו כי אין נושאים מיותרים בתכנית, וכי הנושאים הכלולים בתכנית טובים. מחציתן (4) דיווחו כי כל התכנים טובים, 5 רכזות ציינו כי יש צורך בעדכון ובניסוח מחדש של נושאים שונים כמו: מיומנויות יסוד וכישורי חיים, לשון ואוריינות, מסורת וחגי ישראל, אמנות ומקרא.

כמה מן הרכזות ציינו כי הנושאים הבאים חסרים בתכנית: ערכים ומסורת, התמקדות בפן הרגשי, דרכי עבודה עם הורים, הצגת מגוון הגישות החינוכיות, עונות השנה, עבודה אינטגרטיבית, כישורי חיים, מחשבים, התמודדות עם בעיות התנהגות, חשבון, עיצוב סביבה חינוכית וכלים להערכת הילדים.

4. תכנית מסגרת עתידית

הרכזות נתבקשו לציין שלושה צרכים שבעטיים זקוקות הגננות לתכנית מסגרת. תשובותיהן סווגו על ידי המראיינת לקטגוריות שנקבעו מראש בדף הריאיון. הצרכים השכיחים ביותר שהועלו היו: (1) קביעת מטרות כלליות וקווים מנחים ("כרשת ביטחון לגננת, ועל מנת שתהיה מודעת למה מצופה ממנה"), (2) תכנון שנתי ו-3) כלי יישומי בהקניית תכנים ועקרונות. צרכים נוספים שהועלו על ידי חלק מהרכזות הם: קביעת יעדים אופרטיביים ותכנים ספציפיים, מעקב התפתחותי, בקרה על ההערכה שהן מבצעות בגן, וכלי לפיתוח נושא אינטגרטיבי.

הרכזות נתבקשו לחוות את דעתן לגבי הוספת מספר נושאים, שהוצגו בפניהן, בתכנית מסגרת עתידית. להלן בלוח 9 מוצגת התפלגות תשובותיהן לפי הנושאים השונים:

לוח 9: חוות דעת הרכזות על הכללת נושאים שונים (N = 8)

לא	יש	יש	יש	חשוב להכליל בתכנית מסגרת	נושאים אפשריים להכללה בתכנית
רלוונטי לתכנית מסגרת	להכליל דוגמאות ליישום	להכליל כנספח או כמבוא	להכליל עקרונות וקווים מנחים	להכליל בתכנית מסגרת	
1				7	עקרונות עבודה עם הורים
1				7	דרכי התמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים
1		1		6	דרכי הערכת הילדים בגן
		1	1	6	שיטות עבודה עם הצוות
2				6	ארגון ועיצוב סביבה חינוכית
	1		2	5	דרכי פיתוח של נושא אינטגרטיבי
3	1		1	3	פיתוח חומרי הוראה

מלוח 9 עולה, כי הנושאים שרצוי להכליל בתכנית מסגרת עתידית נוגעים לעבודה עם הורים ולהתמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים. הרכזות, בדומה למפקחות, חלוקות בדעותיהן בדבר החשיבות שבהכללת התחום של פיתוח חומרי הוראה בתכנית מסגרת.

מבנה התכנית, הצגתה והפצתה: 4 רכזות חושבות שיש לארגן את התכנית סביב נושאים מארגנים. 3 ציינו כי יש לארגן את התכנית סביב מיומנויות. רכזת אחת חושבת כי יש לארגן את התכנית סביב הילד וצרכיו, ורכזת אחרת סבורה שיש לעשות זאת לפי מטרות-על.

הרכזות נשאלו מהי הדרך הטובה ביותר, לדעתן, להבטחת שימוש יעיל ופורה בתכנית (הן היו יכולות לציין יותר מתשובה אחת). 5 רכזות חושבות כי הדרך היעילה ביותר לשימוש יעיל ופורה בתכנית היא באמצעות השתלמויות. 4 מהן חושבות שהדרך היעילה היא באמצעות הדרכות אישיות, ו-3 חושבות שהדרכות קבוצתיות תהיינה יעילות. רכזת אחת הציעה להציג את התכנית בכנסים של מפקחות.

כדי להפוך את התכנית לידידותית, הוצעו 5 רכזות להוסיף בה דוגמאות ליישום, 4 הוצעו לעצבה באופן אסתטי ובצבעים, 4 הוצעו להעלות אותה על תקליטור ו-3 הוצעו לציין בה הפניות לחומרי לימוד מגוונים. רכזת אחת הוצעה לא להרבות במלל, ואחרת – להשתמש בשפה הקרובה לשפה היומיומית של הגננת.

5. עבודת הגננת

בריאיון יוחד פרק על העבודה ועל האתגרים היומיומיים של הגננות, כפי שנתפסים בעיני הרכזות, לצורך התאמת התכנית העתידית לצרכים הרלוונטיים של הגננת.

קשיים וצרכים של הגננת לדעת הרכזות: הרכזות נתבקשו לסכם את הצרכים השכיחים, שהגננות מעלות בפניהן בבואן להדרכה. הועלו מגוון של צרכים שכללו, בראש ובראשונה, שאלות הנוגעות ליישום דרכי עבודה, יישום מדיניות משרד החינוך, עבודה בקבוצות וכיו"ב. צרכים נוספים שהועלו הם: עיצוב וארגון הסביבה החינוכית, צורך בהתחדשות והעשרה, ושימוש במקורות מידע. 3 רכזות העלו את פניית הגננות לסיוע בתכנון תכנית עבודה שנתית. צרכים נוספים שהועלו הם: קשר עם ההורים והתמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים.

הרכזות נתבקשו לציין שלושה קשיים מרכזיים בעבודת הגננת, מתוך רשימה שהוצגה להן. הקשיים השכיחים ביותר שצינו היו: תכנון תכנית עבודה שנתית, קשר עם ההורים, עבודת צוות, קשיים רגשיים של הילדים, ארגון סביבה חינוכית וארגון זמן באופן יעיל. קשיים נוספים שהועלו ברמת שכיחות נמוכה יותר היו: הטרוגניות בין הילדים, חוסר ידע בנושאים לימודיים, הערכת יכולות הילדים והקניית הרגלים ומשמעת.

גורמי הסיוע העומדים לרשות הגננות בעבודתן, לדעת הרכזות: בפני הרכזות הוצגו מספר גורמים המסייעים לגננת בעבודתה היומיומית, והן נתבקשו לציין לגבי כל גורם את שיעור הסיוע שלו לעבודת הגננת (מתוך 100% סיוע). בלוח 10 מוצגים הגורמים המסייעים, לפי הרכזות, ושיעור הסיוע של כל גורם.

לוח 10: גורמי הסיוע העומדים לרשות הגננת ושיעורם הממוצע, לדעת הרכזות (N = 8)

מספר הרכזות שצינו כמסייע	ממוצע אחוז הסיוע בעבודה	ממוצע אחוז סטיית תקן	
6	30.0	25.0	מדריכה
6	28.0	17.0	גננות אחרות
6	26.0	23.0	מפקחת
6	22.0	29.0	השתלמויות
5	20.0	9.0	ניסיון של שנים קודמות
6	19.0	21.0	חומרי הוראה/למידה

מלוח 10 עולה כי הרכזות רואות את המדריכה והעמיתות כגורמי סיוע מרכזיים לגננת בעבודתה השוטפת. יש לסייג את הממצא כנובע מהשונוות הגדולה שבין הרכזות ומהמספר הקטן של המשיבות.

העבודה האידיאלית בגן : בדומה לריאיון עם המפקחות, כך גם הרכזות נתבקשו לאפיין מהי בעיניהן העבודה האידיאלית של הגננת בגן. תשובותיהן מסווגות על פי הממדים האלה :

א. אישיות הגננת. שתי רכזות העלו את התכונות הרצויות באישיותה של הגננת : רגישות לילדים, אינטליגנציה רגשית, יכולת של ביקורת והערכה עצמית לגבי דברים שקורים בגן, וכן – תקשורתיות גבוהה.

ב. מקצועיות הגננת. על הגננת לדאוג שבגן יהיו גירויים למכביר. עליה לדעת כיצד לשלב בין נושאים (עבודה אינטגרטיבית), לשים דגש על ערכים בעבודתה, להתאים את הנושאים לצרכים הייחודיים והקבוצתיים בגן, וכן להתאימם לסביבה החינוכית-תרבותית ולחיי היומיום של הילד. על הגננת לעבוד לפי תכנית ולפי יעדים מוגדרים, אך עליה גם לגלות גמישות ולהתאים את עצמה לסביבת העבודה שלה ושל הילדים שבאחריותה. על הגננת לעודד את הילד להיות אדם חושב, בעל מיומנויות למידה, יצירתי ופתוח.

ג. מיומנויות ניהול. על הגננת להיות בעלת יכולת לעבוד עם צוות באופן יעיל ונכון, להפיק תועלת מיכולות אנשי הצוות וליצור אווירת עבודה נעימה.

ד. קשר עם ההורים. על הגננת לשתף את ההורים מתוך הבנה ואהדה, לערבם במתרחש בגן ולקיים עמם קשר חיובי.

6. תכנון העבודה בגן

כל שמונה הרכזות שרואיינו הסכימו שנושא התכנון הוא חשוב. חשיבות זו נובעת לדעת רובן ממטרות הארגון – התכנון מסייע בהתמקדות בתכנים חשובים ובבניית תקציב, ומאפשר עבודה המכוונת למטרות וליעדים. בנוסף, התכנון מסייע בהשגת מטרות אישיות-מקצועיות כמו : מניעת שחיקה ובקרה עצמית.

הרכזות העלו מספר רב של קשיים שעמם צריכה הגננת להתמודד בשלב התכנון. את הקשיים ניתן לחלק לשתי קטגוריות עיקריות : **קשיים הקשורים באופי העבודה** – התאמת התכנית לסביבה, התאמת התכנית לעבודה היומיומית והצורך בהתחדשות ; **קשיים בהכשרה ובניסיון** – חוסר ידע בכתיבת התכנית, קביעת סדרי עדיפויות, קביעת מטרות ויעדים, היעדר ידע בתחומי תוכן וכו'. לשאלה – כיצד ניתן לסייע לגננת בתכנון? מקצתן העלו את האמצעי של הדרכה וליווי, מקצתן ציינו שיש לעבור הכשרה ממוקדת, ומקצתן התייחסו לתכנית מסגרת ידידותית כבעלת פוטנציאל סיוע.

לסיכום, גם הרכזות מעידות על חוסר היכרות של הגננות עם תכנית המסגרת. זאת, על אף שהן עצמן, לדבריהן, משתמשות בתכנית המסגרת לצורכי העבודה שלהן ולצורכי הדרכה של הגננות. בדומה למפקחות, גם הרכזות רואות בהשתלמויות אמצעי להבטחת שימוש יעיל ופורה בתכנית המסגרת. מצאנו כי הגננות נעזרות ברכזות בעיקר בנושאים פדגוגיים (דרכי הוראה-למידה) ופחות

בתחומים תיאורטיים אקדמיים. כולן הסכימו שהתכנון הוא חשוב וציינו שני גורמים המעכבים את הגננות מלבצע תכנון עבודה: האחד – היעדר ידע וניסיון בתכנון, והשני – קשיים הנובעים מהתכנון עצמו ומאי-יכולתו, לכאורה, לתת מענה לגמישות בעבודה ולמצבים המשתנים בגן.

ד. ממצאים מהשאלונים לגננות ומהראיונות אתן

במסגרת המחקר פותחו שני כלים שיועדו לגננות: (1) שאלון שהקיף את תחומי העבודה בגן וחוות דעת כלפי תכנית המסגרת הנוכחית והעתידית. (2) ריאיון עומק בנושא תכנון שבוצע עם מספר מצומצם של גננות במטרה ללמוד על שיטות התכנון שלהן, שיקולי הדעת שלהן ולבטיחן. להלן יוצגו הממצאים מהשאלון לגננות. הפרדה בין המגזר היהודי לבין המגזר הערבי תוצג רק במקרים שבהם עלה הבדל משמעותי ו/או מובהק ביניהם.

1. פרטי רקע

ותק: מספר שנות הוותק הממוצע של הגננות במגזר היהודי הוא 19.4 (ס"ת: 8.4) ובמגזר הערבי הוא 9.4 שנים (ס"ת: 7.3).

שכבת גיל: שכבת הגיל שאֵתה הגננות עובדות מפורטת בלוח 11, תוך חלוקה למגזרים.

לוח 11: שכבת גיל הילדים בגן (N = 264, מתוך 275 גננות)

שכבת הגיל	מגזר יהודי		מגזר ערבי	
	מספר המשיבות	אחוז המשיבות	מספר המשיבות	אחוז המשיבות
4-3	51	26.0	27	39.7
5-4	36	18.4	3	4.4
6-5	32	16.3	30	44.1
שילוב בין גילאים	77	39.3	8	11.8
סך הכול	196	100.0	68	100.0

הערה: 11 גננות לא ענו על שאלה זו.

תפקיד: 219 גננות (80%) הן מנהלות הגן. 30 גננות (11%) הן גננות משלימות, 8 (3%) הן גננות בחטיבה צעירה ו-2 (0.7%) הן גננות במסגרת יום חינוך ארוך. 11 גננות (4%) ממלאות תפקיד מקצועי נוסף: 3 ממלאות תפקידי הדרכה, 2 גננות עובדות במעון יום, 2 גננות – בגן חובה, אחת משמשת גננת משלבת לחינוך מיוחד, אחת מנהלת מדור הגיל הרך במרכז פסג"ה, אחת היא ראש צוות גננות ואחת היא גננת ב"גן גשר" (14 גננות לא ענו על שאלה זו).

השכלה: 112 גננות (41%) בעלות תואר B.E.D, 84 (31%) הן בעלות השכלה של גננת בכירה, 43 (16%) בעלות תואר B.A, 20 (7%) הן גננות מוסמכות ו-15 (6%) הן בעלות תואר M.A. (גננת אחת לא ענתה על שאלה זו).

קיימים הבדלים בין גננות מהמגזר היהודי לגננות מהמגזר הערבי בכל הנוגע להשכלה – רוב הגננות (59%) מהמגזר הערבי הן בעלות תואר B.E.D, בעוד שרק 10% הן בעלות השכלה אוניברסיטאית. לעומת זאת, כרבע מהגננות מהמגזר היהודי הן בעלות השכלה אוניברסיטאית.

מיקום הגן: במגזר הערבי נשאלו הגננות היכן ממוקם הגן. 42 גננות (67%) ענו שהגן נמצא בכפר ו-21 (33%) ענו שהוא נמצא בעיר.

2. העבודה החינוכית בגן

בפרק זה ננסה ללמוד על היבטים העשויים להיכלל בתכנית המסגרת העתידית. לשם כך נעסוק במאפייני הגננות מבחינת השקפתן הפדגוגית ומבחינת יחסן כלפי מטרות עבודתן, וכן נעמוד על דרכי העבודה שלהן בגן.

ממצאים משאלת ה"אני מאמין" החינוכי של הגננות

נפתח בניתוח שאלת ה"אני מאמין" החינוכי של הגננות המנחה את עבודתן בגן (שאלה 13 – שאלה פתוחה). 196 גננות (כ-71% מתוך 275 גננות) השיבו על שאלה זו בשאלון, ברמות פירוט שונות, והתשובות נותחו כולן, כמפורט להלן.

מצאנו כי ההשקפה הפדגוגית של הגננת היא למעשה מערך ערכי של התייחסויות אל הילדים. השקפות פדגוגיות שונות העדיפו טכניקות פדגוגיות שונות. מתשובות הגננות בדבר ה"אני מאמין" החינוכי שלהן, חשפנו מבנה לוגי-לשוני שנכללו בו שלושה מרכיבים: הראשון הוא הצהרה בדבר הנחת היסוד למעשה החינוכי, השני הוא פירוט האמצעים והכלים המשמשים את הגננת, והמרכיב השלישי הוא הגדרה של מטרה שאליה שואפים. נציג להלן את המבנה הלוגי ולאחר מכן את הממצאים שעלו מכל אחד ממרכיביו.

א. המבנה הלוגי שזוהה בתשובות

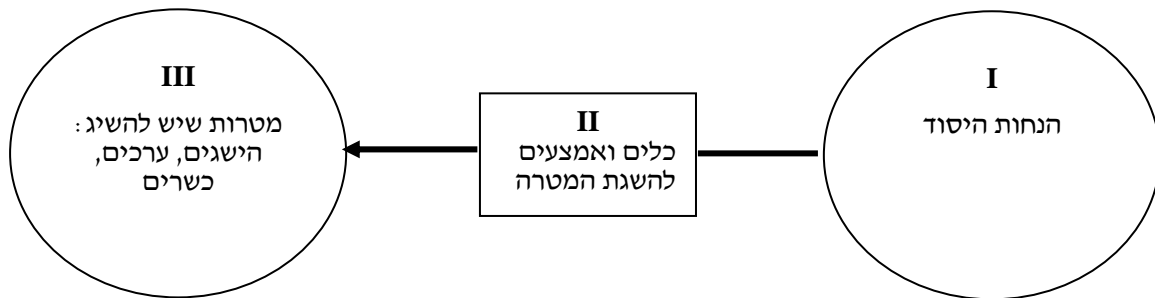
בתשובות ניתן היה להבחין, **שנקודת המוצא** (מרכיב 1) בעבודת הגננת ובהגדרתה את ה"אני מאמין" שלה היא הילד. המאפיינים הפרטניים של הילדים – יכולות, רמת התפתחות או העדפות – משמשים את הגננת כנקודת פתיחה בעבודתה החינוכית. התהליך החינוכי כולל עשייה מגוונת, יישום גישות וכלים חינוכיים, יצירת אווירה חינוכית, וכן הקניה של ערכים ומושגים. לאלה קראנו **אמצעים** (מרכיב 2). עוד מצאנו כי לכל גננת יש **מטרות** (ברורות או עמומות) שאליהן היא שואפת (מרכיב 3). אלה עשויות להיות הישגים קוגניטיביים, מיומנויות וכישורים, ערכים חברתיים, מוסריים או דתיים.

כהדגמה לניתוח שבעזרתו זיהינו את המבנה הלוגי, ננתח את תשובת הגננת הבאה:

אני מאמינה שיש להקשיב לילדים ולצורכי ההורים. לעסוק בנושאים הקרובים ללבי, לא לפחד, לחנך לפי גורמים מזמנים, לחשוף את הילדים לכל הנעשה סביב ולתת לילדים כלים לחיים טובים ובריאים. בנפש וברוח לשאוף ללמוד ולהתפתח בהתאם לסביבה ולנדרש (047).

נקודת המוצא של הגנת הזו היא הילד וההורים. האמצעים שבהם היא משתמשת הם: עיסוק בנושאים קרובים, גורמים מזמנים וחשיפת הילדים לאירועים בסביבה. כמו כן, מטרתה היא מתן כלים "לחיים טובים בריאים", "שימשיכו ללמוד ולהתפתח בהתאם לסביבה ולנדרש".

בכל אחת מהתשובות התקיים מבנה לוגי-רעיוני מסוים וייחודי. היו תשובות שבהן באו לידי ביטוי רק מרכיב אחד או שניים מהמודל, ולעתים קרה שהמבנה לא זוהה במפורש, מכיוון שחלק ממרכיביו לא פורטו או היו סמויים. בכל מקרה, המסגרת הכללית היא אחידה, כמודגם בתרשים 1.

תרשים 1: הקשר בין הנחות היסוד, האמצעים והמטרות בתהליך החינוכי של ילדי הגן

ב. הממצאים על פי מרכיבי המודל

נציג את הממצאים שעלו על פי מרכיבי המודל (לפי שכיחותם): בתחילה נפרט את הנחות היסוד שזיהינו בדברי הגננות, לאחר מכן – את האמצעים להשגת המטרות החינוכיות, ובסופו של דבר – את המטרות שהופיעו בשכיחות גבוהה בתשובות הגננות.

I נקודת המוצא בתהליך החינוכי

מ-196 הגננות שהשיבו על השאלה בשאלון, 130 גננות (כ-66%) הזכירו בתשובתן את הנחות היסוד לעבודה. בסך הכול אותרו 164 אמירות כאלה, והן נגעו לשני ממדים עיקריים: האחד, עקרון ההקשבה וההיענות לצורכי הילד ("היציאה מתוך עולמו"), והאחר – קיום סביבה נעימה ומאתגרת. 34 גננות התייחסו בתשובתן לשני הממדים.

• הקשבה והיענות לצורכי הילד

118 גננות (כ-60% מהמשיבות על השאלה, וכ-72% מתוך כלל האמירות שסווגו כמתייחסות להנחות היסוד החינוכיות) התייחסו לעיקרון של הקשבה והיענות לצורכי הילד, כלהלן:

ערנות לצרכים האינדיבידואליים של כל ילד באמצעות עשייה חווייתית במגוון תחומים (024).

להאמין בילד וביכולותיו, הקניית ידע, ערכים ומיומנויות. התאמת הקצב לסגנון הלמידה של הילד, הקניית ערכים חברתיים אוניברסליים של רגישות ותרומה לחברה (119).

• **סביבה נעימה ומאתגרת**

46 גננות (כ-23% מהמשיבות על השאלה, וכ-28% מתוך כלל האמירות שסווגו כמתייחסות להנחת היסוד החינוכית) התייחסו לעיקרון של קיום אווירה נעימה ואקלים בטוח והגון. בעיני הגננות הללו, האווירה נועדה בדרך כלל לצורך ההתפתחות המצופה.

אני מאמינה באווירה רגועה לצורך חיזוק הדימוי העצמי. חשיפה מגוונת תוך עידוד וחיזוק בדרך משחק, תעורר מוטיבציה ללמידה (035).

אמונה בעושר הפנימי שבכל ילד, חינוך לערכים וקיום מצוות באווירה אוהבת ומאפשרת (078).

מקצת הגננות התייחסו לאווירה בגן כאל מעבדה איכותית לסביבה שמחוץ לגן. עבורן, דוגמה אישית וערכי סובלנות, הם ערכים שיש להפנימם, והדרך לכך היא באמצעות אקלים כזה:

פיתוח סובלנות כלפי האחר, טיפוח ערכים חברתיים וסביבתיים, פיתוח סקרנות בתחומי עניין שונים באווירה חיובית ותומכת (137).

סביבת גן חמה רגשית וגופנית כמקור לפיתוח גופני, רגשי וחברתי של הילד (359).

גננות אחדות סברו באופן ספציפי שהסביבה הלימודית-חינוכית צריכה להיות מאתגרת ומסקרנת (אם כי לא תמיד ניתן היה להבין בוודאות אם מדובר בסביבה הפיזית):

התאמת הסביבה להשגת המטרה של קידום והתפתחות הילד בתחומים שכליים רגשיים חברתיים וגופניים (142).

פיתוח יכולות הילד, קיום סביבה חינוכית מיטבית לצורך הקניית ידע בצורה מעניינת (304).

II כלים ואמצעים להתפתחות החינוכית

בתשובותיהן של 56 גננות זיהינו 75 אמירות המציגות כלים לצורכי למידה והקניית ערכים. אמצעים אלה נגעו להיבטים חברתיים ורגשיים ולהיבטים ערכיים-מוסריים וקוגניטיביים, המשמשים את הגננת ליישום המטרות והגישה הפדגוגית הכללית. להלן מפרט האמצעים והכלים שהוזכרו (על פי סדר שכיחות יורד):

• **סביבת למידה חווייתית ומאפשרת** (הוזכר על ידי 28 גננות והיווה כ-37% מכלל האמצעים): "קידום והעשרת הילדים תוך יצירה חווייתית ומהנה" (046), "פיתוח תחומי למידה, ערכים חברתיים ותחומים רגשיים באמצעות חוויה והתנסות" (022).

- **סביבה מגוונת ומגרה (דגש קוגניטיבי)** (הוזכר על ידי 20 גננות והיווה כ-27% מכלל האמצעים): "מתן מגוון גירויים לצורך התקדמות ומענה לסקרנות הטבועה בילד" (064), "ערכי חופש ובחירה בתוך מסגרת דתית של גבולות. חופש הביטוי והחשיבה וחשיפה למגוון תחומים וערכים חברתיים" (036).
 - **הוראה אותנטית** (הוזכר על ידי 15 גננות והיווה כ-20% מכלל האמצעים): "תכנים מזדמנים על ידי הילדים ומתוך הסביבה" (025), "חינוך לפי גורמים מזמנים ומתן כלים לילדים לחיים טובים ובריאים. התפתחות בהתאם לסביבה ולנדרש" (047).
 - **לימוד דרך משחק** (הוזכר על ידי 7 גננות והיווה כ-10% מכלל האמצעים): "המשחק כאמצעי למידה המעודד התנסות עצמאית" (033).
 - **גישה רבת תחומית** (הוזכר על ידי 5 גננות והיווה כ-7% מכלל האמצעים): "אני שואפת להקניית ערכים חברתיים ויהודיים, תוך חיזוק הביטחון של הילד, פיתוח אישיותו וכישרונותיו באמצעות פעילות רבת תחומית לטיפול החשיבה והלמידה" (191).
- אמצעים נוספים שהוזכרו על ידי גננות בודדות הם: למידה שיתופית, חשיפה למגוון אירועים המצריכים פתרון בעיות, תקשורת ודיאלוג בין שווים, לימוד עצמאי, צמצום התנהגויות חריגות ושילוב אומנויות.
- יחסים עם ההורים:** מעורבות ההורים בגן הוזכרה אצל חלק קטן מן הגננות (13 גננות מתוך 196 שהשיבו על השאלה). לרוב, הייתה זאת מעורבות שמטרתה תועלתנית: קידום הילד, יצירת רצף ויצירת שותפות באחריות:
- אני מאמינה בכבוד אל הילדים ופיתוח הצד החברתי. שילוב ההורים בעבודה בגן וחיפוש פתרונות לילדים מתקשים (004).
- אקלים פתוח שיתופי ומקבל. אחריות משותפת עם הבית (051).
- אצל מקצת הגננות הוזכרו ההורים כצרכנים המעלים דרישות או מטפחים ציפיות שהגנת צריכה לעמוד בהן:
- אני מאמינה בהקשבה לילדים ולצרכי ההורים... התפתחות בהתאם לסביבה ולנדרש (047).
- גבולות לעומת חופש בחירה:** כחלק מהאמצעים המשמשים לפיתוח הילד בגן, וגם כערך בפני עצמו, הוזכר אצל שמונה גננות העיקרון של חופש בתוך גבולות מוגדרים (במקבץ זה כללנו רק ביטויים מפורשים של העיקרון):

ראיית העולם הפנימי והעשיר של הילד וזרימה עם הצרכים והסקרנות. יכולות בלתי מוגבלות של הילד, תוך הצבת גבולות ונורמות חברתיות (054).

...הצבת גבולות וכללי התנהגות תוך מתן חופש בחירה (115).

11 גננות (כ-6% מ-196 שהשיבו על השאלה) העלו את נושא ההתמקצעות או ההעשרה האישית שלהן כחלק מה"אני מאמין" החינוכי. גננת אחת כינתה משאב זה "שמירה על ייחוד אישי של הגננת" (146).

III מטרות התפתחותיות-לימודיות

מבחינת המטרות ההתפתחותיות-לימודיות של גן הילדים, זיהינו בתשובות שצוינו את כל התחומים המוזכרים גם בתכנית המסגרת. הגננות שהזכירו את מטרות עבודתן ציינו בין תחום אחד לשלושה, ורוב ההתייחסויות לא חרגו ולא הוסיפו על המטרות שמציבה תכנית המסגרת (למעט נושא האוריינות אשר עלה בתשובות בצורה מעט מובחנת מהיתר). להלן מקבץ המטרות שהתקבל (על פי סדר שכיחות יורד):

- **טיפוח כושרי חשיבה ולמידה ועמדות אינטלקטואליות (83 גננות, כ-30% מהאמירות):** "שיפור היכולות של הילד: פיתוח חשיבה, ארגון, וכושר ביטוי, למידה" (027), "פיתוח יצירתיות והרגלי למידה" (110), "הזדמנויות שוות לטיפוח יכולות. למידה מתוך סקרנות, לומד עצמאי בעל כישורי חשיבה וכישורי חיים" (141), "העשרת תחומי דעת, והיצירתיות. טיפוח הסקרנות והעצמאות והרוגע" (181), "אמונה ביכולות הילדים ובשיטת לימוד של חקירה ושאלת שאלות" (365).
- **טיפוח חברתי-ערכי (81 גננות, כ-29% מהאמירות):** "הקניית ערכים חברתיים, תחומי ידע ואהבת ארץ ישראל והתורה" (034), "חינוך לערכים חברתיים ולאומיים, בדרך חווייתית" (110), "הקניית ערכים חברתיים אוניברסליים של רגישות ותרומה לחברה" (119), "אהבת הזולת וערכי מורשת" (138), "אהבת הארץ והמולדת, ערכי חברה ומדינה, ואהבת הדעת" (139).
- **טיפוח רגשי (63 גננות, כ-22% מהאמירות):** "בניית דימוי עצמי וערכים לקראת תרומה לחברה ואזרחות טובה" (023), "דגש על התחום הרגשי, בניית ביטחון עצמי כבסיס ללמידה" (351).
- **הקניית עולמות תוכן, ידע ומטען תרבותי (31 גננות, כ-11% מהאמירות):** "עושר של תחומי למידה, לימוד חווייתי ומשמעותי באופן מדורג. ארגון למידה מגוון" (030), "שילוב אומנויות כדי להביא ללמידה משמעותית, טיפול רב כיווני בתחומים שונים" (195), "פיתוח תחומי ידע שונים בהדגשת הדרך והתהליך" (199).

- **פיתוח גופני-תנועתי (17 גננות, כ-6% מהאמירות):** "ראיית הילד וצרכיו ופיתוח בתחום הרגשי, מוטורי וקוגניטיבי" (070), "חינוך לערכים ולתנועה" (176).

המטרה של טיפוח האוריינות הועלתה על ידי 8 גננות (כ-3% מהאמירות) באופן מובחן מעט מהיתר. להלן מספר דוגמאות: "היעדים שלי הם... פיתוח אוריינות לשונית בדרך חוויה והתנסות" (022), "האני מאמין שלי, לשפר את יכולות הילד, לפתח חשיבה, ארגון וסדר, כושר ביטוי, יכולת לפתח שיחה, למידת אוריינות, הכנת הילד כבוגר בחברה ולקראת קליטתו בכיתה א'..." (027).

מספר דומה של גננות ($n = 8$) התייחסו בתשובה לשאלת ה"אני מאמין" גם לתכנית עבודה קבוצתית או אישית. להלן כמה דוגמאות: "התאמת תכנית ספציפית לכל ילד ודגש על למידה חווייתית" (008), "התאמת תכנית הלימודים לילד ולדרישות המערכת" (136).

הניתוח שלעיל הציג, אם כן, שלושה מרכיבים עיקריים שנמצאו בתשובות הגננות לשאלת ה"אני מאמין" החינוכי שלהן: I הנחות יסוד ונקודת מוצא בעבודה החינוכית; II אמצעים ודרכי פעולה; III מטרות שיש להשיג. לא בכל תשובה זוהו במפורש שלושת המרכיבים הללו, אך הנחנו כי הם מצויים בבסיס האמונה של הגננת, גם אם לא תמיד ביטאה זאת בתשובתה². המרכיב שנוגע להנחת היסוד התמקד אצל רובן המכריע בילד עצמו, ואילו בשני המרכיבים האחרים – רכיב האמצעים ורכיב המטרות – נמצאו הבדלים בין גננות בנושאי ההתמקדות.

מטרות העבודה בגן

בשאלון לגננת (שאלה 14) הוצגו בפני הגננות שורה של מטרות אפשריות המכוונות את העבודה בגן, והן נתבקשו לדרג את חשיבותה של כל מטרה בעיניהן. רשימת המטרות עוצבה לצורכי השאלון בהלימה לתכנית המסגרת ולעקרונות המדיניות החינוכית הנהוגה. בבחינת מהימנות הסולם מצאנו אלפא של קרונבך גבוהה ($\alpha = .79$), מה שמלמד על עקיבות גבוהה של הסולם.

בשלב הראשון ניסינו לבחון (באמצעות ניתוח גורמים) אילו עולמות תוכן נכללים, על פי תפיסת הגננות, במקבץ המטרות. מצאנו כי המקבץ נחלק על פי תפיסת הגננות לשלושה גורמים מרכזיים: הראשון, כולל מטרות הקשורות ל**טיפוח התנהגות חברתית**; השני, כולל מטרות הקשורות ל**טיפוח יכולות רגשיות וגופניות**; והשלישי כולל מטרות הקשורות ל**טיפוח הפן האינטלקטואלי והערכי**. להלן בלוח 12 מוצגת התפלגות תשובות הגננות בדבר חשיבות המטרות על פי הגורמים שנמצאו.

² פסקה בדבר המגבלות של ניתוח זה מופיעה בפרק הדיון.

לוח 12: חשיבותן של מטרות העבודה בגן (סך כל הגנות – 275)

המטרה	כלל לא חשובה (1)	חשובה במידה מועטה (2)	חשובה במידה רבה (3)	חשובה במידה רבה מאוד (4)	מספר המשיבות	ממוצע	ס"ת
גורם 1: טיפוח התנהגות חברתית							
הקניית מיומנויות חברתיות	2 (0.8%)	1 (0.4%)	52 (19.7%)	209 (79.2%)	264	3.8	0.39
הקניית דרכי התנהגות נאותה	3 (1.2%)		41 (15.8%)	216 (83.1%)	260	3.6	0.55
גורם 2: טיפוח יכולות רגשיות וגופניות							
התאמת הפעילויות בגן לרמה ההתפתחותית של הילדים	3 (1.2%)		40 (15.8%)	210 (83.0%)	253	3.8	0.42
להביא לכך שלילדים תהיה חוויה חיובית בגן	4 (1.6%)		42 (16.4%)	210 (82.0%)	256	3.8	0.44
דאגה לכך שהלמידה תהיה משמעותית וחיונית	2 (0.8%)	1 (0.4%)	34 (13.4%)	216 (85.4%)	253	3.8	0.44
פיתוח היכולת הרגשית של הילדים	1 (0.4%)	2 (0.8%)	40 (15.6%)	213 (83.2%)	256	3.8	0.44
התאמת העבודה בגן לתחומי העניין של הילדים	2 (0.8%)		80 (31.4%)	173 (67.8%)	255	3.7	0.49
פיתוח יצירתיות בקרב הילדים	1 (0.4%)	1 (0.4%)	60 (24.0%)	188 (75.2%)	250	3.7	0.48
להביא לכך שהילדים יפתחו כשרים גופניים	1 (0.4%)	5 (2.0%)	107 (38.9%)	139 (55.2%)	252	3.5	0.56
גורם 2: טיפוח הפן האינטלקטואלי והערכי							
פיתוח מגוון תחומי ידע אצל הילדים	1 (0.4%)	4 (1.6%)	95 (37.4%)	154 (60.6%)	254	3.6	0.55
להביא לכך שהילדים ירכשו ידע	1 (0.4%)	19 (7.4%)	107 (41.6%)	130 (50.6%)	257	3.4	0.65
חינוך לערכים דתיים	2 (0.8%)	66 (26.4%)	99 (39.6%)	83 (33.2%)	250	3.1	0.79
חינוך לערכים לאומיים	1 (0.4%)	22 (8.5%)	101 (39.0%)	135 (52.1%)	259	3.4	0.66
להכיר לילדים את הדתות השונות בארץ	23 (8.9%)	123 (47.5%)	85 (32.8%)	28 (10.8%)	259	2.5	0.80
הכנת הילדים לכיתה א'	3 (1.2%)	19 (7.8%)	95 (38.9%)	127 (52.0%)	244	3.4	0.70

בבחינת ההבדלים בין הגורמים השונים, נמצאו הבדלים סטטיסטיים בין ממוצעי שלושת הגורמים ($p < .05$): הגנות שמות את הדגש הרב ביותר במטרות שקשורות לטיפוח התנהגות חברתית (ממוצע 3.8). ברמת חשיבות שנייה מצויות המטרות הקשורות לטיפוח יכולות רגשיות

וגופניות (ממוצע 3.7), ולבסוף מצויות המטרות הקשורות לטיפוח הפן האינטלקטואלי והערכי (ממוצע 3.2).

בניתוח שונות חד כיווני (Manova) נמצא כי יש קשר בין תפיסת הגנת את חשיבות המטרות לבין מידת הסתייעותה בתכנית המסגרת, $Wilks' \lambda = 0.93$, $F(6,498) = 2.9$, $p < .01$, כפי שמוצג בלוח 13.

לוח 13: הגורמים הקשורים למטרות העבודה, לפי מידת הסתייעות בתכנית מסגרת

ממוצע של הגורם השלישי: טיפוח הפן האינטלקטואלי והערכי	ממוצע של הגורם השני: טיפוח יכולות רגשיות וגופניות	ממוצע של הגורם הראשון: טיפוח התנהגות חברתית	
3.3 (ס"ת 0.4)	3.7 (ס"ת 0.4)	3.8 (ס"ת 0.4)	נעזרת בתכנית המסגרת ($n = 131$)
3.1 (ס"ת 0.4)	3.7 (ס"ת 0.3)	3.8 (ס"ת 0.3)	נעזרת בתכנית המסגרת במידה מסוימת ($n = 89$)
3.1 (ס"ת 0.4)	3.7 (ס"ת 0.3)	3.8 (ס"ת 0.3)	לא נעזרת בתכנית המסגרת ($n = 34$)

מלוח 13 עולה כי ההבדלים בין גננות על פי מידת הסתייעותן בתכנית המסגרת באים לידי ביטוי רק באחד הגורמים שאותרו – "טיפוח הפן האינטלקטואלי והערכי". בגורם זה מצאנו כי גננות שנעזרות בתכנית המסגרת מדגישות יותר פן זה (ממוצע 3.3) מגננות שנעזרות בתכנית במידה מסוימת (ממוצע 3.1) או לא נעזרות בה כלל (ממוצע 3.1).

בדקנו בניתוח שונות חד כיווני נוסף (Manova) את הקשר בין המגזר שאליו משתייכת הגנת (יהודי או ערבי) לבין חשיבות המטרות החינוכיות. בניתוח זה נמצא כי יש קשר בין המגזר לבין תפיסת הגנת את חשיבות המטרות, $Wilks' \lambda = 0.893$, $F(3,251) = 10.04$, $p < .01$, כפי שמוצג בלוח 14.

לוח 14: הגורמים הקשורים למטרות העבודה - לפי מגזר

ממוצע של הגורם השלישי: טיפוח הפן האינטלקטואלי והערכי	ממוצע של הגורם השני: טיפוח יכולות רגשיות וגופניות	ממוצע של הגורם הראשון: טיפוח התנהגות חברתית	
3.2 (ס"ת 0.4)	3.8 (ס"ת 0.3)	3.9 (ס"ת 0.3)	המגזר היהודי ($n = 191$)
3.3 (ס"ת 0.5)	3.7 (ס"ת 0.4)	3.6 (ס"ת 0.6)	המגזר הערבי ($n = 64$)

מלוח 14 עולה כי ההבדלים בין הגננות בשני המגזרים באים לידי ביטוי בגורם הראשון – "טיפוח התנהגות חברתית". נמצא כי הגננות מהמגזר היהודי תופסות מטרות אלו כחשובות יותר (ממוצע 3.9) מהגננות מהמגזר הערבי (ממוצע 3.6).

בנוסף, נמצא כי קיים קשר בין ותק הגננת לבין תפיסתה את חשיבות המטרות, $Wilks' \lambda = 0.930$, $F(3, 232) = 5.829$, $p < .01$, כפי שמוצג בלוח 15.

לוח 15: הגורמים הקשורים למטרות העבודה - לפי ותק

ממוצע של הגורם השלישי : טיפוח הפן האינטלקטואלי והערכי	ממוצע של הגורם השני : טיפוח יכולות רגשיות וערכיות	ממוצע של הגורם הראשון : טיפוח התנהגות חברתית	
3.2 (ס"ת 0.4)	3.7 (ס"ת 0.3)	3.7 (ס"ת 0.4)	גננות צעירות (עד 15 שנות ותק) (n = 107)
3.2 (ס"ת 0.4)	3.8 (ס"ת 0.3)	3.9 (ס"ת 0.3)	גננות ותיקות (יותר מ-15 שנות ותק) (n = 129)

ההבדלים המוצגים בלוח 15 נובעים בעיקר מהגורם הראשון – "טיפוח התנהגות חברתית" – ולפיו נראה כי גננות ותיקות תופסות מטרה זו כחשובה יותר מגננות צעירות.

לא נמצא קשר בין השכלת הגננת ובין תפיסתה את הגורמים המקבצים את מטרות העבודה בגן. בדרך כלל העניקו הגננות חשיבות גבוהה לכל המטרות (דירוג ממוצע של 3 ומעלה) מלבד המטרה – "להכיר לילדים את הדתות השונות בארץ". עוד נמצא כי הגננות מהמגזר היהודי ייחסו למקצת המטרות חשיבות גבוהה יותר מאשר הגננות מהמגזר הערבי, ולמקצת המטרות ייחסו הגננות מהמגזר הערבי חשיבות גבוהה יותר (על פי מבחן χ^2). הגננות מהמגזר היהודי ייחסו בממוצע חשיבות גבוהה יותר למטרות האלה: הקניית מיומנויות חברתיות, הקניית דרכי התנהגות נאותה, חינוך לערכים לאומיים, להביא לכך שלילדים תהיה חוויה חיובית בגן, ודאגה לכך שהלמידה תהיה משמעותית וחוויתית. הן ייחסו בממוצע חשיבות נמוכה למטרה של הכרת הדתות השונות בארץ. הגננות מהמגזר הערבי העניקו בממוצע חשיבות גבוהה יותר למטרות הבאות: פיתוח היכולת הרגשית, התאמה לרמה ההתפתחותית, ופיתוח יצירתיות בקרב ילדים. חשיבות נמוכה יחסית ניתנה להכרת הדתות השונות בארץ ולחינוך לערכים לאומיים. בנספחים 6 ו-7 מוצגת התפלגות חשיבותן של מטרות העבודה בגן לכל מגזר בנפרד.

אופיו של יום העבודה בגן

כדי לעמוד על שיטת העבודה בפועל, נתבקשו הגננות לפרט איזה אחוז מיום עבודתן המלא (100%) הן מקדישות לכל אחת מדרכי העבודה בגן (שאלה 15). בלוח 16 מובאות דרכי העבודה שהוצגו בפניהן, האחוז הממוצע וסטיית תקן של כל אחת מדרכי העבודה שהן נוקטות בגן³.

³ נתייחס רק לגננות שהשיבו על השאלה ושהפעילויות ביום העבודה שלהן הסתכמו בהתאם לבקשתנו, בין 90% ל-110% הזמן ביום.

לוח 16: דרכי העבודה בגן (N=218, מתוך 275 גננות)

סטיית תקן	האחוז הממוצע	
	מיום העבודה	דרך העבודה
9.8	23.0	עבודה עם כלל ילדי הגן
10.2	22.6	משחק חופשי בגן
9.2	21.3	עבודה בקבוצות קטנות
5.5	16.4	משחק חופשי בחצר
6.6	14.1	עבודה אינדיווידואלית
5.3	11.1	אחר

הערה: באפשרות "אחר", כללו הגננות תחומי עבודה שלא נכללו בדרכים שהוצגו בשאלון: יצירה ואמנות, חינוך גופני, מוזיקה, ריתמיקה ודרמה, טיולים ועבודה עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים.

מנתוני הלוח עולה כי דרך העבודה המרכזית היא עם כלל ילדי הגן (ממוצע של 23% מיום העבודה) והשכיחה פחות היא עבודה אינדיווידואלית (ממוצע של 14% מיום העבודה). חשוב לציין כי יש שונות גדולה בין הגננות בכל הנוגע לאחוז מיום העבודה שהן מקדישות לכל אחת מדרכי העבודה. ניתן לראות זאת לפי סטיות התקן מהאחוז הממוצע, שלעיתים מגיע לערך של כמחצית מהממוצע.

מידת האינטגרטיביות בעבודת הגננת

במטרה לבחון את מידת האינטגרטיביות של עבודת הגננת, היא התבקשה, לדוגמה, לתאר כיצד היא מטפחת מיומנויות שונות בחינוך גופני או במתמטיקה (השאלה לא הוצגה כשאלה סגורה של דירוג עצמי כדי למנוע תופעה של רצייה חברתית – שאלה 16). תשובות הגננות נותחו ודורגו על פי מידת האינטגרטיביות שעלתה מהתשובה. דרך העבודה שבה הגננת מלמדת את הנושא, במנותק מנושאים אחרים, נחשבה לרמת אינטגרטיביות נמוכה. רמת ביניים של אינטגרטיביות נחשבה שילוב של הנושא בתוך נושאים לימודיים אחרים. רמת אינטגרטיביות גבוהה נחשבה למצב שבו שילוב הנושא נעשה בהקשרים חינוכיים כלליים, ורמת אינטגרטיביות גבוהה ביותר נחשבה שילוב הנושא בסיטואציות טבעיות של חיי היום יום בגן.

על שאלה זו ענו 218 גננות. מתשובותיהן של 68 גננות (31%) עלה כי הן עושות שימוש בתוכן אך ורק בפני עצמו. הווה אומר - רמת אינטגרטיביות נמוכה. למשל, "אני מלמדת אותם לזהות ספרות", "מונה אתם ביחד". 58 גננות (27%) דורגו ברמת אינטגרטיביות בינונית: הן שילבו את התוכן בתוך תכנים אחרים, לרוב לימודיים. למשל, העלאת סיטואציות חשבוניות תוך כדי פעולות משמעותיות בגן ומציאת פתרונות. 64 גננות (29%) דורגו ברמת אינטגרטיביות גבוהה: הן שילבו את התוכן בחיי היום יום החינוכיים, למשל, עיסוק בפעילויות מתמטיות: בתחום המילולי, בתחום חברתי ובתחום המשחק. 28 גננות (13%) דורגו ברמת אינטגרטיביות גבוהה ביותר לאור דיווחן כי שילבו את התוכן בחיי היום יום בכל סיטואציה טבעית שמתרחשת ומזדמנת. למשל, גננת אחת תיארה כיצד נושא החשבון נכלל אפילו בזמן האכילה (חציית פרי) או כשיש צורך לכתוב מספרי טלפון בגן.

לאחר שהצגנו את אופייה של העבודה בגן מבחינה רעיונית ומבחינה פרקטית, נפנה לממצאים הנוגעים לתכנית המסגרת הנוכחית ולתכנית העתידית.

3. חוות דעת על התכנית הקיימת

ראשית, הגננות נשאלו על מידת היכרותן את תכנית המסגרת (שאלה 4). בלוח 17 מופיעה התפלגות תשובותיהן, לפי חלוקה למגזרים.

לוח 17: מידת ההיכרות את תכנית המסגרת הנוכחית, לפי מגזרים ($N = 274$, מתוך 275 גננות)

המגזר הערבי		המגזר היהודי		מידת ההיכרות
מספר המשיבות	אחוז המשיבות	מספר המשיבות	אחוז המשיבות	
1	1.4	4	2.0	כלל לא מכירה
36	52.2	63	30.7	היכרות מועטה
32	46.4	138	67.3	היכרות רבה
69	100.0	205	100.0	סך הכול

מנתוני לוח 17 עולה כי רוב הגננות מהמגזר היהודי מכירות היטב את תכנית המסגרת (67%), בעוד שבקרב הגננות מהמגזר הערבי, פחות מחצי (46%) מכירות היטב את התכנית.

הגננות נשאלו באיזו תדירות הן השתמשו בתכנית בשנתיים האחרונות (שאלה 5). בלוח 18 מופיעה התפלגות תשובותיהן לפי חלוקה למגזרים.

לוח 18: תדירות השימוש בתכנית המסגרת הנוכחית ($N=274$, מתוך 275 גננות)

המגזר הערבי		המגזר היהודי		תדירות השימוש
מספר המשיבות	אחוז המשיבות	מספר המשיבות	אחוז המשיבות	
9	13.0	30	14.6	כמעט לא השתמשתי
14	20.3	23	11.2	פעם בשנה שנתיים
27	39.1	114	55.6	מספר פעמים בשנה
5	7.2	25	12.2	מספר פעמים בחודש
12	17.4	6	2.9	פעם בשבוע או יותר
2	2.9	4	2.0	באופן שוטף/כל השנה
0	0.0	3	1.5	אחר
69	100.0	205	100.0	סך הכול

הערה: שלוש גננות מהמגזר היהודי ציינו כי הן משתמשות בתכנית המסגרת "לפי הצורך".

מנתוני לוח 18 עולה כי רוב הגננות, בשני המגזרים, משתמשות בתכנית מספר פעמים בשנה או פחות מכך. כ-17% מהגננות שבמגזר הערבי מדווחות כי הן משתמשות בתכנית המסגרת פעם בשבוע או יותר, לעומת כ-3% מהגננות שבמגזר היהודי.

בנוסף, נשאלו הגננות אם הן נעזרו בתכנית המסגרת בשנים קודמות (שאלה 6). על שאלה זו ענו 274 גננות. 139 מהן (51%) דיווחו כי נעזרו בתכנית המסגרת בשנים קודמות. 96 (35%) נעזרו בה במידה מסוימת ו-39 (14%) לא נעזרו בה כלל.

לאחר בירור תדירות השימוש בתכנית, נשאלו הגננות לאילו צרכים משמשת אותן התכנית (שאלה 7). לוח 19 מציג את התפלגות תשובותיהן של כלל הגננות לרשימת הצרכים שהוצגה בפניהן. לא נמצאו הבדלים בין שני המגזרים בהתפלגות התשובות.

לוח 19: הצרכים שלשם משתמשות הגננות בתכנית המסגרת (סך הכול 275 גננות)

הצורך	שכיחות התשובה	אחוז מתוך התשובות (n = 528)	אחוז מתוך המשיבות (n = 254)
תכנון שנתי	221	41.9	87.0
פיתוח נושא אינטגרטיבי	110	20.8	43.3
הוראת נושאים מסוימים	50	9.5	19.7
הכנת פגישות עם ההורים	46	8.7	18.1
עבודת צוות	42	8.0	16.5
התמודדות עם שוני בין הילדים	34	6.4	13.4
לקראת פגישה עם המפקחת	6	1.1	2.4
לימודים אקדמיים	5	0.9	2.0
העשרה מקצועית	5	0.9	2.0
צורך אחר	5	0.9	2.0
תכנון תקציב הגן	4	0.8	1.6

מלוח 19 עולה כי אחוז ניכר מהגננות משתמשות בתכנית המסגרת לצורכי תכנון שנתי ולפיתוח נושא אינטגרטיבי. 50 גננות ציינו כי הן משתמשות בתכנית המסגרת להוראת נושאים מסוימים, ו-32 מהן פירטו את הנושאים האלה (לרוב הן ציינו יותר מנושא אחד): מתמטיקה (14 גננות), אוריינות (12), כישורי חיים (10), מדעים (8), חגים (7), בטיחות (4), מיומנויות (4), מקרא (3), נושאי-דת (3), חינוך גופני (3), חומר תיאורטי (2), ספרות (1), משפחה (1), עונות השנה (1) ואמנות (1). באפשרות "צורך אחר" ציינו הגננות כי הן משתמשות בתכנית לצורך תכנון הספרייה בגן, להכנה לקראת פגישה עם צוות בית הספר, להדרכת סטודנטיות בגן ולהכנת "תיק גננת".

בלוח 20 מוצגת ההתפלגות של תשובות הגננות לשאלה בעניין חשיפתן לתכנית המסגרת (שאלה 8).

לוח 20 : דרך החשיפה לתכנית המסגרת (סך הכול 275 גננות)

אחוז מתוך המשיבות (n = 263)	אחוז מתוך התשובות (n = 327)	שכיחות התשובה	דרך החשיפה לתכנית
58.9	47.4	155	הדרכה/מפגש שהעבירה המפקחת במרכז
24.3	19.6	64	מרכז פסג"ה (השתלמות, קורסים)
22.8	18.3	60	במהלך לימודים (סמינר, מכללה, אוניברסיטה)
11.0	8.9	29	חשיפה בלתי מתווכת (קריאה/למידה עצמאית, קבלה של החוברת בדואר ובאינטרנט)
6.5	5.2	17	גננת עמיתה
0.8	0.6	2	אחר

הערה : מקורות חשיפה אחרים שהוזכרו : מפגשי רכזים ממרכזי פסג"ה ותכנון תכנית לימודים.

מלוח 20 עולה כי רוב הגננות נחשפו לתכנית דרך הדרכה של המפקחת או המדריכה במרכז פסג"ה, או במהלך הלימודים. מצאנו, כי יש הבדלים בין המגזר היהודי למגזר הערבי לגבי אופן החשיפה לתכנית. בעוד שהגננות מהמגזר היהודי נחשפו לתכנית בעיקר באמצעות הדרכה שהעבירה המפקחת (כ-65%), הרי שהגננות מהמגזר הערבי נחשפו לתכנית בעיקר במהלך הלימודים (כ-45%). חשוב לציין, כי ממצא זה עשוי לנבוע מכך שהוותק של הגננות במגזר היהודי עומד על 19 שנה ואילו הוותק במגזר הערבי עומד על 9 שנים.

חוות דעת על פרקי התכנית הקיימים והפרקים הנחוצים : בפני הגננות הוצגה רשימת הפרקים הכלולים בתכנית המסגרת. לגבי כל פרק, הן נתבקשו לסמן אם הן מכירות אותו (כן - לא), אם הן נעזרות בו בעבודתן (כן - לפעמים - לא) ואם רצוי לבצע השתלמויות בנושא (שאלה 9). יש פרקים המשותפים לשני המגזרים ויש פרקים המצויים רק בגרסה העברית או רק בגרסה הערבית של תכנית המסגרת. התשובות לגבי הפרקים המצויים בשתי הגרסאות מובאות במשותף לשני המגזרים בלוח 21 (בנספחים 8 ו-9 מובאים הנתונים תוך חלוקה למגזרים). בלוח 22 מובאות תגובות הגננות מהמגזר היהודי לפרקים המצויים רק בגרסה העברית של התכנית, ובלוח 23 מובאות תגובות הגננות מהמגזר הערבי לפרקים המצויים רק בגרסה הערבית.

לוח 21: הפרקים שבתכנית המסגרת: היכרות, היעזרות ורצון להשתלמות (פרקים משותפים לשני המגזרים) (סך הכול 275 גננות)

שם הפרק	אני מכירה את הפרק			אני נעזרת בפרק בעבודתי ¹			רצוי לבצע השתלמויות בנושא		
	מס' המשיבות	כן	לא	מס' המשיבות	לפעמים	לא	מס' המשיבות	כן	לא
גני הילדים בישראל מסגרת מחייבת	217 (100%)	181 (83.4%)	36 (16.6%)	156 (100%)	82 (52.6%)	27 (17.3%)	169 (100%)	69 (40.8%)	100 (59.2%)
גן הילדים כמוסד חינוכי-לימודי	216 (100%)	189 (87.5%)	27 (12.5%)	160 (100%)	76 (47.5%)	22 (13.8%)	171 (100%)	1 (47.4%)	90 (52.6%)
הילד כאישיות מתפתחת ולומדת	206 (100%)	181 (87.9%)	25 (12.1%)	156 (100%)	63 (40.4%)	27 (17.3%)	168 (100%)	111 (66.1%)	57 (33.9%)
חשיבה – מיומנויות ועמדות אינטלקטואליות	210 (100%)	173 (82.4%)	37 (17.6%)	150 (100%)	69 (46.0%)	14 (9.3%)	168 (100%)	111 (66.1%)	57 (33.9%)
לשון ואוריינות	223 (100%)	207 (92.8%)	16 (7.2%)	188 (100%)	72 (38.3%)	9 (4.8%)	185 (100%)	146 (78.9%)	39 (21.1%)
חינוך גופני	221 (100%)	183 (82.8%)	38 (17.2%)	162 (100%)	77 (47.5%)	11 (6.8%)	180 (100%)	118 (65.6%)	62 (34.4%)
בטיחות בדרכים	218 (100%)	171 (78.4%)	47 (21.6%)	149 (100%)	65 (43.6%)	24 (16.1%)	172 (100%)	110 (64.0%)	62 (36.0%)
מתמטיקה	220 (100%)	198 (90.0%)	22 (10.0%)	178 (100%)	68 (38.2%)	10 (5.6%)	186 (100%)	150 (80.6%)	36 (19.4%)
אומנויות	223 (100%)	187 (83.9%)	36 (16.1)	161 (100%)	75 (46.6%)	15 (9.3%)	174 (100%)	126 (72.4%)	48 (27.6%)
ספרות	217 (100%)	178 (82.0%)	39 (18.0%)	156 (100%)	65 (41.7%)	22 (14.1%)	176 (100%)	110 (62.5%)	66 (37.5%)
מדעי החברה	208 (100%)	156 (75.0%)	52 (25.0%)	138 (100%)	62 (44.9%)	13 (9.4%)	168 (100%)	95 (56.5%)	73 (43.5%)
מדע וטכנולוגיה	215 (100%)	179 (83.3%)	36 (16.7%)	158 (100%)	71 (44.9%)	14 (8.9%)	176 (100%)	136 (77.3%)	40 (22.7%)
נושא אינטגרטיבי	196 (100%)	156 (79.6%)	40 (20.4%)	134	66 (49.3%)	12 (9.0%)	164 (100%)	116 (70.7%)	48 (29.3%)

¹ התפלגות התשובות לשאלה זו חושבה רק על סמך הגננות שציינו בתשובתן שהן מכירות את הפרק.

לוח 22: הפרקים שבתכנית המסגרת: היכרות, היעזרות ורצון להשתלמות (פרקים ייחודיים בגרסה העברית) (סך הכול 206 גננות)

שם הפרק	אני מכירה את הפרק			אני נעזרת בפרק בעבודתי			רצוי לבצע השתלמויות בנושא		
	מס' המשיבות	כן	לא	מס' המשיבות	כן	לא	מס' המשיבות	כן	לא
מקרא לממלכתי	137 (100%)	101 (73.7%)	36 (26.3%)	90 (100%)	31 (34.4%)	40 (44.4%)	19 (21.1%)	54 (48.6%)	57 (51.4%)
מקרא לממ"ד	115 (100%)	52 (45.2%)	63 (54.8%)	45 (100%)	20 (44.4%)	13 (28.9%)	12 (26.7%)	32 (36.8%)	55 (63.2%)
חינוך לאמונה ולקיום מצוות לממ"ד	113 (100%)	47 (41.6%)	66 (58.4%)	39 (100%)	16 (41.0%)	14 (35.9%)	9 (23.1%)	32 (36.8%)	55 (63.2%)
מסורת וחגים לגנים מוסלמיים, נוצריים ודרוזים	106 (100%)	26 (24.5%)	80 (75.5%)	22 (100%)	6 (27.3%)	4 (18.2%)	12 (54.5%)	14 (19.2%)	59 (80.8%)

לוח 23: הפרקים שבתכנית המסגרת: היכרות, היעזרות ורצון להשתלמות (פרקים ייחודיים בגרסה הערבית) (סך הכול 69 גננות)

שם הפרק	אני מכירה את הפרק			אני נעזרת בפרק בעבודתי			רצוי לבצע השתלמויות בנושא		
	מס' המשיבות	כן	לא	מס' המשיבות	כן	לא	מס' המשיבות	כן	לא
תרבות ערבית ומורשת	52 (100%)	37 (71.2%)	15 (28.8%)	33 (100%)	20 (60.6%)	12 (36.4%)	1 (3.0%)	35 (81.4%)	8 (18.6%)
דת לגן הילדים	54 (100%)	45 (83.3%)	9 (16.7%)	39 (100%)	24 (61.5%)	10 (25.6%)	5 (12.8%)	34 (81.0%)	8 (19.0%)
חגים וטקסים דתיים	55 (100%)	50 (90.9%)	5 (9.1%)	41 (100%)	32 (78.0%)	6 (14.6%)	3 (7.3%)	32 (74.4%)	11 (25.6%)

מלוח 21 עולה כי הפרקים המוכרים ביותר לכלל הגנות הם לשון ואוריינות ומתמטיקה. שיעור השימוש בפרקים אלה הוא גבוה מעט יותר מהאחרים, והרצון לביצוע השתלמויות בנושא הוא משמעותי (80%).

מלוח 22 עולה כי בגרסה העברית, הפרק "מקרא לממלכתי", הוא בין הפרקים המוכרים לגנות, אם כי השימוש בו והרצון להשתלם בו - דומה בשיעוריו לפרקים האחרים. הפרק המוכר פחות הוא "מסורות וחגים לגנים מוסלמיים, נוצריים ודרוזיים".

מלוח 23 עולה כי בגרסה הערבית, הרוב הגדול של הגנות מהמגזר הערבי מכירות את הפרק "חגים וטקסים דתיים", נעזרות בו בתכנית המסגרת, וזקוקות להשתלמות בנושא בשיעורים גבוהים יחסית.

הגנות נשאלו אילו מבין פרקי תכנית המסגרת זקוקים לדעתן לחידוש (שאלה 10 – שאלה פתוחה). כיוון שלא כל הפרקים משותפים לתכנית בעברית ולתכנית בערבית, התוצאות מובאות בנפרד לכל מגזר. לוח 24 מציג את התפלגות התשובות במגזר היהודי ולוח 25 מציג את התפלגות התשובות במגזר הערבי.

לוח 24: פרקים הזקוקים לחידוש – גנות מהמגזר היהודי (סך הכול 206 גנות)

הפרק	שכיחות התשובה	אחוז מתוך התשובות (n = 305)	אחוז מתוך המשיבות (n = 120)
לשון ואוריינות	61	20.0	50.8
מתמטיקה	61	20.0	50.8
מדע וטכנולוגיה	39	12.8	32.5
אומנויות	22	7.2	18.3
חינוך גופני	19	6.2	15.8
חשיבה – מיומנויות ועמדות אינטלקטואליות	16	5.2	13.3
מדעי החברה	14	4.6	11.7
בטיחות בדרכים	13	4.3	10.8
ספרות	12	3.9	10.0
נושא אינטגרטיבי	12	3.9	10.0
הילד כאישיות מתפתחת ולומדת	10	3.3	8.3
חינוך לאמונה ולקיום מצוות לממ"ד	7	2.3	5.8
גן הילדים כמוסד חינוכי-לימודי	6	2.0	5.0
מקרא לממלכתי	5	1.6	4.2
מקרא לממ"ד	4	1.3	3.3
גני הילדים בישראל – מסגרת מחייבת	3	1.0	2.5
מסורת וחגים לגנים מוסלמיים, נוצריים ודרוזים	1	0.3	0.8

לוח 25: פרקים הזקוקים לחידוש – גננות מהמגזר הערבי (סך הכול 69 גננות)

הפרק	שכיחות התשובה	אחוז מתוך התשובות (n = 90)	אחוז מתוך המשיבות (n = 43)
לשון ואוריינות	14	15.6	32.6
מתמטיקה	11	12.2	25.6
מדע וטכנולוגיה	11	12.2	25.6
בטיחות בדרכים	8	8.9	18.6
דת לגן הילדים	8	8.9	18.6
אומנויות	7	7.8	16.3
תרבות ערבית ומורשת	6	6.7	14.0
גן הילדים כמוסד חינוכי-לימודי	4	4.4	9.3
הילד כאישיות מתפתחת ולומדת	4	4.4	9.3
חשיבה – מיומנויות ועמדות אינטלקטואליות	4	4.4	9.3
מדעי החברה	3	3.3	7.0
חגים וטקסים דתיים	3	3.3	7.0
נושא אינטגרטיבי	3	3.3	7.0
ספרות	2	2.2	4.7
גני הילדים בישראל – מסגרת מחייבת	1	1.1	2.3
חינוך גופני	1	1.1	2.3

בשני המגזרים, אחוז גבוה יחסית של גננות ביקשו לחדש את הפרקים העוסקים באוריינות, במתמטיקה, במדע וטכנולוגיה, ובאומנויות. בקרב הגננות מהמגזר היהודי עלה הצורך בחידוש הפרקים הבאים: אומנויות, חינוך גופני, חשיבה ומדעי החברה (יותר מ-10% מהגננות הזכירו פרקים אלה). בקרב הגננות מהמגזר הערבי נתקבל מספר נמוך יותר של משיבים והתשובות "התפזרו" בין אפשרויות רבות. אולם, יותר מ-10% מהגננות ביקשו לחדש את הפרקים העוסקים בבטיחות בדרכים, בדת, ובתרבות ערבית ומורשת.

הגננות נתבקשו גם לנמק את בחירתן. רק חלקן עשו זאת, אך מתוך התשובות עולה התמונה הבאה: נימוק מרכזי לצורך בחידוש הפרקים באוריינות, במתמטיקה ובמדע הוא החידושים והשינויים שחלו בתחומים אלו. אשר לאוריינות צוין גם שהדרישות מהגננות השתנו (5 גננות) ושמושם דגש מרכזי על הנושא בגן (5 גננות). גם בתחום המתמטיקה ציינו הגננות כי הדרישות מהגננות השתנו (5 גננות). אשר לתחומים האחרים עלו נימוקים מגוונים שמקצתם קשור לדרך שבה הפרק כתוב ומקצתם מתייחסים לחשיבות הנושא שבו עוסק הפרק (לפירוט מלא של הנימוקים, ראו נספח 10).

הגננות נתבקשו לחוות את דעתן על תחומי תוכן שחסרים בתכנית, מה שיכול ללמד על העדפויותיהן בכל הנוגע לתכנית המסגרת העתידית (שאלה 11 – שאלה פתוחה). בלוח 26 מובא קיבוץ

תשובותיהן של כלל הגננות. ממכלול התכנים המופיעים בלוח מצאנו כי ניתן למיין את בקשות הגננות לחמישה תחומים עיקריים. שלושה מהתחומים כוללים תכנים הנוגעים לעבודה הישירה עם הילדים: תחומי דעת שאותם יש להעביר בגן (כגון: מדע וטכנולוגיה, אוריינות); מענה לצרכים הספציפיים של הילדים (כגון: בעיות התנהגות, בעיות של עוני); ופעילויות שוטפות. שני התחומים האחרים כוללים תכנים הנוגעים ישירות לגנות: רצון להעשרת הידע הפדגוגי (כגון: התפתחות הילד, הערכת ילדים); והעשרת הידע הניהולי (כגון: דרכי עבודה עם הורים).

מעניין לציין, כי חלק מהנושאים שהגננות העלו כתחומים חסרים, מצויים בתכנית הנוכחית (נושאים אלו מסומנים בלוחות שלהלן בכוכבית). ייתכן שהדבר נובע מתחושתן של הגננות שהקיים אינו מספיק מפורט או מעודכן. אפשרות אחרת היא, שבעת מילוי השאלון הגננות לא זכרו במדויק את התכנים הכלולים בתכנית המסגרת ולכן ציינו תכנים שכבר קיימים בה כיום. בנוסף, יש נושאים (מסומנים ב-2 כוכביות) המופיעים בתכנית המסגרת, וסומנו על ידי הגננות כדי שיינתן להם דגש רב יותר. 13 גננות השיבו כי לא חסר להן דבר בתכנית המסגרת.

לוח 26: תחומי התוכן החסרים בתכנית המסגרת (סך הכול 275 גננות)

תחום התוכן	שכיחות התשובה	אחוז מתוך התשובות (n = 211)	אחוז מתוך המשיבות (n = 123)
תחומי דעת לילדים		41.5	49.6
מדע וטכנולוגיה*	14	6.6	11.4
טבע וסביבה (בע"ח, עונות השנה, הכרת הסביבה, איכות הסביבה)	13	6.2	10.6
אוריינות*	10	4.7	8.1
חינוך לבריאות ובטיחות*	10	4.7	8.1
מורשת וידיעת הארץ	10	4.7	8.1
תחומים חברתיים (שווה ושונה בחברה, חיי החברה בישראל)*	9	4.3	7.3
אומנויות*	6	2.8	4.9
דת ושפה בגנים ערביים*	6	2.8	4.9
אקטואליה	5	2.4	4.1
מדיה ותקשורת	2	0.9	1.6
אנגלית	2	0.9	1.6
צרכנות	1	0.5	0.8
ידע פדגוגי		18.5	27.6
טיפול מיומנויות חברתיות-ערכיות**	17	8.1	13.8
טיפול מיומנויות רגשיות**	10	4.7	8.1
התפתחות הילד**	5	2.4	4.1
פיתוח נושא אינטגרטיבי*	4	1.9	3.3
הערכת ילדים	3	1.4	2.4
צרכים ספציפיים של ילדים		15.2	23.6
בעיות התנהגות והתמודדות עמן	14	6.6	11.4

לוח 26 (המשך)

תחום התוכן	שכיחות התשובה	אחוז מתוך התשובות (n = 211)	אחוז מתוך המשיבות (n = 123)
התמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים	13	6.2	10.6
התמודדות עם מצבי חירום ועם עוני	5	2.4	4.1
ידע ניהולי	14.2	20.3	
דרכי עבודה עם הורים	22	10.4	17.9
הגנת כמנהלת גן	8	3.8	6.5
פעילויות שוטפות (משחקים, עיצוב החצר, עבודה בקבוצות, ימי הולדת, טיולים)	22	10.4	17.9

מלוח 26 עולה שכ-50% מהגנות סבורות כי חסרים בתכנית פרקים הדנים בתחומי ידע מוגדרים, ואחוז גבוה של גנות סבורות שחסרים להן פרקים לצרכים פדגוגיים וניהוליים, כגון התמודדות עם בעיות התנהגות של ילדים רגילים (בלי צרכים מיוחדים) ודרכי עבודה עם הורים. נושאים אלה כמעט לא נדונו בתכנית המסגרת הנוכחית.

לקבלת מידע בדבר הגברת נחיצות תכנית המסגרת עבור הגנות, הן נשאלו מה עשוי להגביר את השימוש שלהן בתכנית מסגרת כלשהי (שאלה 12). התפלגות התשובות שהתקבלו מובאת בלוח 27.

לוח 27: גורמים העשויים להגביר את השימוש בתכנית מסגרת (סך הכול 275 גנות)

הגורם	שכיחות התשובה	אחוז מתוך התשובות (n = 554)	אחוז מתוך המשיבות (n = 249)
הוספת דוגמאות ליישום	155	28.0	62.2
תגבור ההדרכה לשימוש בתכנית	112	20.2	45.0
השתלמויות על תכנית המסגרת	76	13.7	30.5
העלאת התכנית על תקליטור	69	12.5	27.7
שימוש בשפה קרובה יותר לשפת היום-יום	50	9.0	20.1
הבהרת מושגים	42	7.6	16.9
עדכון התפיסה החינוכית*	22	4.0	8.8
שינוי המבנה**	20	3.6	8.0
הרחבת ההפצה	5	0.9	2.0
שיפור התרגום לערבית	3	0.5	1.2

עדכון התפיסה החינוכית: גנות שבחרו בקטגוריה זו התבקשו לפרט את תשובתן: 4 גנות ביקשו לעדכן את התפיסה בהתאם להתפתחות ולשינוי שחלו בחינוך בשנים האחרונות, 2 גנות ביקשו שהתפיסה תשתנה לכיוון למידה תואמת התפתחות, 2 אחרות ציינו שיש צורך להתאים את התפיסה לשיטה המתכללת, 2 גנות ציינו כי יש להדגיש את הסטנדרטים שנכתבים בתחום החינוך הלשוני ו-2 נוספות ביקשו הדגשה של לימוד אינטגרטיבי.

שינוי המבנה: גננות שבחרו בקטגוריה זו התבקשו לפרטה: 3 מהן ביקשו הרחבה על כל נושא, 2 ביקשו שהתכנית תהיה קצרה ותמציתית יותר, ו-2 אחרות הציעו לחלק את התכנית לחוברות וליחידות.

מלוח 27 עולה כי אחוז ניכר מהגננות חשות כי אילו הובאו בתכנית דוגמאות ליישום, ואילו עברו הדרכה או השתלמות כיצד להשתמש בה, הן היו עושות בה שימוש במידה רבה יותר. שינוי מבנה התכנית כגורם שעשוי להגביר את השימוש בה, הועלה בשכיחות נמוכה יחסית.

4. הארות לקראת תכנית מסגרת עתידית

כדי לענות על צורכי הגננות בתכנית המסגרת העתידית, הן נתבקשו באמצעות שאלה פתוחה (שאלה 17) – לתאר את הקשיים העומדים בפניהן, ולומר אם תכנית מסגרת עשויה לסייע בהתמודדות עם קשיים אלו. בלוח 28 מובאים הקשיים שהועלו על ידי כלל הגננות. הנושאים קובצו לארבע קטגוריות: ניהול הגן, עבודה ישירה עם הילדים, תכנון והערכה, ידע לגבי תוכני הוראה ודרכי הוראה של הגננת.

לוח 28: הקשיים שהגננות מתמודדות אתם (סך הכול 275 גננות)

קטגוריה	שכיחות התשובה	אחוז מתוך התשובות (n = 407)	אחוז מתוך המשיבות (n = 182)
הגננת כמנהלת הגן		44.6	62.1
ניהול פנימי			
עבודה עם הורים	74	18.2	40.7
תקציב	24	5.9	13.2
בדידות במערכת וריבוי תפקידים	14	3.4	7.7
ניהול וארגון	10	2.5	5.5
אי שביעות רצון ממיומנות הסייעת	10	2.5	5.5
התמודדות עם מצבי חירום	6	1.5	3.3
ניהול צוות	7	1.0	2.2
קשרי חוץ			
עבודה ביורוקרטית מול גופים חיצוניים (בעיקר רשויות מקומיות)	33	8.1	18.1
עומס תכניות והיעדר סטנדרטים ברורים ממשרד החינוך	6	1.5	3.3
עבודה ישירה עם הילדים		34.4	54.9
התמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים (ילדים חריגים, ילדי עולים, בעיות מוטוריקה)	52	12.8	28.6
בעיות התנהגות	35	8.6	19.2
התמודדות עם מספר גדול של ילדים	15	3.7	8.2
התמודדות עם שונות בין הילדים	13	3.2	7.7
התמודדות עם שלבי התפתחות הילד (תלות, סקרנות מינית), והתאמה לשלבים אלה	11	2.7	6.0
טיפוח הפן הרגשי חברתי	10	2.5	5.5

לוח 28 (המשך)

קטגוריה	שכיחות התשובה	אחוז מתוך התשובות (n = 407)	אחוז מתוך המשיבות (n = 182)
התמודדות עם קשיים מהבית	3	0.7	1.6
הסתגלות הילדים לגן	1	0.2	0.5
תכנון והערכה		12.3	21.4
הכנת תכנית עבודה	23	5.7	12.6
קביעת סדרי עדיפויות	8	2.0	4.4
ארגון סביבה חינוכית	7	1.7	3.8
דרכי עבודה	5	1.2	2.7
הערכה ובקרה	5	1.2	2.7
תכנון נושא אינטגרטיבי	2	0.5	1.1
ידע לגבי תוכני הוראה ודרכי הוראה		8.9	18.7
הוראת מגוון תחומי ידע	15	3.7	8.2
העשרה תכנית	10	2.5	5.5
הכנה לכיתה א	6	1.5	3.3
יישום תכניות לימודים	5	1.2	2.7

מ-80 הגננות שהתייחסו לשאלה אם תכנית המסגרת עשויה לסייע בהתמודדות עם הקשיים שצוינו, 49 (61.3%) סברו שתכנית המסגרת עשויה לסייע בהתמודדות עם הקשיים, 13 (16.3%) ענו שהיא עשויה לסייע במידה מסוימת בהתמודדות, ו-18 (22%) חשבו שהתכנית אינה יכולה לסייע בהתמודדות עם אותם קשיים.

נוסף על תשובות הגננות שתוארו בלוח 28, הובאה לפני הגננות רשימת תחומים הכלולים בעבודת הגננת, והן נתבקשו לדרג את רמת הקושי שלהן באותו תחום ואם תכנית מסגרת עתידית יכולה להקל את הקושי (שאלה 18). בבחינת מהימנות הסולם מצאנו אלפא של קרונבך גבוהה ($\alpha = .82$).

כדי ללמוד כיצד תופסות הגננות את שורת הקשיים שהוצגה בפניהם, ביצענו ניתוח גורמים לסולם. בניתוח הגורמים נמצא כי קשיי הגננות מתקבצים לשני גורמים מרכזיים: האחד, קשיים הקשורים לפרקטיקה חינוכית והאחר, קשיים הקשורים להיבטים פרופסיונליים. בגורם הפרקטיקה החינוכית נכללות משימות הנוגעות לעבודה עם הילדים במשמעותה היומיומית (כולל עבודה עם הורים וקשר עם גורמי חוץ). גורם ההיבטים הפרופסיונליים קשור במיומנויות המקצועיות הכלליות של הגננת, שאינן נוגעות לעבודה עם הילדים - המטלות שבאחריותה כאשת מקצוע. להלן התפלגות התשובות על פי הגורמים שנמצאו, וכן התפלגות התשובות לשאלה אם תכנית מסגרת עתידית יכולה לסייע בקושי הספציפי.

לוח 29: דירוג רמת הקושי של תחומי העבודה ואפשרות הסיוע של תכנית המסגרת (סך הכול 275 גנות)

מספר משיבות	תכנית מסגרת יכולה לסייע		ס"ת	ממוצע	מספר המשיבות	קושי רב מאוד (4)	קושי רב (3)	קושי מועט (2)	אין כל קושי (1)	
	לא	כן								
גורם 1: פרקטיקה חינוכית										
	33.5%	66.5%	0.5	2.1	258					
195	53 (27.2%)	142 (72.8%)	0.8	2.4	248	24 (9.7%)	74 (29.8%)	114 (46.0%)	36 (14.5%)	התמודדות עם שונות בין הילדים
202	61 (30.2%)	141 (69.8%)	0.8	2.3	252	22 (8.7%)	63 (25.0%)	134 (53.2%)	33 (13.1%)	עבודה עם ההורים
202	48 (23.8%)	154 (76.2%)	0.8	2.2	252	15 (6.0%)	70 (27.8%)	114 (45.2%)	53 (21.0%)	איתור ילדים בעלי צרכים מיוחדים
192	76 (39.6%)	116 (60.4%)	0.9	2.1	245	17 (6.9%)	63 (25.7%)	94 (38.4%)	71 (29.0%)	ניהול הגן מול בעלי עניין שונים (מחוז, הורים, רשות מקומית)
195	72 (36.9%)	123 (63.1%)	0.8	2.0	240	5 (2.1%)	50 (20.8%)	121 (50.4%)	64 (26.7%)	ניתוח מידע שנאסף על ילדים
193	84 (43.5%)	109 (56.5%)	0.8	1.8	241	7 (2.9%)	31 (12.9%)	117 (48.5%)	86 (35.7%)	איסוף מידע על ילדים
גורם 2: היבטים פרופסיונליים										
	20.0%	80.0%	0.5	1.8	255					
207	27 (13.0%)	180 (87.0%)	0.8	2.2	249	9 (3.6%)	68 (27.3%)	128 (51.4%)	44 (17.7%)	יישום תכניות לימודים חדשות
194	24 (12.4%)	170 (87.6%)	0.7	1.9	235	4 (1.7%)	30 (12.8%)	130 (55.3%)	71 (30.2%)	פיתוח נושא אינטגרטיבי
194	30 (15.5%)	164 (84.5%)	0.7	1.8	242	4 (1.7%)	26 (10.7%)	131 (54.1%)	81 (33.5%)	בקיאות במגוון תחומי דעת
201	23 (11.4%)	178 (88.6%)	0.8	1.8	249	9 (3.6%)	31 (12.4%)	120 (48.2%)	89 (35.7%)	תכנון שנת העבודה
192	41 (21.4%)	151 (78.6%)	0.7	1.7	237	5 (2.1%)	25 (10.5%)	111 (46.8%)	96 (40.5%)	התחדשות בעבודה
192	54 (28.1%)	138 (71.9%)	0.7	1.6	252	5 (2.0%)	20 (7.9%)	99 (39.3%)	128 (50.8%)	ארגון הסביבה החינוכית
188	72 (38.3%)	116 (61.7%)	0.7	1.6	248	3 (1.2%)	23 (9.3%)	85 (34.3%)	137 (55.2%)	ארגון הזמן בעבודה

מלוח 29 עולה כי הנושאים שהוצגו בפני הגננות מהווים עבורן בממוצע, קושי מועט. במבחן t למדגמים תלויים, נמצא כי לדעת הגננות, הגורם "פרקטיקה חינוכית" (ממוצע 2.1) מקשה עליהן מעט יותר מהגורם "היבטים פרופסיונליים" (ממוצע 1.8). בשאלת הסיוע שיכולה לתת תכנית מסגרת, דיווח כי התכנית יכולה לסייע בהיבטים הפרופסיונליים יותר מאשר בפרקטיקה החינוכית.

בדקנו אם יש קשר בין תפיסת הקשיים לבין משתנים נוספים. בניתוח שונות חד כיווני (Manova) נמצא כי יש קשר בין תפיסת הגננת את הקשיים לבין מידת הסתייעותה בתכנית המסגרת, $Wilks' \lambda = 0.94, F(4,502) = 4.0, p < .01$, כפי שמוצג בלוח 30.

לוח 30: הגורמים הקשורים לקשיים בעבודה, לפי מידת ההסתייעות בתכנית המסגרת

ממוצע של הגורם הראשון פרקטיקה חינוכית	ממוצע של הגורם השני היבטים פרופסיונליים	
2.0 (ס"ת 0.5)	1.7 (ס"ת 0.4)	נעזרת בתכנית המסגרת ($n = 130$)
2.2 (ס"ת 0.5)	1.9 (ס"ת 0.5)	נעזרת בתכנית המסגרת במידה מסוימת ($n = 89$)
2.3 (ס"ת 0.5)	1.9 (ס"ת 0.5)	לא נעזרת בתכנית המסגרת ($n = 36$)

מלוח 30 עולה כי הבדלי התפיסה בין גננות את גורמי הקשיים, באים לידי ביטוי בשני הגורמים, הן בגורם הראשון – "פרקטיקה חינוכית" והן בגורם השני – "היבטים פרופסיונליים". נמצא כי גננות הנעזרות בתכנית המסגרת תופסות את גורמי הקשיים הללו כמכבידים פחות מאשר גננות שנעזרות בה במידה מסוימת או אינן נעזרות בה כלל.

נמצא קשר בין ותק הגננת לבין תפיסתה את הקשיים, $Wilks' \lambda = 0.97, F(2,235) = 3.5, p < .01$, כפי שמוצג בלוח 31:

לוח 31: הגורמים הקשורים לקשיים בעבודה – לפי ותק

ממוצע של הגורם הראשון פרקטיקה חינוכית	ממוצע של הגורם השני היבטים פרופסיונליים	
2.2 (ס"ת 0.5)	1.9 (ס"ת 0.5)	גננות צעירות (עד 15 שנות ותק) ($n = 105$)
2.1 (ס"ת 0.5)	1.7 (ס"ת 0.5)	גננות ותיקות (יותר מ-15 שנות ותק) ($n = 133$)

מלוח 31 עולה כי הקשר בין ותק הגננת ותפיסת הקשיים הינו מהותי בגורם "היבטים פרופסיונליים", ופירוש הדבר הוא שגננות ותיקות תופסות תחום זה כפחות קשה מגננות צעירות.

לא נמצא קשר בין תפיסת הגננת את גורמי הקשיים לבין המשתנים האלה: סוג הפיקוח של הגן, המגזר, שכבת הגיל של הילדים וההשכלה.

באופן ספציפי יותר, ברוב הפריטים לא היו הבדלים מובהקים סטטיסטית בין המגזרים מבחינת רמת הקושי שיוחס לכל נושא (על פי מבחן t). אולם, בשלושה נושאים ציינו הגננות מהמגזר הערבי קושי גדול יותר: ניהול הגן מול בעלי עניין שונים (ממוצע במגזר היהודי: 2.0 ובמגזר הערבי: 2.3), פיתוח נושא אינטגרטיבי (1.8 לעומת 2.1) ותכנון שנת העבודה (1.7 לעומת 2.2). אשר לאפשרות הסייג של תכנית המסגרת – ההבדל המובהק היחיד סטטיסטית בין המגזרים נגע לניתוח המידע שנאסף על ילדים: כ-45% מן הגננות במגזר הערבי חשבו שהתכנית עשויה לסייע בנושא לעומת כ-68% מן הגננות במגזר היהודי.

במטרה לבדוק אם יש קשר בין רמת הקושי שיוחסה לפריטים לבין השאלה אם תכנית המסגרת יכולה לסייע באותו התחום, נערך מבחן χ^2 לבדיקת מובהקות הקשר. ברוב הפריטים (8 מתוך 13) אכן נמצא קשר מובהק סטטיסטית: מניתוח דפוס התוצאות עולה כי הגננות שלא ציינו קושי באותו התחום נטו לענות כי תכנית המסגרת אינה יכולה לסייע. לעומת זאת, גננות שצינו קושי (מועט או רב) בתחום מסוים נטו לענות כי התכנית עשויה לסייע בהתמודדות עם קשיים.

סיכום מרכיבי הקשיים שבעבודת הגננת, העולים משתי השאלות האחרונות, מראה שכאשר נשאלה השאלה הפתוחה בדבר הקשיים, טענו הגננות, באחוזים גבוהים ובפירוט רב, כי מרכיבים הקשורים לניהול הגן מהווים עבורן קושי. ממצא זה אכן עולה גם מלוח 29. מנגד, הקשיים הנוגעים להיבטים הפרופסיונליים צוינו בשכיחות נמוכה יותר, הן בתשובות לשאלה הפתוחה והן בסולם העמדות שניתחנו. בנוסף, הקשיים שהגננות פירטו, מראים שה"שונות בין ילדים" מציבה מבחינת הגננת, בעבודתה היומיומית, מגוון של אתגרים, כגון: התמודדות עם ילדים עם צרכים מיוחדים, בעיות התנהגות, והתמודדות עם שלבי התפתחות שונים של הילדים. במילים אחרות, שאלת השונות בין הילדים כוללת כמה סוגים של "שונות" הדורשים מבחינתה של הגננת מענה שונה בכל פעם.

5. תכנית העבודה בגן

כדי לעמוד על הרגלי הגננת בנושא תכנון העבודה, ננקטו במחקר מספר צעדים. לנושא זה הוקדש פרק נפרד בשאלון וכן בוצעו בענייני ראיונות עומק עם מספר מצומצם של גננות. להלן נציג את הממצאים מן החלקים הרלוונטיים בשאלון, ולאחר מכן נפרט את הממצאים העולים מניתוח ראיונות התכנון.

עמדות כלליות בנושא תכנון (מהשאלון)

בפני הגננות הוצגו היגדים הנוגעים לתכנון העבודה בגן, והן נתבקשו לסמן את מידת הסכמתן עם כל היגד (שאלה 19). בבחינת מהימנות הסולם מצאנו אלפא של קרוניך גבוהה ($\alpha = .76$). בניתוח

גורמים של סולם זה מצאנו כי קיימים, על פי תפיסת הגננות, שלושה גורמים מרכזיים המשפיעים על התכנון: גמישות התכנון, הקפדה על מסגרת התכנון ותפקודים חיצוניים של התכנון.

הגורם הראשון, **גמישות התכנון**, כולל מבחינתן את הדרישה או הציפייה שהתכנון יותאם לעבודה המגוונת בגן וליומיום הפתוח והזורם בגן; הגורם השני, **הקפדה על מסגרת התכנון**, כולל עמדות המבטאות עבודה מוקפדת על פי התכנון שנקבע מראש; והגורם השלישי – תפקודים חיצוניים של התכנון – כולל עמדות הנוגעות לשימוש בתכנון כמייצג כלפי חוץ את עבודת הגננת, תכנון שקשור לגורמים חיצוניים ושלאורם הוא מוערך. התפלגות התשובות, הממוצע וסטיית התקן על פי הגורמים שנמצאו, מוצגים בלוח 32 שלהלן:

לוח 32: עמדות הגננות בנושא התכנון (סך הכול 275 גננות)

ס"ת	ממוצע	מספר המשיבות	מסכימה רבה מאוד (4)	מסכימה רבה (3)	מסכימה מועטה (2)	כלל לא מסכימה (1)	
0.42	3.4	253					גורם 1: גמישות התכנון
0.50	3.7	248	171 (69.0%)	75 (30.2%)	1 (0.4%)	1 (0.4%)	התכנון צריך להתגמש בהתאם לצרכי הילדים
0.59	3.6	244	151 (61.9%)	85 (34.8%)	6 (2.5%)	2 (0.8%)	התכנון צריך להתגמש בהתאם למגוון צרכים שעולים
0.63	3.6	245	154 (62.9%)	79 (32.2%)	9 (3.7%)	3 (1.2%)	התכנון צריך להתאים לצרכים הספציפיים של הגן
0.62	3.3	245	99 (40.4%)	129 (52.7%)	16 (6.5%)	1 (0.4%)	התכנון צריך לאפשר לילדים להתמודד עם ידע חדש
0.75	3.2	243	89 (36.6%)	116 (47.7%)	32 (13.2%)	6 (2.5%)	התכנון צריך לאפשר היענות מיידיית לתחומי עניין שהילדים מעלים
0.85	3.1	244	85 (34.8%)	108 (44.3%)	37 (15.2%)	14 (5.7%)	עבודת התכנון צריכה להיות קלה לביצוע
0.65	3.0	252					גורם 2: הקפדה על מסגרת התכנון
0.473	3.3	243	111 (45.9%)	102 (41.7%)	26 (10.7%)	4 (1.7%)	התכנון השנתי צריך לסייע לתכנון היומי
0.94	3.0	248	96 (38.7%)	81 (32.7%)	54 (21.8%)	17 (6.9%)	התכנון צריך להיעשות לפני תחילת שנת הלימודים
0.90	2.8	244	53 (21.7%)	109 (44.7%)	57 (23.4%)	25 (10.2%)	העבודה בגן צריכה ללכת בעקבות התכנון
0.8	2.8	237	39 (16.5%)	121 (51.1%)	62 (26.2%)	15 (6.3%)	הביצוע בפועל צריך להיות מותאם לתכנון

לוח 32 (המשך)

ס"ת	ממוצע	מספר המשיבות	מסכימה במידה רבה מאוד (4)	מסכימה במידה רבה (3)	מסכימה במידה מועטה (2)	כלל לא מסכימה (1)	
0.70	2.9	250					גורם 3: תפקודים חיצוניים של התכנון
0.91	3.1	200	76 (38.0%)	81 (40.5%)	27 (13.5%)	16 (8.0%)	התכנון צריך לשקף את היכולות המקצועיות של הגנת
0.88	2.8	246	55 (22.4%)	99 (40.2%)	74 (30.1%)	18 (7.3%)	התכנון צריך להיות מוצג בפני ההורים
0.83	2.8	1611	31 (19.3%)	72 (44.7%)	48 (29.8%)	10 (6.2%)	התכנון צריך להתבסס על תכנית המסגרת

¹ בשל תקלה טכנית, מספר קטן יותר של גנות התייחסו לפריט זה.

במבחן t למדגמים תלויים, נמצא כי הגנות תופסות במידת הסכמה גבוהה יותר את גמישות התכנון (ממוצע 3.4), לאחר מכן את ההקפדה על מסגרת התכנון (ממוצע 3.0), ולבסוף את התפקודים החיצוניים של התכנון (ממוצע 2.9). בניתוח שונות חד כיווני (Manova) נמצא קשר בין מידת ההסתייעות בתכנית המסגרת לבין עמדות הגנת בנושא תכנון העבודה בגן, $Wilks' \lambda = 0.94, F(6,490) = 2.7, p < .05$, כפי שמוצג בלוח 33 שלהלן.

לוח 33: הגורמים הקשורים לעמדות כלפי תכנון, לפי מידת ההסתייעות בתכנית מסגרת

ממוצע של הגורם הראשון: גמישות התכנון	ממוצע של הגורם השני: הקפדה על מסגרת התכנון	ממוצע של הגורם השלישי: תפקודים חיצוניים של התכנון	
3.4 (ס"ת 0.4)	3.0 (ס"ת 0.6)	3.0 (ס"ת 0.7)	נעזרת בתכנית המסגרת ($n = 130$)
3.4 (ס"ת 0.4)	2.9 (ס"ת 0.7)	2.8 (ס"ת 0.6)	נעזרת בתכנית המסגרת במידה מסוימת ($n = 88$)
3.4 (ס"ת 0.4)	2.9 (ס"ת 0.7)	2.6 (ס"ת 0.8)	לא נעזרת בתכנית המסגרת ($n = 32$)

מלוח 33 עולה כי הבדלים בין גנות על פי מידת ההסתייעות בתכנית המסגרת באים לידי ביטוי בגורם השלישי - "תפקודים חיצוניים של התכנון". נמצא, כי גנות הנעזרות בתכנית המסגרת מסכימות עם גורם זה (ממוצע 3.0) יותר מגנות שאינן נעזרות בתכנית המסגרת, או גנות הנעזרות בה במידה מסוימת.

ערכנו ניתוח שונות חד כיווני נוסף (Manova) כדי לבדוק את הקשר בין המגזר שאליו משתייך הגן (יהודי, ערבי) לבין עמדות בנושאי תכנון. בניתוח זה נמצא כי יש קשר בין עמדות הגנות בנושא התכנון לבין המגזר שאליו משתייך הגן, $Wilks' \lambda = 0.96, F(3,246) = 3.7, p < .05$, כפי שמוצג בלוח 34.

לוח 34 : הגורמים הקשורים לעמדות כלפי תכנון, לפי מגזר

ממוצע של הגורם הראשון : גמישות התכנון	ממוצע של הגורם השני : הקפדה על מסגרת התכנון	ממוצע של הגורם השלישי : תפקודים חיצוניים של התכנון	
3.4 (ס"ת 0.4)	3.0 (ס"ת 0.7)	3.0 (ס"ת 0.7)	המגזר היהודי ($n = 187$)
3.4 (ס"ת 0.5)	3.0 (ס"ת 0.7)	2.6 (ס"ת 0.7)	המגזר הערבי ($n = 63$)

מלוח 34 עולה כי ההבדלים בין הגננות בחלוקה למגזר נובעים מהגורם השלישי – "תפקודים חיצוניים של התכנון". בגורם זה נמצא כי הגננות מהמגזר היהודי מסכימות עם גורם זה (ממוצע 3.0) יותר מהגננות מהמגזר הערבי (ממוצע 2.6).

כמו כן, נמצא קשר בין ותק הגננת לבין עמדותיה בנושא תכנון, $F(3,229) = 3.2$, $Wilks' \lambda = 0.96$, $p < .05$, כפי שמוצג בלוח 35.

לוח 35 : הגורמים הקשורים לעמדות כלפי תכנון, לפי ותק

הממוצע של הגורם הראשון : גמישות התכנון	הממוצע של הגורם השני : הקפדה על מסגרת התכנון	הממוצע של הגורם השלישי : תפקודים חיצוניים של התכנון	
3.4 (0.4)	2.9 (0.7)	2.7 (0.7)	גננות צעירות ($n = 105$)
3.4 (0.4)	3.0 (0.7)	3.0 (0.6)	גננות ותיקות ($n = 128$)

מלוח 35 עולה כי ההבדלים בין גננות על פי ותק נובעים גם הם מהגורם השלישי – "תפקודים חיצוניים של התכנון". בגורם זה נמצא כי הגננות הוותיקות מסכימות עם גורם זה (ממוצע 3.0) יותר מהגננות הצעירות (ממוצע 2.7).

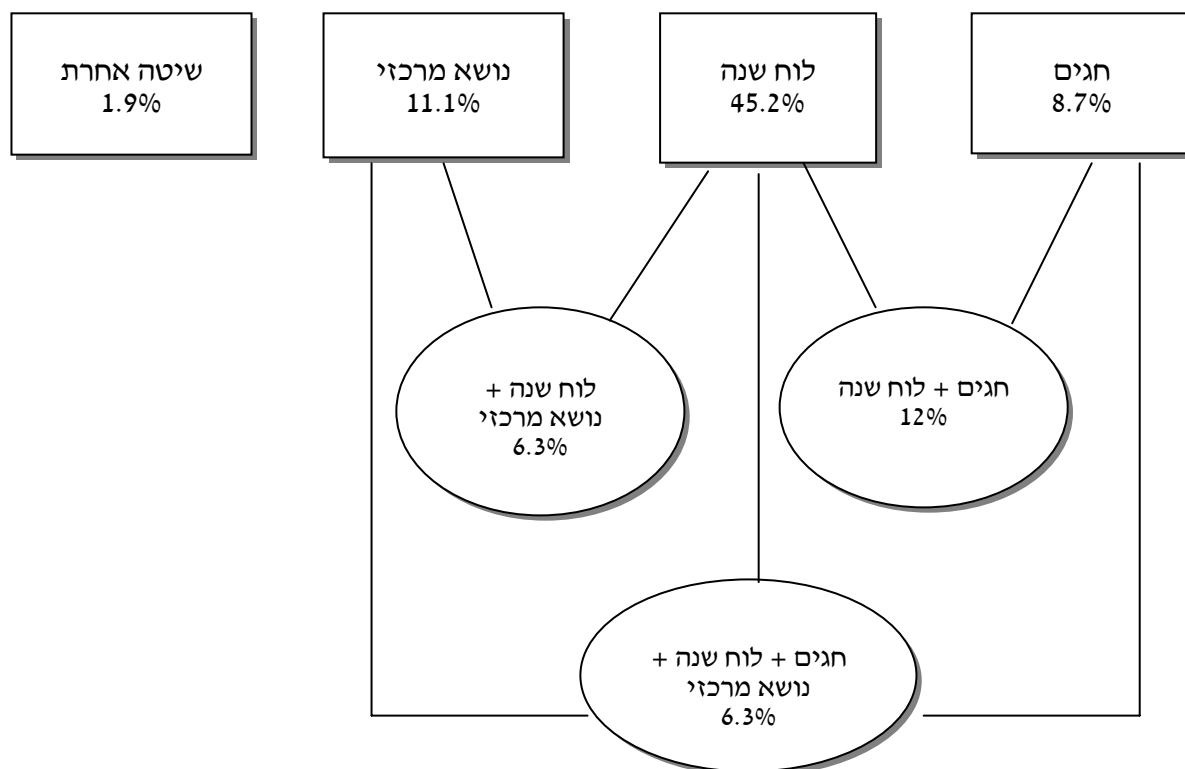
לא נמצא קשר בין תפיסת הגננות את גורמי התכנון לבין השכלתן, סוג הפיקוח על הגן, ושכבת הגיל של ילדי הגן.

בדרך כלל עולה כי ההסכמה החזקה ביותר היא עם הפריטים המתייחסים לגמישות התכנון בהתאם לצרכים ובהתאמה לאוכלוסיית הילדים. בהתאמה, רמת הסכמה נמוכה יותר התקבלה בעניין הצורך להיצמד לתכנון במהלך העבודה בפועל. ברוב הפריטים לא היו הבדלים מובהקים סטטיסטית (על פי מבחן t) בין המגזרים לגבי מידת ההסכמה עם כל עמדה. הבדלים מובהקים סטטיסטית (לעתים קטנים) נמצאו במספר עמדות ספציפיות: הגננות מהמגזר היהודי הביעו הסכמה רבה יותר עם שלוש עמדות: "התכנון צריך להתגמש בהתאם למגוון צרכים שעולים" (ממוצע במגזר היהודי: 3.6, ממוצע במגזר הערבי: 3.5), "התכנון צריך להתגמש בהתאם לצורכי הילדים" (3.7 לעומת 3.5), ו"התכנון צריך לשקף את היכולות המקצועיות של הגננת" (3.1 לעומת 2.7).

תכנון תכנית העבודה (מהשאלון)

במטרה להבין כיצד בונות הגננות את תכנית העבודה, הוצגו להן כמה מודלים שבעזרתם אפשר לתכנן (למשל, לפי לוח השנה, לפי נושא מרכזי, לפי חגים, ולחלופין – שילוב ביניהם או מודל אחר כלשהו). 208 גננות (מתוך 275) ענו על שאלה זו (שאלה 20 – שאלה פתוחה).

תרשים 2 שלהלן מציג מודלים שונים של תכנון ואת שיעור הגננות שבחרו לעבוד לפי המודלים השונים ובשילובים ביניהם.

תרשים 2: מודלים של תכנון

בנוסף, 16 גננות הוסיפו למודלים אלה שילובים שונים של שיטות תכנון, וגננת אחת בלבד ציינה כי אינה נוהגת לתכנן.

מתרשים 2 עולה כי רוב הגננות (משני המגזרים) מתכננות על פי לוח השנה. בדקנו אם יש הבדלים בין המגזרים בשיטת התכנון של הגננת. נמצאו הבדלים בין המגזרים בתכנון לפי נושא מרכזי: כרבע מהגננות במגזר הערבי מתכננות כך, לעומת 8% בלבד מהגננות מהמגזר היהודי. במילים

אחרות, גננות מהמגזר הערבי נוטות פחות לתכנן לפי לוח שנה ומעדיפות בחירה של נושא מרכזי שסביבו נעשות יתר הפעילויות במשך השנה.

מקורות הסיוע בתכנון תכנית העבודה השנתית

כדי לעמוד על המקורות שבהם נעזרות הגננות להכנת תכנית העבודה השנתית, הוצגה בפניהן שורה של מקורות, והן נתבקשו לסמן באילו מקורות הן נעזרות (שאלה 21). חלק מהתשובות של הגננות בקטגוריה זו שולבו אל תוך הקטגוריות הנתונות, וחלקן קובצו לקטגוריות חדשות. לוח 36 מציג את התפלגות המקורות הללו.

לוח 36 : המקורות שבהם נעזרות הגננות בעת הכנת התכנית השנתית (סך הכול 275 גננות)

מקור הסיוע	שכיחות התשובה	אחוז מתוך התשובות (n = 731)	אחוז מתוך המשיבות (n = 255)
התייעצויות עם גננות אחרות	165	22.6	64.7
תכנית המסגרת לגן הילדים	153	20.9	60.0
מדריכים ועזרי הוראה שהופצו	142	19.4	55.7
הדרכה אישית של מפקחת או מדריכה	95	13.0	37.3
השתלמויות בנושא תכנון שנתי	88	12.0	34.5
בנייה עצמאית ללא מקורות סיוע	67	9.2	26.3
מאגרי מידע כתובים וממוחשבים	12	1.6	4.7
אחר	9	1.2	3.5

הערה: תחת הקטגוריה "אחר" ציינו הגננות התייעצות עם הורים וילדים, אנשי מקצוע, "קהילה לומדת", השתלמויות אחרות ומרפ"ד.

מלוח 36 עולה כי בדרך-כלל, הגננות נוטות לשלב בין מקורות סיוע בעת תכנון תכנית העבודה. הן נעזרות בעמיתותיהן ובתכנית המסגרת בשיעורים גבוהים (כ-60%), והאפשרות של בנייה עצמאית ללא מקורות סיוע מקובלת על כרבע מהגננות. נדגיש כי 8 גננות מתוך 67 שדיווחו כי הן בונות תכנית שנתית ללא מקורות סיוע, ציינו אפשרות זו כאפשרות יחידה.

הגננות נשאלו אילו סוגי הדרכה היו רוצות לקבל בנושא התכנון (שאלה 22). התפלגות תשובותיהן מובאת בלוח 37.

לוח 37: סוגי ההדרכה הרצויים לגננות בנושא התכנון (סך הכול 275 גננות)

סוג ההדרכה הרצוי	שכיחות התשובה	אחוז מתוך התשובות (n = 361)	אחוז מתוך המשיבות (n = 244)
מפגשים קבוצתיים של מספר גננות	158	43.8	64.8
השתלמות שנתית	98	27.1	40.2
סדנה חד-פעמית בנושא	58	16.1	23.8
מספר ישיבות אישיות עם המפקחת	39	10.8	16.0
אחר	8	2.2	3.3

הערה: באפשרות "אחר" ציינו הגננות: ישיבה קבוצתית עם המפקחת, קהילה לומדת, חוברת הדרכה ואינטרנט. ארבע גננות כתבו שאינן מעוניינות בהדרכה.

מלוח 37 עולה כי הגננות רואות בעמיתותיהן מקור לסיוע אפקטיבי והיו רוצות אף למסד זאת במפגשים קבוצתיים מתוכננים. בשאלה זו לא נמצאו הבדלים מובהקים סטטיסטית בין המגזרים (על פי מבחן χ^2), למעט בקטגוריה של השתלמות שנתית: כ-31% מהגננות מהמגזר היהודי בחרו קטגוריה זו לעומת כ-49% מהגננות מהמגזר הערבי. תוצאות אלה עולות בקנה אחד עם התוצאות המובאות בנספח 9 ולפיהן הגננות מהמגזר הערבי, באופן כללי, נוטות לבקש יותר השתלמויות מהגננות במגזר היהודי.

ממצאים מראיונות התכנון

מכלל הגננות שענו על השאלונים (n = 275). איתרנו 10 גננות שתשובותיהן בשאלון ביטאו תהליך מושכל יחסית של תכנון חינוכי ועם כל אחת ערכנו ריאיון אישי. הריאיון כלל שאלות הנוגעות למוטיבציה שלהן לתכנון, לטווח התכנון, לאפשרות לסטייה מהתכנון המוקדם וממה היא נובעת, והאם וכיצד ניתן לעודד גננות אחרות להיעזר בתכנית המסגרת לצורכי תהליך התכנון. בנוסף, נכללה בריאיון שאלה בדבר ההערכה בגן והקשר שלה לתכנית המסגרת. להלן נציג את ניתוח הראיונות שבוצע על פי השאלות המרכזיות שהופיעו בריאיון.

מקור המוטיבציה לתכנון

מהראיונות עולה כי כל הגננות אכן מתכננות והן מכירות בחשיבות תהליך התכנון בעבודתן, מטעמים שונים: "עושה סדר בדברים", "מארגן", "כדי לא לפספס". עוד עולה כי גורמי הפיקוח מעודדים את התכנון: "בראש ובראשונה זוהי דרישה של הפיקוח, של כל המערכת" (מרואינת 5). "בתוך עצמי אני יודעת שכשמכריחים אותנו אנחנו עושות" (מרואינת 1). אצל רוב המרואינות נראה כי אין זה ודאי שהיו בהכרח מתכננות מיוזמתן.

מעבר לאינטרס המקצועי האישי, נראה כי התכנון חשוב לחלק מן הגננות גם כדי שיוכלו להציג בפני ההורים כחלק משיתופם בתהליך העבודה בגן:

... זה המוטו היום, כחלק מהתמקצעות הגננות, אני צריכה גם לדבר על התכנית בערב הראשון עם ההורים. כך שהתכנית עוזרת לי כי אני כבר יודעת מה לספר להם ובמה כבר לבקש את עזרתם (מרואיינת 1)

ישבנו כמה גנות יחד, וחילקנו את חודשי השנה לפי תכנים (טבע, לשון וספרות). אני נותנת גם להורים לעיין בתכנית. ההורים צריכים להיות שותפים (מרואיינת 4)

שלבים בתהליך התכנון

מבחינת העיתוי שבו מבוצע התכנון, נראה כי ישנם שני מועדים עיקריים שבהם נוהגות הגננות לתכנן. הראשון, והשכיח יותר, הוא חופשת הקיץ. בשלב זה לגננות יש זמן רב יותר והן למעשה מתחילות בתהליך החשיבה על הנושאים שהיו רוצות ללמד במהלך השנה. המועד השני הוא חודשי השנה הראשונים, לרוב אחרי החגים. גננת אחת לא בחרה בשום אפשרות משתי האפשרויות הללו וציינה כי היא מתכננת במהלך השנה, לפני כל נושא חדש.

נראה כי הבחירה במועד קשורה באופן הדוק לתהליך הערכת הגננות את הילדים בגן. הגננות אשר מתכננות בתחילת השנה, מעדיפות להכיר קודם כל את הילדים (לעתים אף לערוך אבחונים), כדי להתוודע לאוכלוסייה שעמה הן תעבודנה ולהחליט על הנושא והרמה המתאימים לה. גננות אחרות, המתכננות בחודשי הקיץ, לרוב לא מכירות את הילדים, אולם מציינות כי הן בונות את שלד התכנית לפני תחילת השנה, ולאחר מכן, בהתאם להיכרות עם הילדים הן משנות מעט את התכנית. חשוב לציין בהקשר זה, מודל של גננת אחת שלמעשה בונה את תכנית העבודה מראש, כמעט עד לשלב הסופי, כבר לפני תחילת השנה. גננת זו מתכננת את תכנית העבודה שלה בחודשי הקיץ, מסתייעת במצבת הילדים, ועל פיה בוחרת את הנושאים להוראה במשך השנה.

אני מקבלת רשימה של ילדים ובודקת מה מצבה (כמה בנים כמה בנות כמה ילדי דצמבר שזה משמעותי מי עולה לכיתה א' ומי לא). בונה טבלאות מארגנת ומסדרת – המון טבלאות בוריאציות שונות... ואז צריך לקחת בחשבון לקרב (בין) בנים לבנות זה חייב להיות בתכנון. צריך שיהיה שלד מסודר ואז באוקטובר אחרי שמכירים את הילדים אפשר קצת לשנות (מרואיינת 2).

עוד נוסף, כי מקצת הגננות ציינו כי הן משתפות את הילדים בתכנון – בין בסימון אירועים על לוח השנה על-ידי הילדים, ובין בתכנון המתחשב בהעדפות הילדים.

אני רוצה להשאיר פתח שגם הילדים יביאו אתם רעיונות. אני רוצה להתייעץ אתם. אולי אני אביא להם למשל 3 שירים והם יבחרו מה הם רוצים ללמוד. אולי תהיה קבוצה שתרצה ללמוד לדעת יותר לעומק מה היה פעם בארץ ישראל, אז גם לזה אני אתן מענה. לכן חשוב שהתכנית לא תהיה יותר מדי נעולה. אולי אני אבקש שיביאו דברים מהבית (מרואיינת 10).

מבנה תכנית העבודה

נקודת העוגן בתכנון: לכל הגננות יש נקודת מוצא שממנה הן מתחילות בתהליך החשיבה על התכנית. עוגן זה עשוי להיות שונה אצל כל אחת – עבודת צוות, היכרות עם הילדים, הנחיות מהמפקחת או תכנית קודמת. הגננות שרואיינו, ללא יוצא מהכלל, מתחילות בשלב הראשון במיפוי החגים על פני לוח השנה. כך, שאין זה משנה לפי מה הן מונחות: מטרות, נושאים או שיקולים אחרים. בראש ובראשונה הן עושות מיפוי של לוח השנה, בודקות מתי חלים החגים ורק לאחר מכן משבצות את יתר הנושאים:

אני יושבת מול לוח השנה. יש את החגים ויש ימים קבועים, כמו יום ביאליק, יום המשפחה ועוד תאריכים קבועים בלוח. מסתכלת ורואה מתי פחות או יותר מסיבת חנוכה, מסיבת סוף שנה. אני יודעת שאני מקדישה פחות או יותר שבוע שבועיים לכל נושא, ואז אני רואה מתי יש חללים ומשבצת אותם (מרואיינת 3).

הרציפות שבתכנית העבודה: מהראיונות עולה כי מבחינת מקבץ הנושאים בראייה שנתית, יש גננות המקפידות על רצף הגיוני של אותו נושא-על, ויש שתכניתן מבוססת על פיזור של תת-נושאים מתחומים שונים. להלן דוגמה לגננת המייחסת חשיבות לרציפות:

ספטמבר זה גם היכרות וגם חגים. אני אנסה לסדר את ההיכרות עם החגים – ננסה ליצור קשרים משמעותיים בין החגים להיכרות. אחר כך אסתכל כמה מרווח יש לי בין החגים לחנוכה ואז אתכנן מה לעשות – אולי עונות השנה, אולי חצר-גינה. אני מנסה מאד להתאים את אוכלוסיית הילדים לעבודה בלוח השנה, למשל, יש לי השנה ילד אתיופי אז אני אעביר נושא של קבלת האחר והשונה (מרואיינת 2).

עם זאת, יש גננות שלא העלו את עקרון הרציפות משום שהן מקדישות לכל נושא פרק זמן מסוים, ולאחר סיומו הן עוברות לנושא אחר: "... אני בוחרת נושאים לפי עונות השנה והחגים ובין לבין משבצת נושאים שהכנתי מראש" (מרואיינת 4).

מרכיבי תכנית העבודה שהציגו הגננות לא היה אחיד, אך נראה כי בבסיסה היא כוללת כמה מרכיבים קבועים: נושאים, מטרות, מיומנויות יסוד ופעילויות. הריאיון לא עמד על הפירוט התוכני של התכניות, אך התברר כי השונות בין הגננות רבה, החל מן התכנים והדגשים, וכלה במטרות ובמקורן התיאורטי.

אחת הגננות סיפרה כי היא יוצרת למעשה שני מסמכים: האחד מפרט את התכנית שבה תעסוק, על-פי חודשים, והאחר מפרט את הרציונל של נושא האורך שבחרה ואת הפעילויות שיקוימו בכל חודש. התכנית המפורטת עם הרציונל משמשת להדרכת הסטודנטיות והסייעת. לדברי הגננת, לעתים מתבצע חיבור בין שני המסמכים כאשר ניתן לשלב אירועים כרונולוגיים בנושא האורך.

מקורות הסיוע העומדים בפני הגנת בתהליך התכנון הם מגוונים - חומרי לימוד, ספרים, חוברות, אינטרנט, פיקוח, הדרכות והשתלמויות. בנוסף לכך, חלקן (4 גנות) השיבו כי הן מסתייעות בתכנית המסגרת. עם זאת, נראה כי למעט במקרה אחד, תכנית המסגרת אינה משמשת בסיס לתכנית העבודה אלא מקור נוסף שממנו ניתן לדלות מטרות ומושגים ספציפיים: "מעיינת בתכנית המסגרת ורואה מה הציפיות של המערכת כולה" (מרואינת 5).

הקשר העכשווי והקשר העתידי בין התכנון לתכנית המסגרת

הריאיון ניסה לעמוד על השימוש שנעשה כיום בתכנית המסגרת ועל הציפיות מתכנית עתידית בהקשר לסוגיית התכנון.

השימוש שנעשה **כיום** בתכנית המסגרת נובע משלושה צרכים עיקריים שהועלו על ידי המרואינות הנעזרות בתכנית בעת תהליך התכנון:

- **רצון להעמיק בתחומי הדעת שבתכנית** (2 גנות): "בחלקים של תחומי הדעת (חשיבה חשבונית, מקרא מדע) אני מתייחסת למטרות ולהנחות היסוד שעוזרות לי בתכנית העבודה. יש גם את המורכבות של הרמות השונות וזה מאד עוזר לי תכנון היומיומי" (מרואינת 9).
- **איתור פרקים רלוונטיים בעזרת סקירה שטחית** (2 גנות): "לא השתמשתי בתכנית המסגרת רק דפדפתי בה. התכנית מדברת בשפה גבוהה מדי ומקצועית וזה לא השפה שלי כגננת. אני צריכה "תכליס". אנחנו "קונות זו מזו רעיונות" שישרתו אותנו בעבודה, וזה דבר שחסר בתכנית" (מרואינת 3).
- **קביעת מטרות והטמעת שיטות הוראה** (גנת אחת): "קראתי את הפרק "שיטות הוראה", אני מכירה אותו ומשלבת שיטות אחדות שלמדתי" (מרואינת 7).

מבחינת יצירת הקשר העתידי בין התכנון לבין תכנית המסגרת, הועלו הרעיונות האלה: 8 מ-10 המרואינות סבורות כי תכנית מסגרת קונקרטית יותר, שיהיו בה דוגמאות מוחשיות – תעלה את מידת השימוש שלהן בה בעת ההכנה של תכנית העבודה: "שתדבר על דברים ברי ביצוע" (מרואינת 3). 2 מהן הדגישו את הצורך בתכנית שתגדיר את הציפיות מהן ומהילדים במסגרת העבודה בגן, ו-2 גנות נוספות העדיפו כי תכנית המסגרת תספק אך ורק הנחיות למתווה כללי לתכנון: "מה שלדעתי צריך להיות בו זה הנחיות כלליות. כדי שכל אחד יוכל להתחבר מהמקום שלו. יש משהו מאיים ולא נוח כשהתכנית (=הפורמט) מאוד מפורטת וכובלת (מרואינת 1).

במקצת הראיונות ציינו הגנות את הצורך בתכנית מסגרת שתכיל הגדרה בכל הנוגע למצופה מבחינת המטרות שעליהן להשיג. פירוט הציפיות מהן יסייע להן לדבריהן בתכנון תכנית העבודה השנתית של הגן. נציין כי על אף שלא השתמשו במונח "סטנדרטים", יתכן שהכוונה הייתה לכך. המרואינות הללו היו מודעות לעובדה כי ייתכן שהגדרה של סטנדרטים היא בעייתית ומקבעת, בעיקר בעבודה בגיל הרך, אך מקצתן הדגישו כי תכנית המסגרת תוכל בכל זאת לסייע להן בדומה לדרך שבה היא משמשת כיום: "מתמקדת גם בפרקים של חשבון ולשון – באילו מושגים צריך

להשתמש בכל רמה" (מרואיינת 5), "יש גם את המורכבות של הרמות השונות וזה מאד עוזר לי בתכנון היומיומי" (מרואיינת 9).

לדעת כמה גננות, חשוב שתכנית מסגרת תופץ באופן אינטנסיבי ובאופן אישי אל כל גננת כדי שאכן תשתמשנה בה. לטענתן, גננות יתכננו תכנית אם ירגישו שהתכנון משרת אותן ומסייע להן: " ... כך שיתן תחושה שזה לא בא כדי לפקח אלא אנחנו יודעים שכדאי לכם ושה יעזור לכן בעבודה החשובה עם הילדים. שהרי זו המטרה של כולנו. דבר נוסף שחשוב הוא להעביר מסרים בין-אישיים לגבי חשיבות הדבר. לא רק להנחית ולהכריח אלא גם לשכנע ולהעביר בין עמיתות את המסר שכדאי לגננות המתנגדות ליישם את הדבר" (מרואיינת 1).

תהליכי הערכה בגן

המרואיינות לא קישרו באופן מיידי את המונח "תהליכי הערכה" לבקרה על עבודתן, אלא שייכו אותו להערכתן את הילדים ופירוטו את הכלים והשיטות הנהוגות בגן. לאחר שחידדנו באופן מכוון את השאלה, כולן הסכימו עם חשיבות נושא ההערכה בעבודתן: "חייבים לעשות את זה, כי בשנה הבאה לומדים את מה שקרה בשנה שעברה. זה יעזרו לארגן טוב יותר, לראות מה לא הספקתי ומה 'התפקשש'" (מרואיינת 2). רובן אף ציינו כי הן עורכות בקרה על עבודתן, אך נראה שהיא יותר בגדר "חשבון נפש" אישי, מאשר בקרה שיטתית ומחייבת - מעט גננות משנות את התכנית בעקבות בקרה שהן עושות:

מבחינת הילדים רואים טוב מאד אם זה מעניין אותם או לא, וכן ניתן לראות אם המטרות הושגו – אם הם הפנימו טוב. לפעמים אני לא מספיקה הכל... יש לי ביקורת עצמית – תוך כדי עבודה אני רואה אם הספקתי או לא, יש דברים שצצים ולא תמיד מספיקים (מרואיינת 4).

חשיפת המתח האימננטי שבתכנון העבודה הגנית

מהראיונות עולה כי קיים מתח בין הבנת הצורך בתכנון וארגון מראש של העבודה לבין הרצון של הגננת להתייחס לאירועים אקטואליים ולגורמים מזמנים, הנפוצים כל כך בחיי הגן. מחד גיסא, נראה כי הגננות ברובן מאמינות בדרך של "זרימה עם הילד", כאידיאולוגיה חינוכית. מאידך גיסא, הן מודעות לצורך ולחשיבות של תכנון העבודה ומכירות בהם. מתח אימננטי זה יוצר לעתים מצבי התלבטות שניכר כי הם קשים לגננת. כך קורה שתכנית העבודה הכתובה היא במרבית המקרים כללית מפני שאין בכוחן של הגננות לתכנן עד פרטי הפרטים המדויקים:

בגן תמיד קופצים דברים, קופץ נושא מסוים. חייבים להתגמש עם התכנית. הילד חי חוויות ואי אפשר להתעלם מהחוויות הללו כי אז מפספסים את העשייה. למשל, ילד שבא עם חצב בבוקר אי אפשר להתעלם מזה. זה חי וזה מתגמש (מרואיינת 3).

זה בדרך כלל קורה בבית, אני עוברת ובודקת איזה מטרות השגתי ואיזה לא... (מרואיינת 7).

לסיכום, הראיונות חשפו והעלו ממצאים שלא עלו מהשאלונים הכתובים. הנושא המדובר - תכנון עבודה - אינו מטופל בתכנית המסגרת והגיוון בשדה הוא רב. מצאנו כי במקומות שבהם המפקחת מקפידה על כך אכן הדברים נעשים, אך אצל יתר הגננות (למעט מקרה אחד יוצא דופן) – כתיבת תכנית עבודה אינה דבר שכיח בשגרת העבודה. למדנו מהראיונות על שלבי התכנון ועל שיקולי הדעת הנעשים בו. ניכר כי גם במקומות שבהם התכנון מתבסס על מטרות מוגדרות מראש – הגננות אינן בודקות את השגתן של מטרות אלה. למדנו גם שהתכנון המבוצע על ידן אינו מתחשב מראש בקיומן של רמות שונות של ילדים. הגורמים המזדמנים בגן הם מרובים והמתח האימנטי שבין תכנון לבין העבודה הגנית מטריד את הגננות ומצריך מענה. לאור העובדה שתכנית המסגרת הבאה עתידה להתייחס לנושא התכנון, דברי הגננות ושיקולי הדעת שהובעו – עשויים לסייע בגיבוש הכתוב.

6. איסוף מידע על הילדים ושימוש בו

השאלון כלל גם פרק בנושא איסוף מידע על ילדי הגן. 224 גננות (98%), מתוך 229 גננות שענו על השאלה (שאלה 23), טענו כי הן אוספות מידע על הילדים. 5 גננות (2%) לא אוספות מידע על הילדים. הגננות התבקשו לתאר את הכלים שבאמצעותם הן אוספות את המידע על הילדים בגן (שאלה 24). בלוח 38 מתוארת התפלגות תשובותיהן.

לוח 38 : אמצעי הגננות לאיסוף מידע על ילדים (סך הכול 275 גננות)

אחוז מתוך המשיבות (n = 246)	אחוז מתוך התשובות (n = 843)	שכיחות התשובה	אמצעים לאיסוף מידע
83.3	24.3	205	שיחות עם ההורים
73.6	21.5	181	תצפיות ספונטניות ותיעודן
50.0	14.6	123	ריכוז תוצרים של הילדים
46.7	13.6	115	שאלונים להורים
41.1	12.0	101	שאלונים של השירות הפסיכולוגי
20.3	5.9	50	שימוש לא שיטתי בכלים שונים
			חוברות הדרכה שהוציא משרד
14.6	4.3	36	החינוך בנושא הערכה
3.7	1.1	9	תצפית מתוכננת מראש
2.8	0.8	7	מבדקים ואבחונים מובנים
2.4	0.7	6	כלי שנבנה באופן עצמאי
2.0	0.6	5	איסוף מידע מגננות אחרות/קודמות
2.0	0.6	5	כלים אחרים

הערה: הקטגוריה "כלים אחרים" כללה: "כלי שנלמד בהשתלמויות", "מסל"ג" ו"צוותים מקצועיים".

מלוח 38 עולה כי רובן הגדול של הגננות אוסף מידע על הילדים בדרכים פחות מובנות ופחות פורמליות – אם זה באמצעות שיחות עם הורים ואם זה באמצעות תצפיות ספונטניות. מחצית מהגננות אוספות את עבודות הילדים אך משתמשות פחות בכלי הערכה מובנים ושיטתיים.

נוסף על שיטות איסוף המידע, התבקשו הגננות להשיב לאילו מטרות נאסף המידע על ילדי הגן (שאלה 25). מטרות אלו מפורטות בלוח 39.

לוח 39: מטרות איסוף המידע על ילדים (סך הכול 275 גננות)

קטגוריה	שכיחות התשובה	אחוז מתוך התשובות (n = 807)	אחוז מתוך המשיבות (n = 243)
תכנון עבודה פרטנית עם הילד	207	25.7	85.2
אפיון מצבם של ילדים בעלי צרכים מיוחדים	196	24.3	80.7
תכנון הפעילויות בגן	157	19.5	64.6
דיווח לגורמים שונים על ילדים (כולל הורים)	119	14.7	49.0
אפיון מצבם של ילדים העולים לכיתה א'	105	13.0	43.2
אפיון מצבם של כלל הילדים	8	1.0	3.3
קידום הילדים	8	1.0	3.3
הפנייה לאבחון/לטיפול	5	0.6	2.1
מעקב אחר התקדמות הילד	2	0.2	0.8

מלוח 39 עולה כי המטרות השכיחות ביותר שלשמן נאסף מידע על הילדים הן תכנון עבודה פרטנית או אבחון פרטני. יותר ממחצית הגננות משתמשות במידע לצורכי תכנון וכמחציתן משתמשות בו לצורכי דיווח. איסוף לצורך מעקב אחר התקדמות הילד הוא הנדיר ביותר.

7. שימוש במדריכים ובעזרי הוראה

בפני הגננות הוצגה רשימה של מדריכים ועזרי הוראה שפורסמו על ידי האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, בשיתוף עם האגף לחינוך קדם-יסודי (שאלה 26). בלוח 40 מוצגת התפלגות תשובות הגננות בעניין תדירות השימוש שהן עושות בכל אחד מהמדריכים הללו. הפריטים המסומנים בכוכבית הם מדריכי ההוראה שבהם נמצאו הבדלים בין גננות (על פי מגזר).

לוח 40: תדירות השימוש של הגננת במדריכים ובעזרי הוראה (סך הכול 275 גנות)

ס"ת	ממוצע	מספר המשיבות	משתמשת						
			בתדירות גבוהה וגבוהה מאוד (4+5)	משתמשת בתדירות גבוהה מאוד (5)	משתמשת בתדירות גבוהה (4)	משתמשת בתדירות נמוכה (3)	משתמשת בתדירות נמוכה מאוד (2)	כלל לא משתמשת (1)	
1.3	3.3	205	110 (53.7%)	33 (16.1%)	77 (37.6%)	42 (20.5%)	16 (7.8%)	37 (18.0%)	קשב והאזנה - משחקים לפיתוח הקשב*
1.3	3.3	221	120 (54.3%)	37 (16.7%)	83 (37.6%)	47 (21.3%)	17 (7.7%)	37 (16.7%)	נתאר את... נספר על...*
1.3	3.2	214	116 (54.3%)	32 (15.0%)	84 (39.3%)	38 (17.8%)	25 (11.7%)	35 (16.4%)	ניצני אוריינות
1.4	3.2	206	107 (52.0%)	36 (17.5%)	71 (34.5%)	39 (18.9%)	17 (8.3%)	43 (20.9%)	ילדים נפגשים עם יצירות אמנות*
1.4	3.2	198	100 (50.5%)	34 (17.2%)	66 (33.3%)	43 (21.7%)	11 (5.6%)	44 (22.2%)	הבעה ויצירה בחומרים*
1.5	3.1	205	106 (51.7%)	33 (16.1%)	73 (35.6%)	34 (16.6%)	10 (4.9%)	55 (26.8%)	טיפוח חשיבה חשבונית*
1.5	3.0	199	96 (48.3%)	30 (15.1%)	66 (33.2%)	31 (15.6%)	18 (9.0%)	54 (27.1%)	ניצני אוריינות - פעילויות עם ספרים
1.3	3.0	214	84 (39.2%)	27 (12.6%)	57 (26.6%)	55 (25.7%)	32 (15.0%)	43 (20.1%)	מושיטים יד לשלום
1.4	3.0	202	93 (46.1%)	25 (12.4%)	68 (33.7%)	39 (19.3%)	18 (8.9%)	52 (25.7%)	נתאר ונספר - חומר עזר*
1.4	3.0	219	104 (47.5%)	30 (13.7%)	74 (33.8%)	39 (17.8%)	20 (9.1%)	56 (25.6%)	מה שייך... מה לא שייך...*
1.4	2.9	199	88 (44.3%)	25 (12.6%)	63 (31.7%)	43 (21.6%)	12 (6.0%)	56 (28.1%)	המשפחה*
1.3	2.9	204	72 (35.3%)	23 (11.3%)	49 (24.0%)	62 (30.4%)	27 (13.2%)	43 (21.1%)	חצר גן הילדים
1.3	2.8	203	70 (34.5%)	18 (8.9%)	52 (25.6%)	52 (25.6%)	24 (11.8%)	57 (28.1%)	כולנו שווים ושונים*
1.5	2.8	211	93 (44.0%)	25 (11.8%)	68 (32.2%)	31 (14.7%)	19 (9.0%)	68 (32.2%)	יש לי שאלה*
1.5	2.5	197	66 (33.5%)	18 (9.1%)	48 (24.4%)	29 (14.7%)	20 (10.2%)	82 (41.6%)	סיפור ושיר*
1.4	2.4	194	56 (28.9%)	11 (5.7%)	45 (23.2%)	31 (16.0%)	24 (12.4%)	83 (42.8%)	על ילדים, חושים ותנועה
1.3	2.4	202	47 (23.3%)	9 (4.5%)	38 (18.8%)	50 (24.8%)	28 (13.9%)	77 (38.1%)	לנוע בעולם מתנועע - בטיחות בדרכים
1.5	2.4	190	65 (34.2%)	19 (10.0%)	46 (24.2%)	19 (10.0%)	12 (6.3%)	94 (49.5%)	האזנה למוזיקה

לוח 40 (המשך)

ס'ית	ממוצע	מספר המשיבות	משתמשת				כלל לא משתמשת (1)		
			בתדירות גבוהה וגבוהה מאוד (4+5)	משתמשת בתדירות גבוהה מאוד (5)	משתמשת בתדירות גבוהה (4)	משתמשת בתדירות נמוכה (3)			משתמשת בתדירות נמוכה מאוד (2)
1.4	2.4	197	53 (27.0%)	20 (10.2%)	33 (16.8%)	41 (20.8%)	17 (8.6%)	86 (43.7%)	לשחק וללמוד בגיל שלוש
1.4	2.4	189	58 (30.7%)	16 (8.5%)	42 (22.2%)	32 (16.9%)	20 (10.6%)	79 (41.8%)	היה היה... *
1.4	2.3	184	51 (27.7%)	11 (6.0%)	40 (21.7%)	30 (16.3%)	17 (9.2%)	86 (46.7%)	על ילדים רגשות וחברים*
1.3	2.3	196	48 (24.5%)	7 (3.6%)	41 (20.9%)	47 (24.0%)	17 (8.7%)	84 (42.9%)	יובל לישראל*
1.4	2.1	193	45 (23.3%)	15 (7.8%)	30 (15.5%)	26 (13.5%)	13 (6.7%)	109 (56.5%)	סיפורים מימים עברו – מקראה*
1.3	2.0	197	36 (18.3%)	7 (3.6%)	29 (14.7%)	32 (16.2%)	27 (13.7%)	102 (51.8%)	צמחים בגן
1.3	2.0	196	32 (16.3%)	8 (4.1%)	24 (12.2%)	36 (18.4%)	26 (13.3%)	102 (52.0%)	נצא במחול
1.3	2.0	189	36 (19.0%)	11 (5.8%)	25 (13.2%)	25 (13.2%)	11 (5.8%)	117 (61.9%)	סיפורים מימים עברו - מדריך לגנת
1.3	2.0	187	38 (20.3%)	9 (4.8%)	29 (15.5%)	25 (13.4%)	12 (6.4%)	112 (59.9%)	גוונים (ערכה ומדריך לגנת)
1.4	2.0	182	38 (20.8%)	11 (6.0%)	27 (14.8%)	22 (12.1%)	17 (9.3%)	105 (57.7%)	אני, את ואתה ידידים לטביבה
1.3	1.9	160	35 (21.9%)	8 (5.0%)	27 (16.9%)	7 (4.4%)	15 (9.4%)	103 (64.4%)	מתחילים מבראשית (ממ"ד)
1.3	1.8	172	28 (16.3%)	7 (4.1%)	21 (12.2%)	18 (10.5%)	16 (9.3%)	110 (64.0%)	כולנו יכולים ילדות וילדים
1.2	1.8	173	21 (12.1%)	7 (4.0%)	14 (8.1%)	28 (16.2%)	15 (8.7%)	109 (63.0%)	ירושלים – לדעת, להכיר ולאהוב*
1.1	1.7	193	19 (10.2%)	1 (0.5%)	18 (9.3%)	26 (13.5%)	18 (9.3%)	130 (67.4%)	קסם של תיאטרון
1.1	1.6	180	21 (11.6%)	4 (2.2%)	17 (9.4%)	19 (10.6%)	7 (3.9%)	133 (73.9%)	חיבורים – פיתוח חשיבה לגילאי 2-4
1.1	1.5	179	22 (12.3%)	4 (2.2%)	18 (10.1%)	6 (3.4%)	12 (6.7%)	139 (77.7%)	כל שנה מחדש – מאגר מולטימדיה בנושא חגי ישראל – תקליטור
0.9	1.5	183	6 (3.4%)	1 (0.7%)	5 (2.7%)	25 (13.7%)	14 (7.7%)	138 (75.4%)	חברות וסבלנות ברחוב סומסום (מדריך וערכת פעילויות)
0.9	1.4	175	6 (3.4%)	4 (2.3%)	2 (1.1%)	16 (9.1%)	11 (6.3%)	142 (81.1%)	מתחברים לתקשורת

מלוח 40 עולה כי הגננות מהמגזר היהודי משתמשות במדריכים ובעזרי ההוראה, יותר מהגננות מהמגזר הערבי. עוד עולה מן הלוח כי הפריטים הקשורים בהבעה (בעל פה ובאמנות) ובחשיבה חשבונית זוכים לשיעורי שימוש גבוהים, יחסית ליתר הפריטים.

פרק רביעי: סיכום הממצאים על פי שאלות המחקר

בחלק זה נציג את הממצאים העיקריים הנוגעים לשאלות ההערכה שהוגדרו במחקר. השאלות התמקדו בסקירת הקיים מבחינת היקף השימוש בתכנית, בעמדות כלפי התכנית, ובבחינת הציפיות של הנמענים השונים מתכנית עתידית בכל הקשור לתכנים ולערכים רצויים, ולמידת יכולתה של התכנית לספק כלים לתכנון העבודה. הנתונים נאספו מראיונות עם קובעי מדיניות ($N = 6$), עם מפקחות על גני ילדים ($N = 24$) ועם רכזות הגיל הרך במרכזי פסגיה ($N = 8$). בנוסף, הועבר שאלון למדגם של גננות ($N = 275$) ונערך ריאיון עומק עם כמה גננות ($N = 10$).

השימוש בתכנית המסגרת הנוכחית (שאלת המחקר הראשונה)

מצאנו כי בעוד אנשי השדה מכירים את תכנית המסגרת ומודעים אליה (98% מהגננות ורוב המפקחות והרכזות), השימוש בה מועט: רוב הגננות דיווחו כי הן משתמשות בתכנית המסגרת מספר פעמים בשנה או פחות מכך (כ-80%), בעיקר לצורכי תכנון שנתי (כ-87%) ולפיתוח נושא אינטגרטיבי (כ-43%). כיום, אחוז משמעותי של הגננות (כ-62%) חשות כי אם היו נכללות בתכנית דוגמאות ליישום, ואם הן היו מודרכות או משתלמות לגבי השימוש בה – הן היו עושות בה שימוש רב יותר. המפקחות והרכזות רואות את תפקידן כמתווך בין תכנית המסגרת לבין הגננות, אם כי הן עצמן משתמשות בה במידה מועטת. השימושים שהן עושות בתכנית הם לשני צרכים עיקריים: הדרכת גננות לתכנון תכנית עבודה ושימוש אקדמי עצמי.

היתרונות המרכזיים של התכנית הנוכחית, כפי שעולה מכלי המחקר השונים, נובעים משלושה דברים: (1) היותה של התכנית מסד עבודה מקצועי לעבודת הגננת, (2) ההיקף הרחב של התכנים ותחומי הדעת הכלולים בה ו-(3) היותה מסגרת המאפשרת תכנון של העבודה בגן ובקרה עליה. יתרונות אלה מחזקים את הממצא ולפיו, השימוש בה אינו יומיומי אלא נעשה בעיקר במצבי למידה עצמיים וכשלב בהכנת מסמכי עבודה שונים, אם זו מפקחת, אם רכזת ואם גננת. נדגיש, כי רשימה מקיפה של תכנים היא מרכיב משמעותי לגננות: הן מכירות חלק נכבד מן הפרקים (כ-87%), ברבים מן הפרקים רוב הגננות (60%) נעזרות באופן תדיר (לשון ואוריינות, ומתמטיקה), ולגבי חלק מן הפרקים הן אף הביעו רצון להשתתף בהשתלמויות (לשון ואוריינות, מתמטיקה, מדע וטכנולוגיה ופיתוח נושא אינטגרטיבי).

הסיבות שהועלו לעדכון התכנית נגעו לארבעה נושאים. נטען כי: (1) התכנית איננה עדכנית ביחס לגישה התואמת התפתחות, שהתבססה בעולם בעשור האחרון, (2) הטיפול המוצג בה בתחום העבודה האינטגרטיבית הוא לקוי (שיקולי עריכה והכוונה ופירוט מועטים), (3) חסרים בה תחומי דעת מסוימים, ו-(4) אינה מדגישה די את נושא התכנון וההערכה בגן. המשיבים לא ציינו באופן מיוחד נושאים מיותרים, אם כי נטען כי יש לחדש ולעדכן את מרבית התכנים הקיימים בה כיום.

מבנה תכנית המסגרת העתידית, ותכניה (שאלת המחקר השנייה)

לא דווח על ידי הגננות על קשיים עם הטקסט ו/או עם המבנה של התכנית הנוכחית (רק כ-8% מהגננות ביקשו לשנות את המבנה שלה). עם זאת, נטען על ידי רוב הגננות ורוב המפקחות כי האטרקטיביות של תכנית עתידית ונגישות הגננות אליה יגברו אם יוספו בה דוגמאות יישומיות (כ-62% מהגננות סברו כך), אם תתוגבר ההדרכה לגביה (כ-45% מהגננות), ואם היא תיכתב בשפה יומיומית ופחות תיאורטית (כ-20% מהגננות).

אשר לתכנים שמומלץ לכלול בה: מן הממצאים עלו שני מקבצי תוכן שרצוי לכלול בתכנית העתידית (נושאים שעלו בקרב רוב המשיבות: גננות, מפקחות, רכזות וקובעי מדיניות). המקבץ הראשון נוגע לתכנים ולתחומי דעת המכוונים ללימוד ילדי הגן. התכנים כוללים נושאים כגון מדע וטכנולוגיה, טבע ואוריינות והם הועלו בידי כ-50% מהגננות. המקבץ השני נוגע לתכנים המכוונים אל הגננת כאשר מקצוע והם נועדו לשפר ולחזק את יכולותיה הפרופסיונליות של הגננת. הנושאים התמקדו בהתמודדות פדגוגית כללית ובהתמודדות עם ילדים בעלי בעיות התנהגות וצרכים מיוחדים (כ-27% מהגננות), וכן ביכולות הניהול והנהגת הגן (כ-20% מהגננות) ובייצוג כלפי גורמים חיצוניים: הורים, פיקוח ואחרים.

נאיר להלן שלושה נושאים מרכזיים הקשורים לתכנית העתידית ואשר גובשו מתוך הראיונות והשאלונים. נקדים ונאמר, כי הראשון בוטא על-ידי הגננות בדרך ובעוצמה דומות לאלו שעלו בראיונות עם המפקחות והרכזות, ואילו השניים האחרים – בוטאו בקרב המשיבים באופן שונה. הנושא הראשון הוא **העבודה עם ההורים**. כלל המשיבות ציינו תחום זה כמהווה את אחד הקשיים, אם לא המרכזי מביניהם, בעבודת הגננת. נטען, כי ההורים הם חלק בלתי נפרד מהעבודה החינוכית בגן וכי הגננות משתפות אותם בשלבים שונים בעבודה. נראה למרואיינות כי הגננות מתקשות עם מעורבות היתר של ההורים וכי עקב כך הן נתונות ללחצים רבים. ואכן, נושא זה צוין כאחד הקשיים המרכזיים בעבודה, לדעת כ-40% מהגננות, וכ-70% מהן סוברות כי תכנית מסגרת תוכל לסייע בו. נושא נוסף הוא **פיתוח נושא אינטגרטיבי** שהועלה גם הוא כאחד הקשיים המרכזיים בעבודת הגננת, לדעת המרואיינות השונות. הגננות מצדן, באחוזים גבוהים למדי (כ-43%), ציינו אמנם כי אחד הצרכים שלשמם הן משתמשות בתכנית המסגרת הוא פיתוח הנושא האינטגרטיבי, אך עם זאת, הן לא דיווחו שתחום זה קשה עבורן (רק 15% ציינו כי הן מתקשות בפיתוח נושא אינטגרטיבי), וכן לא סברו כי חסרה התייחסות אליו בתכנית המסגרת. בתחום זה עולה פער בין תפיסת הגננות את הנושא, לבין העמדות כלפי הנושא כפי שעלו מדבריהן של המשיבות האחרות. תחום נוסף שהומלץ על יד קובעי מדיניות לכלול בתכנית המסגרת עוסק **באיסוף מידע על הילדים והערכת יכולותיהם**. אכן נמצא כי הנושא הוא מרכזי בעבודת הגננת: כמעט כל הגננות (98%), אוספות מידע על הילדים, וזאת - באמצעים מגוונים כגון שיחות עם הורים (כ-83% מהגננות) ותצפיות ספונטניות (כ-74% מהגננות). עם זאת, עולה (הן לדעת המפקחות והן לדעת הגננות) כי אין צורך בהכללת הנושא בתכנית מסגרת. מפקחות רבות טענו כי ישנם כלים רבים שבאמצעותם הגננת אוספת מידע על הילדים, וכי הגננות יודעות כיצד לבצע את

הערכת הילדים. הגננות, מצדן, אינן רואות תחום זה כקשה (כ-78% טענו כי אינן מתקשות בו) ואף אם קיים קושי, אין לדעתן בתכנית המסגרת כדי לסייע בו (כ-40%).

הנושאים של הערכה ותכנון הועלו אמנם על ידי המפקחות וחלק מקובעי המדיניות, אך לא נמצאו כצורך של הגננות או כקשורים לציפייה מתכנית מסגרת עתידית (שאלת המחקר הרביעית דנה בנושא תכנון).

ציפיות מתכנית מסגרת עתידית (שאלת המחקר השלישית)

עם אילו מקשיי הגננת תוכל תכנית עתידית לסייע בהתמודדות: הגננות סוברות כי תכנית מסגרת עתידית תוכל לסייע בהתמודדות עם מספר גדול של קשיים המאפיינים את עבודתן. וביתר פירוט: התכנית תוכל לסייע בהתמודדות עם כ-70% מהקשיים שהן העלו והקשורים לפרקטיקה החינוכית היומיומית (שונות בין ילדים, עבודה עם הורים וניהול הגן) ועם כ-80% מהקשיים הקשורים להיבטים פרופסיונליים כלליים יותר (יישום תכניות לימודים חדשות, פיתוח נושא אינטגרטיבי ותכנון שנת עבודה). עם זאת, קיימת אי הסכמה בקרב המפקחות והרכזות בשאלה אם ובאיזה אופן תכנית מסגרת תוכל לסייע בנושאים ניהוליים של הגן, בהערכת יכולות הילדים, ובהתמודדות עם קשיים רגשיים של ילדים.

כיצד נכון יהיה להטמיע את התכנית?: כל המרואיינים (מפקחות, רכזות וקובעי מדיניות) הסכימו עם החשיבות שיש למבנה ולעריכה של התכנית כמרכיב מרכזי בהטמעתה. כולן טענו כי על התכנית להיות ידידותיות ונגישה, וניתן להשיג זאת באמצעות העלאת איכות העיצוב, העלאת התכנית על תקליטור והקפדה על שימוש בשפה יומיומית. רוב המשיבות ציינו כי הדרך הטובה ביותר להטמעת התכנית בשטח היא הדרכה והשתלמויות.

תכנון חינוכי בגן הילדים (שאלת המחקר הרביעית)

בראיונות שנערכו עם קובעי המדיניות, עם המפקחות ועם הרכזות עלה, כי ישנה חשיבות רבה לנושא תכנון העבודה בגן, ומתכוונים להכליל גם אותו בתכנית העתידית. נראה כי האינפורמטורים השונים עושים שימושים שונים במונח "תכנון". הנתונים מראים כי כל הגננות (מלבד גננת אחת) מתכננות מראש את עבודתן, ורובן (57%) – עושות זאת בהתאמה ללוח השנה. הקושי של הגננות בתכנון תכנית עבודה לא הועלה על ידי הגננות עצמן, אלא על ידי המפקחות והרכזות. המקור העיקרי שבו הגננת נעזרת בתכנון תכנית עבודה שנתית הוא גננות אחרות (כ-65% מהגננות). מקורות סיוע נוספים שהועלו הם: מדריכים ועזרי הוראה (כ-55%) ותכנית המסגרת (כ-60%). עם זאת, נוכחנו כי תכנית המסגרת אינה מהווה כלי יסודי ומובנה בצורכי התכנון. במקום זאת, השימוש בה נעשה כבמאגר-מנחה של מטרות ומושגים ספציפיים. נטען על ידי הגננות, כי בכדי שהגננות ישתמשו בתכנית המסגרת לשם תכנון, התכנית צריכה להיות קונקרטית ולהכיל דוגמאות מוחשיות של תכניות שנוסו בשטח. הגננות הביעו רמות גבוהות של הסכמה עם עמדות המביעות רצון לגמישות התכנון (ממוצע 3.4 בטווח 1-4) והסכמה פחותה יחסית עם עמדות שביטאו הקפדה על עקרונות התכנון (ממוצע 3.0). עוד מצאנו כי הגננות נבדלות

ביניהן בעניין ההסכמה עם עמדות הקשורות לתפקודים חיצוניים של התכנון (עמדות הנוגעות ל"תפקיד" התכנון כמייצג כלפי חוץ את עבודת הגנת, כגון: פיקוח, הורים): גנות הנעזרות בתכנית המסגרת הסכימו עם גורם זה (ממוצע 3.0) יותר מגנות שאינן נעזרות בתכנית המסגרת, או נעזרות בה במידה מסוימת. עוד מצאנו כי הגנות מהמגזר היהודי מסכימות עם גורם זה (ממוצע 3.0) ברמות גבוהות יותר מהגנות שבמגזר הערבי (ממוצע 2.6). כמו כן, נמצא כי הגנות הוותיקות מסכימות עם גורם זה (ממוצע 3.0) ברמות גבוהות יותר מהגנות הצעירות (ממוצע 2.7). לא מצאנו קשר בין תפיסת הגנות את גורמי התכנון לבין השכלתן, סוג הפיקוח של הגן, או שכבת הגיל של ילדי הגן.

ממצאים הנוגעים לתכנית בשפה הערבית

שאלות ההערכה למגזר הערבי היו זהות לאלו שהופנו למגזר היהודי. להלן נסכם את הממצאים העיקריים שעלו ממגזר זה.

היכרות ונגישות: תכנית המסגרת הנוכחית קיימת גם בשפה הערבית. בעניין זה הועלתה המלצה כי תהליך התרגום לערבית ייעשה במקביל לכתיבת התכנית, כך שכל הגנות תוכלנה ליהנות מהתכנית באותו זמן. בעניין ההבדלים בין המגזרים השונים טענו המרואיינות, כי באופן עקרוני לא צריכים להיות הבדלים בציפיות מתכנית המסגרת החדשה. עם זאת, משאלון הגנות במגזר הערבי ($n = 69$), עולים ההיבטים הייחודיים האלה: מידת ההיכרות של גנות אלה עם התכנית הנוכחית היא בינונית (כ-52% מכירות אותה היכרות מועטה בלבד), ורובן משתמשות בה בתדירות נמוכה (כ-73% מהגנות משתמשות בה רק מספר פעמים בשנה או פחות מכך). הצרכים שלשמן הגנות עושות שימוש בתכנית המסגרת אינם שונים מהצרכים של הגנות שבמגזר היהודי, ורובן הגדול משתמשות בה לתכנון ולפיתוח נושא אינטגרטיבי. הגנות טענו כי רצוי לחדש את הפרקים העוסקים בלשון ואוריינות, במתמטיקה ובמדע וטכנולוגיה.

עמדות ותפיסות עקרוניות: הגנות מהמגזר הערבי תופסות באופן שונה את החשיבות של מטרות העבודה בגן. מתוך שלושת הגורמים שסביבן מתקבצות מטרות העבודה בגן, הגנות מהמגזר הערבי תופסות את המטרות השייכות לגורם "טיפול התנהגות חברתית" כחשובות במידה נמוכה יותר (3.6 בטווח 1-4) מאשר תופסות זאת הגנות מהמגזר היהודי (3.9). אשר לשני הגורמים האחרים (טיפול רגשי וטיפול אינטלקטואלי) לא נמצאו הבדלים מובהקים בין המגזרים. באופן ספציפי יותר הן העניקו חשיבות גבוהה יותר (יחסית למגזר היהודי) למטרות הבאות: "פיתוח היכולת הרגשית", "התאמה לרמה התפתחותית" ו"פיתוח יצירתיות בקרב הילדים". יש להדגיש כי המטרה – "הכרת הדתות בארץ", זכתה בשני המגזרים לרמת חשיבות נמוכה.

אשר לקשיים המאפיינים את עבודת הגנת, לא מצאנו הבדלים משמעותיים בין המגזרים בתפיסת גורמי הקשיים, למעט שלושה גורמים ספציפיים, שלגביהם הגנות מהמגזר הערבי דיווחו על קושי גדול יותר (בטווח 1-4): "ניהול הגן מול בעלי עניין שונים" (2.3 לעומת 2.0), "פיתוח נושא אינטגרטיבי" (2.1 לעומת 1.8) ו"תכנון שנת עבודה" (ממוצע 2.2 לעומת 1.7).

אשר לתכנון תכנית עבודה, מצאנו כי אין הבדלים בין המגזרים בעמדות עקרוניות כלפי התכנון, למעט עמדות העוסקות בתפקודים חיצוניים של התכנון. בגורם זה נמצאה רמת הסכמה נמוכה יחסית של הגננות מהמגזר הערבי לעומת עמיתותיהן מהמגזר היהודי (ממוצע 2.6 לעומת 3.0 בטווח 1-4). נדגיש, כי כרבע מהגננות מהמגזר הערבי מתכננות את עבודתן מתוך התמקדות בציר מרכזי שסביבו נבנים התכנים או נושא מרכזי (לעומת 8% בלבד במגזר היהודי). הן אף מעדיפות בשיעורים גבוהים יותר להיות מודרכות באמצעות השתלמות שנתית ופחות באמצעות מפגשים קבוצתיים של גננות (מפגש עמיתים).

אשר לשאלת **הסיוע של תכנית מסגרת עתידית**, לא היו הבדלים בין המגזרים, למעט בפריט ניתוח המידע שנאסף על הילדים: כ-45% מן הגננות של המגזר הערבי חושבות שהתכנית תוכל לסייע, לעומת כ-68% גננות של המגזר היהודי.

פרק חמישי: דיון בממצאים והמלצות

מטרתו של מחקר ההערכה הייתה לאסוף מידע מן הגורמים בשטח בכל הנוגע לתכנית המסגרת לגני ילדים. מתוך כוונה שתכנית המסגרת העתידית תענה על הציפיות של נמעניה השונים ובייחוד על הציפיות והרצונות של הגננות, הקיף המחקר מפקחות, רכזות הגיל הרך במרכזי פסג"ה ואוכלוסייה רחבה יחסית של גננות. בפרק זה נדון בנקודות מרכזיות אשר עלולות מן הממצאים ויכולות להאיר נושאים חדשים ולתרום לבעלי התפקיד שיעסקו בכתיבת תכנית המסגרת הבאה. הנקודות שנתייחס אליהן בדיון הן: עמדות כלפי תכנית המסגרת הנוכחית, עמדות כלפי תכנית מסגרת עתידית וציפיות ממנה, עמדות כלפי סוגיית תכנון תכנית העבודה בגן והתמודדות עמה, והיבטים ייחודיים של הגננות מהמגזר הערבי. נציג אף סעיף המתאר את המאפיינים המקצועיים של הגננות כפי שעולים מהשאלונים והראיונות השונים.

א. תכנית המסגרת הנוכחית

הממצאים מלמדים כי אנשי השדה מכירים את תכנית המסגרת ומודעים לה (רק 2% מהגננות אינן מכירות אותה כלל). רוב הגננות דיווחו כי הן משתמשות בתכנית המסגרת מספר פעמים בשנה או פחות מכך ויותר ממחציתן נעזרו בתכנית בשנים הקודמות. הגננות משתמשות בתכנית המסגרת בעיקר לצורכי תכנון שנתי ולפיתוח נושא אינטגרטיבי. הן המפקחות והן הרכזות מודעות לכך שהשימוש של הגננת בתכנית הוא מועט ולמעשה גם הן עצמן אינן משתמשות בה בשיעורים גבוהים. המפקחות והרכזות עושות בתכנית שימוש בשני הקשרים: הראשון, בהדרכת הגננות לתכנון תכנית עבודה והשני, לשימוש עצמי - בדרך כלל לצרכים פורמליים כגון: כתיבה והרצאות.

מהם יתרונותיה וחסרונותיה של התכנית הנוכחית?

היתרונות המרכזיים אשר עולים ממגוון כלי המחקר הם:

1. התכנית מהווה מסגרת עבודה מקצועית, המבנה קווים מנחים לעבודת הגננת.
2. התכנית מספקת רשימה של תחומי דעת ותכנים רלוונטיים להוראה בגן.
3. התכנית מאפשרת תכנון ובקרה של העבודה בגן.

יתרון נוסף קשור למרחב התחומים הנכללים בתכנית, מה שמאפשר לה להוות מקור סיוע זמין במצבי התלבטות (זאת, על פי המפקחות והגננות). יש לשים לב, כי שניים משלושת היתרונות המרכזיים אינם נובעים ממהות התכנית עצמה, אלא נוגעים לעצם קיומה: היא מהווה מסגרת עבודה והיא מאפשרת תכנון ובקרה של העבודה. נדגיש כי קיומה של רשימת תכנים והיקפה הרחב הוא מרכיב משמעותי לגננות: הן מכירות חלק נכבד מן הפרקים, בכמה מהם הן נעזרות באופן תדיר (לשון, אוריינות ומתמטיקה) ולגבי חלק מן הפרקים הן אף הביעו רצון לקיים השתלמויות (לשון ואוריינות, מתמטיקה, מדע וטכנולוגיה ופיתוח נושא אינטגרטיבי). בנוסף, הובע רצון מצד הגננות, בשיעורים גבוהים יחסית, להעמיק בהדרכה גם בפרקים התיאורטיים העוסקים בתפיסת הגן והילד ("הילד כאישיות מתפתחת ולומדת"), "חשיבה – מיומנויות ועמדות

אינטלקטואליות"). בניתוח נוסף מצאנו כי בשישה פרקים קיימת הלימה בין היכרות הגננות את הנושא לבין רצונן להשתתף בהשתלמות בנושא (הפרקים הם: חשיבה, אומנויות, מדעי החברה, שני הנושאים הייחודיים לממ"ד, וחגים ומסורות לגנים מוסלמיים, נוצריים ודרוזים).

בצד יתרונות התכנית, העלו המשיבות שורה ארוכה של חסרונות והיו תמימות דעים לגבי הצורך בעדכונה. **החסרונות המרכזיים** שהועלו על ידי כל המשיבות נגעו לשלושה מוקדים: הראשון, טיפול לקוי בנושא אינטגרטיבי (שיקולי עריכה, מיעוט בהדרכה ובפירוט); השני, חוסר עדכון ביחס לגישות החדשות (כמו גישה תואמת התפתחות); והשלישי, היעדר תכנים והיעדר דגש על הערכה. כמעט ולא עלו נושאים שהוגדרו כמיותרים. במקום זאת, נטען כי יש לחדש ולעדכן את מרבית התכנים. לא נראה כי לגננות יש קשיים רבים עם הטקסט או עם המבנה של התכנית (רק 8% מהגננות ביקשו לשנות את המבנה שלה). עם זאת, נטען כי התכנית כתובה בשפה גבוהה ותיאורטית מדי וחסר בה הפן היישומי.

נראה כי הניסיונות להגברת השימוש בתכנית צריכים להתמקד, נוסף על הטיפול בתכנים ובחידושים, גם בהטמעה של **יחס חדש כלפי התכנית**. המפקחות העירו כי הגננות ממעטות להשתמש בתכנית כי אינן רגילות לראות בתכנית בסיס לעבודה, ובשל כך, אינן מפיקות ממנה את המרב. הגננות מצדן הביעו רצון להוספת תכנים שחסרים לדעתן כיום, ופירוט את רצונותיהן לתחומים חדשים ומעודכנים, ולביצוע השתלמויות בהם.

ב. תכנית המסגרת העתידית

מהכלים השונים עולה כי קיימות שתי תפיסות עיקריות הנוגעות לתפקידה של תכנית מסגרת עתידית. חלק קטן מהמשיבות (בעיקר בקרב קובעי המדיניות והמפקחות) גרסו כי תכנית מסגרת אינה אמורה להכיל תכנים יישומיים, אלא לשמש מאגר ידע כללי להנחיה בכתיבת חומרי לימוד. לעומת תפיסה זו, יש הגורסות (מרבית המשיבות), שהתכנית צריכה לשמש באופן ישיר את הגננות ובתור כלי מנחה לעבודה החינוכית.

מדוע יש צורך בתכנית מסגרת?

כצעד ראשון, ביקשנו מן המשיבים לחוות את דעתם בעניין הצורך הכללי שיש לגננות בתכנית מסגרת. כל המשיבים שענו על שאלה זו (קובעי מדיניות, מפקחות ורכזות) העלו את הצרכים האלה: תכנון העבודה, וקביעת המטרות הכלליות והקווים המנחים לעבודה החינוכית בגן. מהתשובות ניתן ללמוד כי אחת הפונקציות החשובות של תכנית מסגרת היא להפוך את עבודת הגננת למקצועית יותר: "התכנית משמשת מסגרת עבודה מקצועית לגננת" ... "יש בה עקרונות עבודה משותפים אשר הופכים את עבודת הגננת למקצועית".

כדי ללמוד על אילו צרכים ספציפיים של הגננות עשויה לענות תכנית מסגרת עתידית, בחנו את הקשיים שעמם מתמודדות הגננות בעבודתן היומיומית. הייתה הסכמה די גורפת בין כלל המשיבות לגבי הקשיים השונים. הקשיים השכיחים ביותר שהועלו היו קשורים לניהול הגן באופן

כללי ובעיקר לעבודה עם ההורים, להתמודדות עם השונות בין הילדים, להתמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים ולבעיות התנהגות. הן המפקחות והן הרכזות ציינו כי תכנית מסגרת עתידית תוכל לסייע בהתמודדות עם הקשיים שהועלו (ברוב הקשיים מעל ל-70% מהגננות ציינו כי תכנית מסגרת יכולה לעזור להן). חיזוק נוסף לחשיבות שרואות הגננות בפוטנציאל הסיוע של תכנית מסגרת, מתקבל מן העובדה שגננות המסגרת כיום בתכנית המסגרת, תופסות את הקשיים כפחות מכבידים לעומת אלו שלא משתמשות בה, או משתמשות בה במידה בינונית. ממצא זה מלמד על קשר אפשרי בין תפיסת גורמי הקושי לבין הנטייה להיעזר בתכנית המסגרת, ומכאן שהסתייעות בתכנית המסגרת עשויה להקל על קשיי הגננת. נציין שדווקא בנושא ניהול הגן, אחוז די גבוה של הגננות (40%) ציין כי תכנית המסגרת לא תוכל לעזור בהתמודדות עם קושי זה. ייתכן כי הגננות תופסות את ניהול הגן כחלק אינטגרלי של אישיותן, של ניסיוןן ושל יכולתן ליצור קשרי עבודה נעימים ולכן, לדעתן, לימוד והכוונה לא יוכלו לסייע במקרה זה.

אילו תכנים יש לכלול בתכנית מסגרת עתידית?

בחלק זה נבחן ביתר פירוט את התכנים אשר לדעת המשיבות השונות, יש לכלול בתכנית מסגרת. באופן טבעי רוב התכנים שנדון בהם הועלו על ידי המשיבות כקשיים בעבודת הגננת. חשוב לציין כי התכנים שלהלן מופיעים ברובם בתכנית המסגרת הנוכחית והרצון הוא בעדכונם ובהגברת הרלוונטיות שלהם בתכנית מסגרת עתידית.

לדעת רוב המשיבות (מפקחות, רכזות וקובעי מדיניות), יש להכליל בתכנית נושאים יישומיים כמו דרכי פיתוח נושא אינטגרטיבי, דרכי התמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים, עקרונות עבודה עם הורים, ארגון ועיצוב הסביבה החינוכית ושיטות עבודה עם הצוות. עם זאת, קיימים בנושא חילוקי דעות לגבי המידה שבה התכנים הללו אמורים לשמש כתחום בפני עצמו, שלו יוקדש פרק הדרכת בתכנית המסגרת, או שמא הנושאים צריכים להופיע כמתווה כללי, ו/או כנספח.

הגננות העלו שורה ארוכה של נושאים חסרים בתכנית כיום, דבר שלעצמו מעיד על הבעת עניין וצורך אמיתי מצדן בתכנית המסגרת. קיבצנו את התחומים החסרים להן לכמה קטגוריות (על פי סדר שכיחות יורד): תחומי דעת לילדים, כגון מדע וטכנולוגיה, טבע ואוריינות (כ-50% מהגננות); ידע פדגוגי לגננת עצמה, בעיקר בעניין טיפוח מיומנויות חברתיות-ערכיות (כ-28% מהגננות); דרכי התמודדות עם צרכים ספציפיים של ילדים, בייחוד בבעיות התנהגות והתמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים (כ-24% מהגננות); ידע ניהולי, בעיקר דרכי עבודה עם הורים (כ-20% מהגננות); ופעילויות שוטפות, כגון משחקים, עיצוב החצר וכי' (כ-18% מהגננות). קובעי המדיניות העלו דגשים נוספים שיש להכליל בתכנית הבאה, כגון דת, שוויון בין בנים לבנות והעלאת האיכות האסתטית בגנים במגזר הערבי. עם זאת, יש להתחשב בעובדה, שציפיות אלה עשויות לבטא עמדות תפקיד סובייקטיביות.

בחרנו להתייחס בהרחבה למספר תחומי תוכן, שצפויים להיכלל בתכנית מסגרת עתידית. תחומים אלו יידונו בנפרד מכיוון שהועלו על ידי מרבית המשיבות כחשובים ורלוונטיים לעבודת

הגננת, ואלו הם: עבודה עם הורים, פיתוח נושא אינטגרטיבי, הערכת יכולות הילדים ותכנון תכנית עבודה שנתית (לתחום זה ייוחד סעיף נפרד).

עבודה עם הורים: כלל המשיבות ציינו תחום זה כמהווה את אחד הקשיים, אם לא המרכזי מביניהם, בעבודת הגננת. עלה כי ההורים הם חלק בלתי נפרד מהעבודה החינוכית בגן וכי הגננות משתפות אותם בשלבי עבודה שונים. עם זאת, נראה כי מעורבות היתר של ההורים לעתים מקשה על הגננות, וגורמת להן לתחושת לחץ. הדברים נוגעים, למשל, להרגלי הלימוד והחינוך, לביקורת על התנהגות הגננת ולקשר עם הצוות. בשנים האחרונות, תחום זה של עבודה עם הורים תופס יותר ויותר מקום בעבודת הגן ויוצר מצבים מורכבים. לדוגמה, באחד המחקרים נמצא כי זיכרונות שליליים של גננות יוחסו לקשר עם ההורים (ארנון, שני וזייגר, 2002). טל (2003) ממליצה על עקרונות שעל הגננת לאמץ בעבודה עם ההורים. מומלץ כי הגננת תשתף את ההורים בהרגלים המוקנים בגן ובאופן הקנייתם. כמו כן, עליה ללמוד, לדעת טל (שם), את ההרגלים הקיימים בבית הילד ולתאם עמדות בשעת הצורך. מומלץ להקדיש את אחד ממפגשי ההורים להקניית ההרגלים, לחשיבותם, ולחשיבות התיאום בין הבית לבין הגן בנושא זה.

פיתוח נושא אינטגרטיבי: זה שנים, הולכת ומוטמעת במסגרות חינוך שונות התפיסה המצדדת בשיטת עבודה אינטגרטיבית. הגן נחשב מקום שבו נעשית עבודה אינטגרטיבית באופן טבעי וכחלק בלתי נפרד ממנו: "בגן הילדים לא ניתן ללמד באופן מובחן מדע". במובן זה, ההתייחסות לנושא האינטגרטיבי כנספח לתכנית המסגרת – נתפס כאחד מחסרונותיה המרכזיים. המפקחות, הרכזות וקובעי המדיניות העלו את חשיבות הנושא ואת הצורך בהכללתו בתכנית מסגרת עתידית. ההיבט של פיתוח נושא אינטגרטיבי הועלה על ידן כאחד הקשיים המרכזיים בעבודת הגננת. הגננות, באחוזים די גבוהים ציינו גם הן כי אחד הצרכים שלשמו הן משתמשות בתכנית המסגרת הוא פיתוח הנושא האינטגרטיבי. עם זאת, הן לא ציינו תחום זה כקשה (רק 15% ציינו כי הן מתקשות בפיתוח נושא אינטגרטיבי), ולא סברו כי חסרה להם התייחסות אליו בתכנית המסגרת. לפיכך, עולה פער בין תפיסת הגננות את הנושא האינטגרטיבי (הן לא תופסות אותו כקשה או כחסר בתכנית המסגרת הנוכחית), לעומת תפיסתם של המשיבים האחרים (שרואים תחום זה כקשה לגננת וכחסר. ייתכן כי פער זה נובע מהגדרות שונות שיש לשתי אוכלוסיות אלו בעניין מהות האינטגרציה. בכל מקרה, תכנית מסגרת עתידית תידרש ככל הנראה להיות ברורה בכל הנוגע למצופה מן הגננת ולתהליכי פיתוח של נושאים אינטגרטיביים. בהקשר זה חשוב לציין, כי בבחינה עקיפה של מידת האינטגרטיביות של עבודת הגננת נמצא כי אחוז די גבוה מהגננות (31%) אינן עובדות בצורה אינטגרטיבית מספקת. אם כך, ייתכן שהגננות שדיווחו על שימוש בתכנית מסגרת לצורך פיתוח נושא אינטגרטיבי, עושות זאת לצורך למידת התכנים בפני עצמם, ואינן שוקדות על מציאת נושאים מקשרים או מושגי מפתח השזורים בתכנים השונים. מבנה הפרק כמות שהוא היום אינו מספק די הדרכה בבניית נושא אינטגרטיבי, על כל שיקולי הדעת המאפיינים בנייה שכזו, כגון: קריטריונים לבחירת התכנים שישלמדו ואופן הקישור ביניהם.

איסוף מידע על הילדים והערכת יכולותיהם: קובעי המדיניות הגדירו תחום זה כחשוב, והמליצו להכלילו בתכנית מסגרת עתידית. לעומת זאת, מהשטח עלה (הן לדעת המפקחות והן לדעת הגננות) כי אין להכלילו בתכנית מסגרת. מפקחות רבות טענו כי ישנם כלים רבים שבאמצעותם הגננות אוספת מידע על הילדים, וכי הגננות יודעות לבצע את הערכת הילדים (רק 7 מפקחות, מתוך 24 ציינו כי יש להכליל את התחום בתכנית מסגרת). הגננות, מצדן, לא ראו תחום זה כקשה (78% טענו כי אינן מתקשות בו), וגם אם קיים קושי, הן סבורות, באחוזים די גבוהים (40%), שתכנית מסגרת לא תוכל לסייע בנושא. אכן עולה כי כמעט כולן (98%), אוספות מידע על הילדים, באמצעים מגוונים, אם כי לא ברור מהו השימוש שהן עושות במידע לאחר ניתוחו (אם בכלל). צוין, כי רובן הגדול אוספות מידע על הילדים באמצעות שיחות עם הורים ובאמצעות תצפיות ספונטניות, ופחות ממחציתן משתמשות בכלי הערכה מובנים ושיטתיים. איסוף המידע על הילדים הוא למטרות של תכנון עבודה פרטנית, או של אבחון פרטני, ולא לצרכים של התאמת העבודה הכוללת.

כיצד על התכנית להיות בנויה וערוכה?

כל המשיבים (מפקחות, רכזות וקובעי מדיניות) הסכימו עם החשיבות שיש למבנה ולעריכה של התכנית כמרכיבים מרכזיים בפוטנציאל השימוש העתידי של הגננות בתכנית. כולם אף מסכימים כי התכנית צריכה להיות ידידותית ונגישה. הועלו מגוון של דרכים לצורך העניין: עיצוב אסתטי וצבעוני, העלאת התכנית על תקליטור ושימוש בשפה הקרובה לשפת הגננת.

הדרך שבה התכנית תוכל לסייע הייתה שנויה במחלוקת, והדעות השונות התבססו, ככל הנראה, על תפיסה שונה של תפקיד תכנית המסגרת (סילבוס מול כלי יישומי): בעוד שרוב המשיבות ציינו כי תפקיד התכנית הוא אכן לסייע בהתמודדות עם הקשיים (סיוע יישומי), נמצא גם חלק קטן שגרס כי תכנית המסגרת יכולה לסייע רק בהבנת הרקע התיאורטי או בהגדרת עקרונות וקווים מנחים. מחלוקת זו התבטאה בעיקר בנושאים של עבודה עם ההורים, הערכת יכולות הילדים, התמודדות עם קשיים רגשיים ועבודת צוות. משאלוני הגננות עולה כי הן זקוקות לכלי יישומי – הגורם המרכזי שעלה (על ידי 62% מהגננות) כמי שעשוי להגביר את השימוש בתכנית המסגרת, היה הוספת דוגמאות ליישום. המלצתנו היא שבנוסף על פירוט תיאורטי של תחומי התוכן, כדאי יהיה לפתח את תכנית המסגרת העתידית באופן שתהיה לה אוריינטציה יישומית. עם זאת, נדגיש כי התכנית אינה אמורה להדריך כיצד לפתח תכנים וחומרי הוראה (לשם כך קיים מגוון גדול של מדריכים ועזרים).

כיצד ניתן להטמיע את התכנית?

רוב המשיבות ציינו כי הדרך הטובה ביותר להטמעת התכנית היא הדרכה בהשתלמויות. מיעוט מן המשיבות ציין כי ייתכן שמספיק יהיה ליזום מספר מפגשים בודדים שיציגו את הרציונל של התכנית. מהתשובות עולה כי התיווך של המפקחת חשוב. נציין בהקשר זה שהמפקחות אחראיות בממוצע על כ-90 גנים, ולכן פוטנציאל ההשפעה שלהן הוא גדול ביותר (גם לתכנית הנוכחית נחשפו רוב הגננות באמצעות הדרכת מפקחות). לסיכום, עקב העומס הרב המוטל על כתפי

המפקחת, מומלץ לשקול שילוב בין הפונקציה של השתלמויות, לבין עידוד מתמיד לשימוש בתכנית, תוך מתן דוגמה אישית של המפקחת ושימוש זמין בתכנית לצורכי הדרכה שונים. אנו ממליצים גם לדאוג לשימור ההתעניינות בתכנית, גם לטווח הבינוני וגם לטווח הארוך באמצעות מפגשי הגננות. נוסף, כי הוכח (נגר, 2001) שעבודה בצוותי גננות היא אפקטיבית בהחלט שינוי ובהטמעת דרכי עבודה חדשות. זאת, בנוסף על כך שהיא תורמת לביסוס התחושה והמסוגלות המקצועית של הגננת.

ג. תכנון תכנית עבודה

תכנון תכנית עבודה הוא אחד הנושאים שמתכוונים להכליל בתכנית המסגרת הבאה. ואכן, מהראיונות שנערכו עם קובעי המדיניות ועם המפקחות והרכזות, נמצא כי נושא זה חשוב ביותר, וללא מימוש, עבודת הגננת לא תוכל להתבצע. מעבר לכך, נטען כי אחת הפונקציות העיקריות בקיומה של תכנית מסגרת היא לצורכי תכנון. התכנון חשוב, לדעת משיבות אלה, משום שהוא מסייע להתמקד בנושאים החשובים והוא מבטיח שהעבודה תתבצע לפי מטרות ויעדים. נדגיש כי נושא התכנון הוגדר על ידי המפקחות והרכזות, כאחת ההתמודדויות הקשות של הגננת, שאליה מתלווים קשיים נוספים, החל מחוסר ידע ב"איך לתכנן", דרך חוסר מוטיבציה ועד הקושי לברור את התכנים החשובים ביותר לעבודה. בקרב הגננות לא איתרנו מרכיבים אלה, המיוחסים כגורמי קושי המכבידים לכאורה על הגננות בתכנון. נדגיש, כי הגננות מצדן, הן במסגרת השאלון והן במסגרת הראיונות האישיים, טוענות כולן (למעט גננת אחת) שהן מתכננות, ולא מוצאות במלאכת התכנון כל קושי. סתירה נוספת כביכול מבוטאת בממצא, ש-87% מן הגננות הצהירו כי הן משתמשות בתכנית לשם תכנון שנתי, בזמן שבשאלה אחרת באותו נושא, ענו רק 60% מהגננות כי הן נעזרות בתכנית בעת תהליך התכנון. גם מראיונות העומק בנושא התכנון לא עלה שהגננות עושות שימוש בתכנית המסגרת כבסיס לתכנית העבודה, אלא כמקור נוסף שבו אפשר לאתר מטרות ומושגים ספציפיים. כל אלה מלמדים על רמת הסתייעות נמוכה בתכנית או על חוסר ידע בדבר הדרך שבה היא יכולה לסייע.

כיצד מתכננות הגננות?

רוב הגננות (57%) מתכננות את עבודתן לפי לוח השנה. עולה כי התכנון נעשה בשני מועדים עיקריים. הראשון, והשכיח יותר, הוא חופשת הקיץ, שבו לגננות יש זמן רב יותר, והן למעשה מתחילות בתהליך החשיבה. המועד השני הוא חודשי השנה הראשונים, לרוב אחרי החגים.

המקור העיקרי שבו נעזרת הגננת בתכנון תכנית עבודה שנתית הוא גננות עמיתות. לכן, כדי שהגננות ישתמשו בתכנית המסגרת ביתר תדירות, כדאי למסד מפגשים קבוצתיים מתוכננים בנושא התכנון ולפתח תכנית קונקרטיית יותר, שיובאו בה דוגמאות מוחשיות. באופן בולט עלה גם הצורך של הגננות בהגדרה של המצופה מהן ובהגדרת מטרות התכנון.

מהראיונות עם הגננות בנושא התכנון, עולה מתח בין הבנת הצורך בתכנון וארגון מראש לבין הרצון להתייחס לאירועים אקטואליים ולגורמים מזדמנים, הנפוצים כל כך בחיי הגן (גמישות).

הממצאים מן השאלון מחדדים סוגיה זו ונראה כי הגננות מקנות חשיבות רבה לעמדות הקשורות לגמישות התכנון (למשל, "התכנון צריך להתגמש בהתאם לצורכי הילדים" ו"התכנון צריך להתגמש בהתאם למגוון צרכים שעולים"). הגמישות, לפיכך, היא חלק מתפיסתן החינוכית. גם מתוך תשובות ה"אני מאמין" נוכחנו, כי הגישה תואמת-ההתפתחות הוטמעה בתפיסת הגננות והן אכן מאמינות שעל העבודה החינוכית להיענות לצורכי הילדים ולהתאים לקבוצה הספציפית שלהם. ידוע, כי גישה זו דורשת עבודה מורכבת מן הגננת: איסוף נתונים על הילדים כתנאי הכרחי בבניית תכנית עבודה מותאמת, תצפית יומיומית ככלי עבודה בסיסי, הוראה דיפרנציאלית ועיצוב תכניות עבודה צומחות (טל, 2003). לאור זאת, יש לכלול בהמלצה בדבר "התכנון האידיאלי" גם את אמונתה החינוכית של הגננת המכתיבה היענות לצורכי העניין והדרישות של הילדים. המלצה זו הולמת את התפיסה החינוכית הגורסת כי על תכנית עבודה להשתנות ולהתרחב לכיוונים חדשים על פי הבחירות וההקשרים המתרחשים בגן, תוך כדי שמירה על פתיחות מתמדת לאפשרויות חדשות שלא עלו בתכנון הראשוני. מרכיב נוסף של תפיסה זאת מדגיש, כי על הגננת לשתף את הילדים בתחושת האחריות לתכנון הפעילות בגן – הוכח כי האחריות המשותפת תורמת לילדים בהיבטים קוגניטיביים (תכנון מהלכים וציפייה להשגת יעדים) ורגשיים (ביטחון עצמי, יוזמה, תחושת שותפות בחיי הגן, הגעה להסכמות) (צורן, 1998). עם זאת, הטמעת גישה של אחריות משותפת עלולה גם לגרום לתכנון החינוכי להיראות מיותר, כאילו יש להיענות דרכו לכל דרישה של הלקוח (ההורה) ביחס לילד שלו, כאילו אין להציב גבולות חינוכיים, וכאילו דרוש בכך פחות ידע לגננת עצמה (טל, 2003). חשוב, אם כן, ליצור את נקודת האיזון שתאפשר אחריות משותפת ותשמור על מקומה המקצועי של הגננת.

בקה על תכנית העבודה: לפי קובעי המדיניות, אחת ממטרות התכנון של תכנית עבודה היא בדיקת התפוקות. לשם כך, נדרשים בקרה ומשוב של ביצוע אל מול תכנית מוגדרת. המפקחות הסכימו עם חשיבות הנושא וטענו כי יש להכלילו בתכנית מסגרת. הגננות מצדן הסכימו עם חשיבות הנושא, אולם נראה כי חסרים להן כלים לכך. בדרך כלל נראה כי תהליכי ההערכה היחידים המתבצעים כיום בגן הם לצורך אבחונים אינדיווידואליים, דבר המצוי בהלימה עם המכוונות הבין-אישית של הגננת כלפי הילד (ראו "אני מאמין חינוכי"). מבחינת ההערכה לצורך בקרה, עולה כי הגננות עורכות בקרה, אך נראה שהיא יותר בגדר "חשבון נפש" אישי, מאשר הליך שיטתי ומחייב: מעט גננות משנות את התכנית בהתאם לבקרה שעשו. נראה אפוא כי תכנית מסגרת אכן יכולה לסייע בכך שתגדיר תפוקות ומטרות מצופות, שלפיהן תוכל הגננת לבדוק אם עמדה בהן.

ד. ממצאים הנוגעים למגזר הערבי

כחלק משאלות המחקר נתבקשנו לבחון את צורכיהן הייחודיים של הגננות מהמגזר הערבי. המחקר הקיף 4 מפקחות מהמגזר הערבי ו-69 גננות. נציג להלן את הממצאים שבהם מצאנו הבדלים משמעותיים בין המגזרים, בהנחה שתכנית מסגרת עתידית תביא לידי ביטוי את הציפיות והצרכים הייחודיים שבוטאו בשטח.

תכנית המסגרת לגני הילדים כוללת מספר פרקים ייחודיים למגזר הערבי שמצויים רק בגרסה הערבית. נדגיש, כי יש בכך התחשבות ומודעות לגבי הצרכים הייחודיים של גננות אלה, וכי אלה יוצאות דופן בארץ, באופן יחסי (אבו עסבה, 2004). בעניין גרסת התכנית בשפה הערבית, נשמעה במחקר אי שביעות רצון מכך שתהליך תרגום התכנית ארך זמן רב, והומלץ כי להבא רצוי לבצע את התרגום באופן מקביל לכתיבה, כדי שהגננות מהמגזר הערבי תוכלנה להפיק תועלת מהתכנית במקביל לעמיתותיהן במגזר היהודי.

באופן עקרוני, נטען על ידי קובעי המדיניות כי אין הבדלים בין המגזרים בציפיותיהם מתכנית המסגרת החדשה. עם זאת, משאלון הגננות ($n = 69$) עולים כמה היבטים ייחודיים לגננות מהמגזר הערבי. להלן נפרט היבטים אלה התורמים להבנת הדפוסים והתפיסות המשותפים לגננות אלה.

מידת ההיכרות את תכנית המסגרת והשימוש בה: מידת ההיכרות היא בינונית: 52% מכירות אותה היכרות מועטה ו-46% היכרות רבה. רובן משתמשות בה באופן מועט ביותר במהלך השנה, אם כי 17% מהגננות דיווחו כי הן משתמשות בה פעם בשבוע או יותר (ממצא זה שונה מהממצא המקביל בקרב הגננות במגזר היהודי). לשאלתנו בדבר הצרכים שלשמן משתמשות הגננות בתכנית המסגרת, עולה כי אין הבדלים בין שני המגזרים, וכי הרוב הגדול של הגננות משתמשות בתכנית לצורכי תכנון ולצורכי פיתוח נושא אינטגרטיבי. מבחינת ההיכרות הספציפית עם הפרקים שבתכנית, למדנו כי בקרב הגננות שמכירות את הפרקים, השימוש בהם הוא יחסית גבוה (נע בין 60% ל-80%). הגננות אף טענו כי רצוי לקיים השתלמויות בנושאים הבאים: תרבות ערבית ומורשת, דת לגן הילדים, חגים וטקסים דתיים. הן טענו גם שרצוי לחדש את הפרקים העוסקים בלשון ואוריינות, במתמטיקה ובמדע וטכנולוגיה.

המאפיינים הייחודיים של העבודה בגן: הגננות מהמגזר הערבי תופסות באופן שונה מהגננות שבמגזר היהודי את חשיבות המטרות של העבודה בגן. מתוך שלושת הגורמים שמצאנו, בגורם "טיפוח התנהגות חברתית", נמצא כי הגננות מהמגזר הערבי תופסות מטרות אלה בממוצע נמוך יותר (3.6) מהגננות של המגזר היהודי (3.9). באופן ספציפי הן העניקו חשיבות גבוהה יותר (יחסית למגזר היהודי) למטרות הבאות: פיתוח היכולת הרגשית, התאמה לרמה התפתחותית ופיתוח יצירתיות בקרב הילדים. יש להדגיש כי המטרה "הכרת הדתות בארץ", זכתה בשני המגזרים לרמת חשיבות נמוכה⁴.

אשר לקשיים המאפיינים את עבודת הגננת, לא מצאנו הבדלים בין המגזרים בגורמים המקבצים סביבם את הקשיים, אלא רק בשלושה תת-תחומים. בתחומים אלה, הגננות מהמגזר הערבי דיווחו על קושי גדול יותר: ניהול הגן מול בעלי עניין שונים כגון: הורים ורשויות (ממוצע 2.3

⁴ אצל הגננות במגזר הערבי גם המטרה של חינוך לערכים לאומיים מוקמה ברמת חשיבות נמוכה.

לעומת 2.0 במגזר היהודי); פיתוח נושא אינטגרטיבי (ממוצע 2.1 לעומת 1.8) ותכנון שנת עבודה (ממוצע 2.2 לעומת 1.7).

אשר לעמדות ביחס לתכנון תכנית עבודה, מצאנו כי אין הבדלים בין המגזרים, למעט בעמדות השייכות לגורם "תפקודים חיצוניים של התכנון" ("התכנון משקף את היכולות המקצועיות של הגננת", "התכנון צריך להיות מוצג בפני ההורים" ו"התכנון צריך להתבסס על תכנית המסגרת"). בגורם זה נמצאה רמת הסכמה נמוכה יחסית של הגננות מהמגזר הערבי (ממוצע 2.6 לעומת 3.0). בשאלת הפרקטיקה של התכנון, מצאנו כי כרבע מהגננות במגזר הערבי מתכננות לפי ציר או לפי נושא מרכזי (לעומת 8% בלבד במגזר היהודי), הן גם מעדיפות בשיעורים גבוהים יותר לקבל הכשרה בהשתלמות שנתית במקום לערוך מפגשים קבוצתיים של גננות.

היחס כלפי תכנית מסגרת עתידית: אשר לסיוע שאפשר יהיה לקבל מתכנית מסגרת עתידית, לא היו הבדלים בין המגזרים, למעט בפריט ניתוח המידע שנאסף על הילדים: כ-45% מן הגננות במגזר הערבי חושבות שהתכנית תוכל לסייע בכך, לעומת כ-68% גננות במגזר היהודי.

נדגיש כי יש להתחשב בעובדה, שאוכלוסיית הגננות מהמגזר הערבי שנכללו במחקר זה, היא יחסית קטנה ($n = 69$) ושגני הילדים שבהם הן עובדות שונים במאפייניהם מהגנים האחרים. אחוז ניכר מהן דיווחו כי הן עובדות עם גילאי 3-4 (שיעור שונה מהמצוי באוכלוסייה בישראל (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2004)). עם זאת, ניתן לסכם ולומר כי אף שברוב המקרים הממצאים אינם מראים על הבדלים גדולים, עדיין ניתן ללמוד מן הממצאים על מערכת השיקולים וההעדפות המיוחדות לגננות ממגזר זה.

ה. אז מי את הגננת...?

בכלי המחקר השונים נאספו עדויות מגוונות ומעניינות המלמדות על מאפייניהן הייחודיים של הגננות. מהמפקחות ומהרכזות ניסינו ללמוד על העבודה האידיאלית של הגננת, וזאת כדי לתת בידי כותבי התכנית העתידית מידע על אותה נמענת ישירה של התכנית. בדבריהן עלו שני היבטים מרכזיים לעבודה האידיאלית של הגננת: (1) תכונות מקצועיות של הגננת ובהן גישה הפדגוגית; (2) נושאים הקשורים להיבטים של ניהול הגן ובתוך כל מרכיב – העבודה עם ההורים. ניתן להבחין כי היבטים אלה תואמים במידה רבה את הממצאים שעלו מניתוחי הגורמים של סולמות שונים בשאלון הגננות. דבר זה מלמד על כך כי גם הגננות מבחינות בהיבטים אלה כמרכיבים של עבודתן (ראו עמדות כלפי גורמי הקשיים שבעבודה). מכאן עולה כי לקראת תכנית עתידית, נוסף על הצגת תכנים וגישה חינוכית, יש לשקול הקצאת פרק גם לתכונות המקצועיות המצופות מן הגננת ופרק לגבי היבטים פרופסיונליים אישיים שלה.

התכונות המקצועיות של הגננת

למפקחות ולרכזות יש דימוי מוגדר וברור בעניין האב-טיפוס המקצועי אישי של הגננת: ראשית, עליה להיות בעלת אישיות חינוכית וערכית, המעניקה חום והקשבה לילדים. עליה להיות בעלת

פתיחות מחשבתית שתאפשר לה להיות יצירתית ולבקר את עצמה ואת הנעשה בגן. הגננת מצופה להיות בעלת גישה בין-אישית ראויה שתאפשר לה להיות רגישה ונעימה ביחסיה עם מרב הגורמים.

לדעת המפקחות והרכזות, המאפיינים הרצויים למקצועיות של הגננת כוללים שליטה בחומר ובידע הנרכש בגן, שימוש במקורות מגוונים ונטילת יוזמה בחיפוש אקטיבי אחר רעיונות. עליה לבחור את הנושאים המתאימים לילדים ולהיות אחראית להובלת הילד על פי המטרות שהגדירה לעצמה ועל פי המטרות המצופות מהגן. הרכזות אף העירו כי עליה לדאוג לסביבה חינוכית מגרה, גמישה ותואמת את שלבי ההתפתחות של הילדים. מדברי הגננות עצמן ניכר היה כי גם הן תופסות את תפקידן כהובלת הילד מנקודת מוצא המרוכזת בו ועוסקת בצרכיו ובשלבי התפתחותו.

כמרכיב במקצועיות הגננת, פירטו המפקחות את המטרות שהיא צריכה להשיג עם הילדים: פיתוח כשרים ומיומנויות, טיפוח הפן הרגשי והחברתי, הקניית יסודות וכישורי חיים, פיתוח סקרנות, יצירתיות ויוזמה, פיתוח יכולת חברות ותקשורת בין-אישית. נאיר כי בדברי המפקחות לא הודגשו תחומי הידע, ובהתאמה גם הגננות מיקמו את המטרות הקשורות בטיפוח אינטלקטואלי במקום שלישי בסדר החשיבות (ידע של תכנים ודרכי הוראה גם לא דווחו כמהווים קושי).

מטרות העבודה בגן נחלקות בעיני הגננות לשלושה גורמים: טיפוח התנהגות חברתית, טיפוח הפן הרגשי והגופני וטיפוח הפן האינטלקטואלי והערכי. נמצא כי המטרות החשובות ביותר, לדעת הגננות, קשורות לטיפוח התנהגות חברתית (למשל, "הקניית דרכי התנהגות נאותה"). המטרות הקשורות לטיפוח הפן האינטלקטואלי והפן הערכי דורגו על ידי הגננות כפחות חשובות. ממצא זה עומד בהלימה עם ממצא של מחקר שנעשה בשיטת "ניתוח על" (meta-analysis) ל-58 מחקרים שונים, ולפיו, המנבאים הטובים ביותר להישגי קריאה בקרב תלמידי כיתות א' הם דווקא שני ממדים התנהגותיים (שפטיה, 2003). במחקרנו נמצא כי השכלת הגננת אינה קשורה בתפיסת המטרות בעוד שוותק, מגזר, ומידת הסתייעות בתכנית המסגרת הם משתנים הקשורים בתפיסת הגננת את המטרות. גננות ותיקות תופסות את טיפוח ההתנהגות החברתית כמטרה חשובה יותר. יתכן שהדבר נובע משחיקתן ומחוסר סובלנות כלפי התנהגויות חריגות של ילדים, וייתכן שהדבר קשור ל"תורה החינוכית" שהוקנתה להן בעת שהוכשרו להיות גננות. גורם נוסף שהבחין בין הגננות היה מידת הסתייעותן בתכנית המסגרת: גננות המסתייעות בתכנית המסגרת העניקו חשיבות גבוהה יותר, יחסית ליתר הגננות, למטרות הטיפוח הפן האינטלקטואלי והפן הערכי. ממצא זה ניתן אולי להסביר על סמך הקשר לדפוסים ולהרגלים אישיים המעניקים חשיבות רבה להגדרה רציונלית של דברים וכן לארגון וסדר בעבודה – תכונות התואמות תמיכה בטיפוח אינטלקטואלי. הסבר אפשרי נוסף לקשר זה מבוסס על ההנחה כי עקב השימוש של גננות בתכנית המסגרת, הן מודעות יותר למטרות של טיפוח הפן האינטלקטואלי והפן הערכי. הגננות מהמגזר

הערבי העניקו חשיבות גבוהה יותר למטרות של טיפוח התנהגות חברתית. גם ממצא זה יש לבחון לאור הרקע שממנו הן באות מבחינת אפיון הגנים ואופן הכשרתן כגננות.

בראייה כוללת של "האני המאמין החינוכי" אל מול חשיבותן של מטרות העבודה בגן, נוכחנו כי רבים מהביטויים שבהם השתמשו הגננות מופיעים כמטרה מוצהרת גם בתכנית המסגרת. אך, נדגיש כאן שני נושאים שיש בהם משום חידוש: האחד נוגע להכללה של מטרות אישיות כגון ביטחון והעשרה מקצועית של הגננת עצמה, והאחר נוגע להכרה בילד כפרט הראוי לכבוד ולשמירה על זכויותיו, למענה על צרכיו ולביטוי העצמי.

היבטים של ניהול הגן

מיומנויות הניהול הן מרכיב שהולך ותופס כיום מקום מרכזי באפיון עבודתה של הגננת. יכולת הניהול והובלת הצוות זכו לאזכור גבוה בדברי המפקחות והרכזות. גם הגננות הגדירו את הנושאים הקשורים לניהול הגן כנושא הקשה ביותר שעמו הן מתמודדות: 62% מן המשיבות דיווחו על קושי זה בעבודתן: נושאי תקציב, תחושת בדידות במערכת וקושי בניהול הצוות. רכיב העבודה עם ההורים גם הוא נקשר להיבט זה וכ-40% מהמשיבות ראו אותו כנושא הקשה ביותר עבורן. הגננות והרכזות מצפות מהגננת האידיאלית שתיצור קשר חיובי עם ההורים, שתהיה קשובה ומכבדת ושתערב אותם במעשה החינוכי. המפקחות הדגישו כי עליה לערב אותם אך להישמר מפני התערבותם. אין ספק כי מיומנות זו אינה קלה לרכישה ויש מקום לשפר את יכולת התמודדותן של הגננות בהיבט זה.

1. סיכום ההמלצות בדבר תכנית מסגרת עתידית

בסעיף זה ננסה לסכם את עיקר ההמלצות שעלו במחקר ההערכה הנוכחי, בדבר תכנית מסגרת עתידית. ייתכן כי חלק מהרעיונות הועלו זה מכבר בקרב העוסקים במלאכת כתיבת התכנית, אולם יש במסמך זה משום חיזוק בדבר כלל הצרכים של תכנית מסגרת עתידית ושל הציפיות ממנה.

כלל המשיבות הסכימו עם חשיבות קיומה של תכנית מסגרת בעבודת הגננת. אחת הפונקציות החשובות ביותר בתכנית מעין זו היא להפוך את עבודת הגננת למקצועית יותר. הגננות מצדן הביעו רצון להוספת תכנים שחסרים לדעתן כיום, ופירטו את רצונותיהן לתחומים חדשים ומעודכנים ולביצוע השתלמויות בהם. עובדה זו מלמדת שקיים פוטנציאל חיובי לשימוש ולהתעניינות בתכנית החדשה.

התכנים הקיימים כיום בתכנית המסגרת נתפסים כטובים, אולם יש צורך בעדכוןם ובהגברת הרלוונטיות שלהם בתכנית מסגרת עתידית. בנוסף, על מנת שגננות תשתמשנה בתכנית המסגרת בעתיד, עליה להיות בעלת אוריינטציה יישומית יותר מהתכנית הנוכחית. לפיכך, בנוסף על פירוט תיאורטי של תחומי התוכן השונים, יש לכלול בתכנית דוגמאות ונושאים יישומיים כגון: דרכי פיתוח של נושא אינטגרטיבי, דרכי התמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים ועקרונות עבודה

עם הורים. עם זאת, חשוב להדגיש כי התכנית אינה אמורה לשמש מדריך מעשי לצורכי פיתוח של חומרי הוראה.

מומלץ כי תכנית מסגרת עתידית תספק מענה ספציפי לכמה תחומים שנתפסים כחשובים ורלוונטיים לעבודת הגננת. התחום הראשון הוא ניהול הגן, ובפרט עבודה עם הורים: חשוב שבתכנית המסגרת יוצעו דרכים שבעזרתן ניתן לשלב את ההורים בעבודה בגן, ויוצעו כלים להתמודדות עם קשיים ותובענות מצד ההורים וליצירת המשכיות בין סביבת הגן לסביבת המשפחה. התחום השני הוא פיתוח נושא אינטגרטיבי: תכנית מסגרת עתידית תידרש לתת מענה לשאלה "מהי עבודה אינטגרטיבית?". בנוסף, יש לכלול בה פרק המנחה כיצד לבנות נושא אינטגרטיבי, על כל שיקולי הדעת המאפיינים בנייה שכזו, כגון: קריטריונים לבחירת התכנים שיילמדו ואופן הקישור ביניהם. התחום השלישי הוא תכנון תכנית עבודה שנתית: כדי שהגננות תשתמשנה בתכנית המסגרת לשם תכנון, על התכנית להכיל הצעות לדגמים של תכנון ובכלל זה דגמים שכבר יושמו בשטח. בנוסף, עליה להכיל הגדרה בכל הנוגע למצופה מהגננות – מהן מטרות העבודה המנחות את התכנון, באופן שאינו מקבע את עבודתן. כמו כן, יש להתחשב גם באמונת החינוכית של הגננת המכתיבה היענות לצורכי העניין והדרישות של הילדים. מדברים אלה עולה, כי לקראת תכנית מסגרת עתידית, יש לשקול, נוסף על התכנים והצגת הגישה החינוכית, מתן התייחסות גם להיבטים האישיים והפרופסיונליים המצופים מן הגננת, שלגביהם הן זקוקות להכוונה.

נוסף על הכללתם של תכנים ותחומים שונים, יש להטמיע יחס חדש כלפי התכנית שידגיש את חשיבותה ככלי בעבודתה של הגננת. יש לשקול בשלב ההטמעה שילוב בין האמצעים הבאים: השתלמויות, עידוד מתמיד לשימוש, תוך מתן דוגמה אישית של המפקחת וכן שימוש זמין בתכנית לצורכי ההדרכה השונים. אנו ממליצים לדאוג לשימור ההתעניינות בתכנית, גם לטווח הבינוני וגם לטווח הארוך, וכן לשקול עבודה בצוותי גננות בנושא שימוש בתכנית ויישומה. כדי לא ליצור עומס רב על הגננת, חשוב ליצור נספחים, להפנות לחוברות לימוד אחרות ואולי אף לפתח שתי חוברות במקום חוברת אחת.

מומלץ לכתוב את התכנית בשפה הערבית במקביל לכתיבתה של התכנית בעברית, כך שהגננות מהמגזר הערבי תוכלנה ליהנות מהתכנית באותה נקודת זמן ולא כעבור שלוש-ארבע שנים. יש לצמצם ככל האפשר הבדלים בין הגרסה העברית לגרסה הערבית, מלבד כמובן שיקולים והעדפות המיוחדות לגננות במגזר הערבי. בנוסף, נראה שבמגזר הערבי מייחסים חשיבות רבה יותר להשתלמויות לעומת המגזר היהודי, ולכן מומלץ שדרך זו תהיה הדרך המרכזית בהטמעתה של התכנית החדשה.

הארות והערות

במחקר זה בלטה העובדה כי מושגים מסוימים זוכים לפרשנות שונה מבעלי תפקיד שונים. כך קרה בעיקר במושגים "הערכה", "בקרה" ו"תכנון". מוצע לתת את הדעת על כך כממצא, להבהיר מושגים כגון אלה למגוון בעלי התפקידים במערכת ולהתחשב בממצא זה בתכנית המסגרת הבאה, כמו גם בהשתלמויות ובפרסום של חומרים שונים.

השאלון לגנות שהקיף נושאים רבים, אפשר לעתים להשוות בין ממצאים שהתקבלו משאלות דומות, מה שלעתים חשף סתירות בתשובות הגנות, או אי-יכולת מצדנו להבין את הפירוש של הגנת להיגדים מסוימים.

בנוגע למגבלות המחקר: אחת מהן נובעת מכך שאוכלוסיית הגנות שהשיבה על השאלונים לא נדגמה באופן אקראי "טהור", ולכן אפשר שהממצאים אינם תקפים במידה מספקת עבור כלל האוכלוסייה. בעניין זה נזכיר גם את המספר המצומצם של רכזות הגיל הרך אשר רואיינו. שתי מגבלות נוספות נובעות מדרך הניתוח שננקטה בשאלת ה"אני מאמין": הראשונה, נובעת מביסוס הניתוח על תשובה כתובה בשאלון בעוד שאולי נכון יותר לאסוף מידע מסוג זה בריאיון אישי. מכיוון שכך, גם לא יכולנו לתקף את ההצהרה של הגנת בבדיקה אמפירית של הנעשה בגן. המגבלה השנייה נובעת מהצורך במתן פרשנות לתשובות לא בהירות. לדוגמא, לא תמיד היה ברור אם ההקשבה לצורכי הילד היא אמצעי או שמא מטרה בפני עצמה, לדוגמה: "אני מאמינה בזרימה חופשית" (106) – האם ה"זרימה החופשית" בעיני גנת זו היא אמצעי או מטרה?

סוף דבר

עבודת הגנת היא ללא ספק מורכבת מאוד ודורשת יכולות מתקדמות וכישורים מגוונים. היו שטענו כי מורכבות עבודתה של הגנת נובעת גם מעצם הניסוחים הדו קוטביים של מונחים שכתיים רבים הקשורים לגן הילדים, כגון: "טיפוח כוליות הילד" אל מול "טיפוח קוגניציה", "טיפוח מיומנויות חברתיות" אל מול "טיפוח מיומנויות לימודיות" ו"היענות ליוזמת הילד" אל מול "הכוונה של המבוגר" (שפטיה, 2003). קרוב לוודאי שרוב הגנות פועלות באופן יומיומי בטווח שבין ניגודים כגון אלה, וברור שהדבר משפיע על היציבות והארגון של עבודתן. כביטוי למכלול כישורים אלה וכסיכום, נביא את דבריה של אחת הגנות שהשיבו על השאלון:

הגנת היא רב מקצועית ורבת פנים:

היא אימא, פסיכולוגית, שחקנית, זמרת ומורה....

מקורות

- ארנון, ר', שני, מ', וזיגור, ט' (2002). מחשבות של מורים על אודות מקצועם. בתוך: פרסקו, ב', וכפיר, ד' (עורכות) **דיאלוג מתמשך: ההכשרה להוראה והמעשה החינוכי**. ת"א: מכון מופ"ת, מכללת בית ברל.
- ביגר, ח' (2003). הגנת כמנהלת וכמנהיגה חינוכית. **הד הגן ס"ד (א)**, 14-18.
- טל, ק' (2003). "למידה (לפי) מידה" תפקידה של הוראה תואמת התפתחות בטיפוח האוריינות של ילדי הגן. **הד הגן, ס"ג (ד)**, 40-51.
- לשכה מרכזית לסטטיסטיקה (2004). **שנתון סטטיסטי לישראל, מס' 55** לוח 8.6.
- מיכלוביץ, ר' (1999). חינוך קדם יסודי בישראל. בתוך א' פלד (עורך), **יובל למערכת החינוך בישראל**. משרד החינוך ומשרד הביטחון.
- משרד החינוך והספורט (תשנ"ה). **תכנית מסגרת לגן הילדים**. ירושלים: המחבר.
- משרד החינוך (2001). **קווים מנחים לעשייה חינוכית עם גילאי שנתיים - שלוש**. ירושלים: מעלות.
- נגר, ר' (2001). **השפעת עבודת צוות על תחושת הצמיחה האישית של הגננת**. עבודה לצורך קבלת מ"א, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן.
- קרטיס, א' (תשס"א). **תכנית לימודים לילדים בגיל טרום חובה: ללמוד כיצד ללמוד**. ישראל: הוצאת ספרים "אח" בע"מ.
- שפטיה, ל' (2003). **מוכנות לבית הספר: היבטים תיאורטיים ומעשיים**. ירושלים: מכון הנרייטה סאלד בשיתוף הוצאת ספרים "אח" בע"מ.
- תובל, ח' (2003). "לומדים לשחק ומשחקים כדי ללמוד" ההווה הגנית כתנאי לטיפוח ניצני אוריינות בקרב ילדי הגן. **הד הגן, ס"ג (ד)**, 20-31.
- Bredenkamp, S. (Ed.). (1987). *Developmentally appropriate practice in early childhood programs serving children from birth through age 8*. Washington, DC: NAEYC.
- Bredenkamp, S., & Copple, C. (1997). *Developmentally appropriate practice in early childhood programs*. Washington, DC: NAEYC.
- Carr, M., & May, H. (2000). Te Whāriki: Curriculum voices. In H. Penn (Ed.) *Early childhood services: Theory, policy and practice* (pp. 53-73). Buckingham: Open University Press.
- Feinburg, S. G., & Mindess, M. (1994). *Eliciting children's full potential: Designing & evaluating developmentally based programs for young children*. California: Brooks/Cole Publishing company.

- Gura, M. (1996). Play in school. . In G. M. Blenkin & A. V. Kelly (Eds.) *Early childhood education: A developmental curriculum* (pp. 56-73). London: Paul Chapman Publishing Ltd.
- MacNaughton, G. & Williams, G. (1998). *Techniques for teaching young children: Choices in theory and practice*. Sydney: Longman.
- Spodek, B., Saracho, O. N., & Davis, M. D. (1991). *Foundations of early childhood education*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc..
- Spodek, B., & Saracho, O. N. (1994). *Right from the start: Teaching children ages three to eight*. Boston: Allyn and Bacon.
- Whitebread, D. (1996). Introduction: Young children learning and early years teaching. In D. Whitebread (Ed.), *Teaching and learning in the early years* (pp. 1-22). NY: Routledge.

נספחים

נספח 1

מכון הנרייטה סאלד
המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

ראיון עם קובעי מדיניות

שאלות הקשורות לתכנית הנוכחית

1. מהו היקף השימוש בתכנית הנוכחית? ובמה היקף זה תלוי?
2. מהם היתרונות (נק' חוזק) והחסרונות (נק' חולשה) שאת רואה בתכנית הקיימת?
3. האם יש נושאים מיותרים או נושאים חסרים בתכנית הנוכחית? מהם?
4. התכנית הנוכחית מאוחדת לגילאים 3-6, מה עמדתך בנושא? האם יש צורך לפצל? מהם היתרונות והחסרונות שאת רואה באיחוד זה (בעיקר לאור זאת שילדים בני 6 צריכים לעבור הכנה לכיתה א')?

שאלות הקשורות לתכנית החדשה

5. האם הגננות אכן זקוקות לתכנית מסגרת כזו? לאילו צרכים?
6. מה צריך להיות כלול בתכנית החדשה? תכנים? אינטגרציה? דרכי תכנון והערכה? שיטות עבודה עם ההורים? שיטות עבודה עם שאר הצוות? האם ישנם תכנים חדשים שצריכים להוסיף?
7. מה צריך להיות מבנה התכנית? כיצד לכלול את הנושאים הללו? האם צריך לערוך את התכנית לפי תכנים?
8. מהי הצורה בה היא צריכה להיות מוצגת? מה לעשות כדי להפכה ל"ידידותית"?
9. באיזו צורה ותנאים משתמשת הגננת במסמך? האם את מאמינה שהגננת תוכל להשתמש ישירות בטקסט? לאילו צרכים? מה זה דורש ממחברי התוכנית?
10. מהי הדרך האופטימלית שבה ניתן יהיה להטמיע את התכנית החדשה?
11. על מה עוד עובדים עכשיו באגף (יום חינוך ארוך, ניצני אוריינות ועוד)? האם וכיצד אמורה תכנית המסגרת להשתלב עם הדברים הללו?
12. יישום התכנית במגזר הערבי: קושי עם תכנית שכזו, האם מגזר ערבי כולל גם את הגנים הפרטיים?, מה קורה עם גנים דתיים שם? (שאלה לקובעי מדיניות במגזר הערבי).

שאלות הקשורות לעבודת הגננת

13. מהם הקשיים העיקריים שעל הגננת להתמודד עימם? התמקדי בבקשה בקשיים שתכנית יכולה לסייע להם בהתמודדות עימם.
14. מהיכן הגננת שואבת את הידע שלה/מהם המקורות העיקריים בהם הגננת נעזרת בעבודתה הן היומיומית והן השנתית/מהם חומרי העבודה של הגננת?
15. מהו אופן האינטגרציה הרצוי בעבודת הגננת?

16. מהי עמדתך בנושא שלב התכנון בעבודת הגננת – האם הוא חשוב? האם בפועל הוא נערך? מהם הקשיים שעומדים בפני הגננת מתמודדת בשלב זה? איך את חושבת ששלב זה צריך להתבצע (באופן עצמאי, מס' גננות יחד, בהדרכת המפקחת)?
17. מהם כלי ההערכה שקיימים היום בגני הילדים? האם קיימים קריטריונים ברורים להערכת הילד (התפתחותית קוג', חברתית, רגשית) או שמא ההערכה מתבססת על הניסיון והאינטואיציה של הגננת? שאלה זו רלוונטית הן לילדים קטנים יותר שלא עולים לכיתה א' והן לילדים שעולים לכיתה א'. איך את חושבת שההערכה צריכה להתבצע?

נספח 2

מכון הנרייטה סאלד
המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

ראיון עם מפקחות גני ילדים

תמוז-אב תשס"ג/יולי 2003

למראינת - דברי פתיחה, לפני הראיון:

האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים מעוניין לחדש את תכנית המסגרת לגני ילדים הקיימת, במטרה להתאימה לצרכי הגננות ולכל יתר המשתמשים בה.

כיוון שמתוקף תפקידך את משתמשת מרכזית בתפקיד ומכירה את עבודת הגננת מקרוב, חשוב לנו להסתייע בניסיוןך כמפקחת ולקבל את חוות דעתך על תכנית המסגרת הקיימת ועל השינויים הרצויים בה.

לשם כך אנו נערוך ראיון שבו תישאלי על התכנית הנוכחית ועל ציפיותיך מתכנית מסגרת חדשה. הנתונים מכלל הראיונות ירוכזו על ידינו, יאוחדו עם הממצאים האחרים שנאספו ויפורסמו בדוח שיוגש לאגף לתכנון ופיתוח תכניות לימודים.

אנו מודים לך על שיתוף הפעולה ומקווים שתוכלי בעתיד ליהנות מפירות המחקר.

למראינת,

השאלות מוקראות בקול והסימון והכתיבה על הטופס נעשים בהתאמה לתשובות שנאמרות על ידי המפקחת.

א. שאלות הקשורות לתכנית הנוכחית

1. מהי מידת היכרותך עם תכנית המסגרת הנוכחית, בסולם הנע מ - 1 - לא מכירה כלל ל - 4 - מכירה היטב? _____

2. באיזו מידה את, כמפקחת, משתמשת בתכנית הקיימת?

1. בכלל לא.
2. במידה מועטה ביותר
3. במידה מועטה
4. במידה רבה
5. במידה רבה ביותר

3. לאילו מטרות או צרכים מקצועיים את משתמשת בתכנית המסגרת?

1. העברת תכנים ספציפיים
2. הדרכת גננות, בנושאים הבאים: _____
3. שימוש עצמי, למטרות הבאות: _____
4. לתכנון, באיזו נקודת זמן בשנה? _____
5. אחר _____

4. האם, לדעתך, אחד מתפקידיך הוא 'לתווך' בין תכנית המסגרת לגננת?

1. כן
2. במידה מסוימת
3. לא.

אנא פרטי מה משמעותו של תיווך זה בעיניך:

5. מתוך היכרותך את הנעשה בשטח - באיזו מידה משתמשות הגננות בתכנית הקיימת?

1. בכלל לא
2. במידה מועטה ביותר
3. במידה מועטה
4. במידה רבה
5. במידה רבה ביותר

ב. האם היקף השימוש בתכנית מספיק לדעתך? 1. כן 2. לא
פרטי.

6. מהן, לדעתך, נקודות החוזק בתכנית הקיימת?

1. התכנית מהווה מסגרת עבודה לגננות
2. התכנית מסייעת לצורכי תכנון שנתי של עבודת הגננת
3. התכנית מסייעת בהדרכת הגננות
4. התכנית נותנת מענה לצרכים שמתעוררים במהלך העבודה בגן
5. אחר: _____

7. מהן, לדעתך, נקודות החולשה העיקריות בתכנית הקיימת?

1. סדר התכנים ואופן הצגתם
2. בתכנית חסר דגש על הנושא האינטגרטיבי
3. המושגים בה לא ברורים דיים לגננות
4. חלק מן הנושאים מיושנים
5. התפיסה החינוכית המוצגת בתכנית מיושנת ולא מתאימה לתקופתנו
6. חסרה בתכנית התאמה לגישה ההתפתחותית
7. הגלגלת בסוף המדריך מטעה ושגויה
8. בתכנית חסר דגש על נושא ההערכה
9. התכנית אינה מסייעת לתכנון העבודה של הגננת
10. המסגרת העיצובית/טכנית של התכנית איננה "מושכת" לשימוש
11. אחר: _____

8. (למראינת: לפתוח את תכנית המסגרת בתוכן עניינים - עמ' 5):

על פי התכנים שרשומים כאן, האם יש לדעתך נושאים שהם מיותרים? 1. כן 2. לא
אילו הם?

9. האם יש תכנים בתכנית שהם טובים, וניתנים לשימוש? 1. כן 2. לא
אילו הם?

10. האם יש לדעתך נושאים החסרים בתכנית הקיימת? 1. כן 2. לא

אילו הם?

ב. שאלות הקשורות לעבודה היומיומית של הגננת

11. סמני שלושה קשיים מרכזיים שעל הגננת להתמודד עימם בעבודתה היומיומית? (למראינת: יש להראות למפקחת את האפשרויות)

1. תכנון תכנית עבודה שנתית
2. קשר עם ההורים
3. עבודת צוות
4. ארגון סביבה חינוכית
5. ארגון זמן באופן יעיל
6. ארגון תקציב
7. הטרוגניות בין ילדים
8. חוסר ידע בנושאי לימוד
9. קשיים רגשיים של ילדים
10. קשיים חברתיים של ילדים
11. הערכת יכולות הילדים
12. הרגלים ומשמעת
13. אחר

12. האם וכיצד תכנית מסגרת (לא בהכרח העכשווית) יכולה לסייע בקשיים שציינת?

13. פרטי באילו גורמים מסתייעת הגננת בעבודתה היומיומית, מתוך 100% הסיוע הנדרש לה?

(למראינת: להפנות את הרשימה למרואינת)

1. ידע הנצבר במהלך ההשתלמויות _____% (מן הסיוע הדרוש)
2. חומרי הוראה/למידה היוצאים לאור מטעם המשרד _____% (מן הסיוע הדרוש)
3. המפקחת _____% (מן הסיוע הדרוש)
4. המדריכה _____% (מן הסיוע הדרוש)
5. גננות אחרות _____% (מן הסיוע הדרוש)
5. ניסיון של שנים קודמות _____% (מן הסיוע הדרוש)
6. אחר: _____% (מן הסיוע הדרוש)

סה"כ 100 אחוז

ג. שאלות הקשורות לתכנית מסגרת עתידית

למראינת – דברי פתיחה לפני השאלות בחלק זה:

אנשי האגף לתכ"ל והאגף לחינוך קדם יסודי חשים כי עקב התיישנות חלק מן התכנים והגישות ועקב התפתחויות שונות בתיאוריות, רצוי להתחיל בפעולת פיתוח תכנית מסגרת חדשה. נרצה לשמוע את דעתך, כמפקחת, בנוגע לתכנית מסגרת עתידית.

14. **ציניי שלושה צרכים, שבעטיים זקוקה הגננת לתכנית מסגרת?**

1. הגננת אינה זקוקה לתכנית מסגרת. מדוע? _____
2. לצורך קביעת מטרות כלליות וקווים מנחים (עקרונות) לעבודה
3. לצורך קביעת יעדים אופרטיביים ותכנים ספציפיים
4. לצורך תכנון שנתי
5. לצורך מעקב התפתחותי
6. לצורך בקרה על הערכה שהיא מבצעת בגן
7. ככלי יישומי ביישום תכנים ועקרונות
8. ככלי לפיתוח נושא אינטגרטיבי
9. אחר _____

15. **בתכנית המסגרת העתידית יש כוונה להתייחס לתחומים מגוונים נוספים. ברצוננו לשמוע**

מהי דעתך המקצועית על כל אחד מהתחומים הללו והאם הרעיון להכללתם בתוך תכנית

מסגרת הנו נכון?

1. דרכי פיתוח נושא אינטגרטיבי:

2. פיתוח חומרי הוראה :

3. עקרונות עבודה עם הורים :

4. שיטות עבודה עם הצוות (סייעת, גננת רוטציה) :

5. דרכי התמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים :

6. ארגון ועיצוב סביבה חינוכית :

7. אחר :

16. נושא תכנון תכנית לימודים/תכנית עבודה לגן הוא אחד מהנושאים שיש כוונה להכניסם לתכנית המסגרת. כיצד שלב התכנון מבוצע כיום בגן (חשוב לפרט את הגורמים המסייעים לגננת בתכנון, כגון: הדרכה של מפקחות, תכנית מסגרת, גננות אחרות, או תכנון עצמאי)?

17. האם את מסכימה עם חשיבותו של נושא התכנון? 1. כן 2. לא הסבירי.

18. מהם הקשיים שעומדים מתמודדת הגנת בשלב התכנון?

19. כיצד, לדעתך, ניתן לעזור לגנת להצליח בעבודת התכנון?

20. נושא ההערכה בגן הנו תחום נוסף, שיש כוונה להתייחס אליו בתכנית המסגרת. איך לדעתך צריכה להתבצע ההערכה בגן: (א) הערכה עצמית לצורך בקרה על תכנון (ב) הערכת הילדים

א. _____

ב. _____

21. כיצד, לדעתך, התכנית צריכה להיות מאורגנת מבחינת המבנה? (למשל, סביב תכנים, נושאים מאורגנים, חגים, מיומנויות).

22. מהי הדרך שבאמצעותה ניתן יהיה להבטיח שימוש יעיל ופורה בתכנית החדשה?

1. באמצעות השתלמויות לגנות (השתלמות של _____ שעות)

2. באמצעות הדרכות אישיות (הדרכה של _____ שעות)

3. אחר _____

23. כיצד אפשר להפוך את התכנית לידידותית למשתמש?

1. לעצבה בצורה יפה וצבעונית

2. להוסיף בה דוגמאות ליישום

3. לא להרבות במלל
4. העלאת התכנית על תקליטור
5. להפנות לחומרי למידה מגוונים
6. להשתמש בשפה הקרובה לשפת היום-יום של הגננת
7. אחר _____

24. ולבסוף, שאלה כללית: כיצד היית מגדירה עבודה אידיאלית של גננת בגן? (כגון שילוב אינטגרטיבי של נושאים/ גישה חינוכית לילדים / עבודה עם הורים / תכנים ייחודיים).

פרטי רקע:

הגדרת התפקיד: כיצד עבודתך (100%) מתחלקת בין התפקידים הבאים (למראינת, להפנות את

הרשימה):

מפקחת (____%), מתאמת (____%), מדריכה, (____%), ליווי (____%), ייעוץ לפי צורך (____%)
התוויית הדרך המקצועית של הגננות (____%).

ותק בפקוח: _____

למילוי עצמאי של המראינת:

שם המפקחת: _____

טלפון: _____

מחוז: 1. דרום 2. חיפה 3. ירושלים 4. מנחי 5. מרכז 6. צפון 7. תל-אביב

מגזר: 1. מ"מ יהודי 2. ממ"ד 3. ערבי 4. דרוזי 5. בדואי

מס' הגנים/גננות בפקוח: _____

נספח 3

מכון הנרייטה סאלד
המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

ראיון עם רכזות מדור הגיל הרך בפסג"ה

אב-אלול תשס"ג/אוגוסט 2003

למראינת - דברי פתיחה, לפני הראיון:

האגף לתכנון ולפיתוח לתכניות לימודים מעוניין לחדש את תכנית המסגרת לגני ילדים הקיימת, במטרה להתאימה לצרכי הגננות ולכל יתר המשתמשים בה.

לקראת הכנתה של התכנית אנו מבקשים להסתייע בניסיוןך כרכזת מדור הגיל הרך ולקבל את חוות דעתך על תכנית המסגרת הקיימת ועל השינויים הרצויים בה.

לשם כך אנו נערוך ראיון שבו תישאלי על התכנית הנוכחית ועל ציפיותיך מתכנית מסגרת חדשה. הנתונים מכלל הראיונות ירוכזו על ידינו, יאוחדו עם הממצאים האחרים שנאספו ויפורסמו בדוח שיוגש לאגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים.

אנו מודים לך על שיתוף הפעולה ומקווים שתוכלי בעתיד ליהנות מפירות המחקר.

למראינת,

השאלות מוקראות בקול והסימון והכתיבה על הטופס נעשים בהתאמה לתשובות שנאמרות על ידי הרכזת.

א.שאלות הקשורות לעבודת הרכזת

1. מהם נושאי ההדרכה בהם התמקדת השנה במסגרת הפסג"ה? מי יזם אותם ומדוע?

2. באיזו מידה, להערכתך, זקוקות הגננות ל"תיווך" בין מדיניות משרד החינוך לבין עבודתן היומיומית. האם את רואה את תפקידך כחלק מ"תיווך" זה?

3. כפי שהבנו, כרכזת בפסג"ה תפקידך כולל מגוון של משימות. אנא צייני לגבי כל אחת מן המשימות שלהלן את מידת מרכזיותה בעבודתך (מ - 1 עד 5), ולאחר מכן צייני את מידת חשיבותן בעינייך על פי סדר יורד.

מידת חשיבותה	מידת מרכזיותה בעבודה	המשימה
		חשיפת הגננות לגישות חינוכיות בתחום הגיל הרך
		חשיפת הגננות לדרכי הוראה למידה בגן הילדים
		חשיפת הגננות לכלים לזיהוי מצבים ללמידה בגן
		הדרכה לארגון סביבה חינוכית-לימודית המקדמת כישורים ומיומנויות אצל ילדים בגיל הרך
		חשיפת הגננות לספרות מקצועית בתחומי הפדגוגיה של הגיל הרך – קריאה ודיון משותפים של חומר מקצועי עדכני
		חשיפת הגננות לשימוש מושכל בחומרי הוראה למידה של האגף לחינוך קדם יסודי ואחרים
		ייעוץ בשילוב הורים בעשייה החינוכית
		חשיפת הגננת למקורות מידע אינטראקטיביים
		פיתוח וטיפול קהילות לומדות בתהליך ארוך טווח
		אחר :

4. איך היית מאפיינת את הגננות שמגיעות אלייך, מן ההיבטים הבאים: ותק הגננות, "סגנון מקצועי" (עצמאות בעבודה, יוזמה, חדשנות) וכיוב'.

5. תארי בקצרה את אופי הקשר שיש לך עם הגננות? (הדרכה פרטנית/ קבוצתית, הדרכה חד פעמית/מתמשכת, יוזמת המפקחת/יוזמה עצמאית). מהו, לדעתך, סוג הקשר המסייע ביותר לגננת?

6. מיהו הגורם שלרוב יוזם את הפנייה אלייך?

7. באם היוזמה מגיעה מהמפקחות, מה מייחד יוזמות אלה? האם מדובר בצרכים מיוחדים?

ב. שאלות הקשורות לעבודה היומיומית של הגננת

לפנייך מספר שאלות הנוגעות לעבודת הגננת. אנא התייחסי בתשובותייך למאפייני קבוצת הגננות שאת מכירה.

8. סמני שלושה קשיים מרכזיים עימם מתמודדות הגננות, שאת פוגשת, בעבודתן היומיומית? (למראינת: יש להראות לרכזת את האפשרויות)

1. תכנון תכנית עבודה השנתית

2. קשר עם ההורים

3. עבודת צוות

4. ארגון סביבה חינוכית

5. ארגון זמן באופן יעיל

6. ארגון תקציב

7. הטרונגניות בין ילדים

8. חוסר ידע בנושאים לימודיים
9. קשיים רגשיים של ילדים
10. קשיים חברתיים של ילדים
11. הערכת יכולות הילדים
12. הקניית הרגלים ומשמעת
13. אחר _____

9. פרטי באילו גורמים מסתייעת הגננת בעבודתה היומיומית מתוך 100% הסיוע הנדרש לה?

(למראינת: להפנות את הרשימה למראינת)

1. ידע הנצבר במהלך ההשתלמויות _____% (מן הסיוע הדרוש)
2. חומרי הוראה/למידה היוצאים לאור מטעם המשרד _____% (מן הסיוע הדרוש)
3. המפקחת _____% (מן הסיוע הדרוש)
4. המדריכה _____% (מן הסיוע הדרוש)
5. גננות אחרות _____% (מן הסיוע הדרוש)
6. ניסיון של שנים קודמות _____% (מן הסיוע הדרוש)
7. אחר: _____% (מן הסיוע הדרוש)

סה"כ 100 אחוז

10. מהם הצרכים השכיחים שהגננות מעלות בפניך, כשהן מגיעות להדרכה?

ג. שאלות הקשורות לתכנית הנוכחית

11. מהי מידת היכרותך עם תכנית המסגרת הנוכחית, בסולם הנע מ - 1 - לא מכירה כלל

ל - 4 - מכירה היטב? _____

(למראינת: מי שלא מכירה את תכנית המסגרת יש לעבור לשאלה 21)

12. באיזו מידה את, ברכזת, משתמשת בתכנית הקיימת?

1. בכלל לא
2. במידה מועטה ביותר
3. במידה מועטה
4. במידה רבה
5. במידה רבה ביותר

13. לאילו מטרות או צרכים מקצועיים את משתמשת בתכנית מסגרת?

1. העברת תכנים ספציפיים
2. הדרכת גננות, בנושאים הבאים: _____
3. שימוש עצמי, למטרות הבאות: _____
4. לתכנון (באיזו נקודת זמן בשנה? _____)
5. אחר _____

14. האם, לדעתך, אחד מתפקידיך הוא "לתווך" בין תכנית המסגרת לגננת?

1. כן
2. במידה מסוימת
3. לא.

אנא פרטי מה משמעותו של תיווך זה בעיניך:

15. האם וכיצד תכנית מסגרת (לא בהכרח העכשווית) יכולה לסייע לגננות בקשיים שבעבודתן?

16. מתוך היכרותך את המצב בשטח - באיזו מידה משתמשות הגננות בתכנית המסגרת

הקיימת?

1. בכלל לא
2. במידה מועטה ביותר
3. במידה מועטה
4. במידה רבה
5. במידה רבה ביותר

17. האם גננות או מפקחות פונות אלייך בנוגע לצרכים הקשורים לתכנית המסגרת?

1. כן
2. לעיתים
3. לא

באילו נושאים? (הקשורים לתכנית המסגרת)

18. מהן, לדעתך, נקודות החוזק בתכנית הקיימת?

1. התכנית מהווה מסגרת עבודה לגננות
 2. התכנית מסייעת לצורכי תכנון שנתי של עבודת הגננת
 3. התכנית מסייעת בהדרכת הגננות
 4. התכנית נותנת מענה לצרכים שמתעוררים במהלך העבודה בגן
 5. אחר _____
-

19. מהן לדעתך, נקודות החולשה בתכנית הקיימת?

1. סדר התכנים ואופן הצגתם
 2. חסר בה דגש על הנושא האינטגרטיבי
 3. המושגים לא ברורים דיים לגננות
 4. חלק מן הנושאים מיושנים
 5. התפיסה החינוכית המוצגת בתכנית היא מיושנת ולא מתאימה לתקופתנו
 6. חסרה בתכנית התאמה לגישה ההתפתחותית
 7. הגלגלת בסוף המדריך מטעה ושגויה
 8. בתכנית חסר דגש על נושא ההערכה
 9. התכנית אינה מסייעת לתכנון העבודה של הגננת
 10. המסגרת העיצובית/טכנית של התכנית אינה "מושכת" לשימוש
 11. אחר _____
-

20. האם וכיצד את מסייעת להתגבר על חולשות אלו?

21. (למראינת: לפתוח את תכנית המסגרת בתוכן עניינים - עמ' 5)

- על פי התכנים שרשומים כאן, האם יש לדעתך נושאים שהם מיותרים? 1. כן 2. לא
אילו הם?

22. האם יש תכנים בתכנית שהם טובים, וראויים לשימוש? 1. כן 2. לא
אילו הם?

23. האם יש לדעתך נושאים החסרים בתכנית הקיימת? 1. כן 2. לא
אילו הם?

ד. שאלות הקשורות לתכנית עתידית

אנשי האגף לתכ"ל והאגף לחינוך קדם יסודי חשים כי עקב התיישנות חלק מן התכנים והגישות ועקב התפתחויות שונות בתיאוריות, רצוי להתחיל בפעולת פיתוח תכנית מסגרת חדשה. בתפקידך כרכזת הגיל הרך נרצה לשמוע את דעתך בנוגע לתכנית מסגרת עתידית.

24. צייני שלושה צרכים, שבעטיים זקוקה לדעתך הגננת לתכנית מסגרת?

1. הגננת אינה זקוקה לתכנית מסגרת. מדוע? _____
2. לצורך קביעת מטרות כלליות וקווים מנחים (עקרונות) בעבודתה
3. לצורך קביעת יעדים אופרטיביים ותכנים ספציפיים
4. לצורך תכנון שנתי
5. לצורך מעקב התפתחותי
6. לצורך בקרה על הערכה שהיא מבצעת בגן
7. ככלי יישומי ביישום תכנים ועקרונות
8. ככלי לפיתוח נושא אינטגרטיבי
9. אחר _____

25. בתכנית המסגרת העתידית יש כוונה להתייחס לתחומים מגוונים נוספים. ברצוננו לשמוע מהי דעתך המקצועית על כל אחד מהתחומים הללו והאם הרעיון להכללתם בתוך תכנית מסגרת הנו נכון?

1. דרכי פיתוח נושא אינטגרטיבי:

2. פיתוח חומרי הוראה:

3. דרכי הערכת הילדים בגן:

4. עקרונות עבודה עם הורים:

5. שיטות עבודה עם הצוות (סייעת, גננת רוטציה):

6. דרכי התמודדות עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים:

7. ארגון ועיצוב סביבה חינוכית:

8. אחר:

26. נושא תכנון תכנית לימודים/תכנית עבודה בגן הוא אחד מהנושאים שיש כוונה להכניס לתכנית המסגרת. כדמות המסייעת לגננות בשלב התכנון, האם את מסכימה לחשיבותו של נושא התכנון? 1. כן 2. לא.

אם כן הסבירי מהי חשיבותו של הנושא בעיניך:

27. מהם הקשיים בהם נתקלות הגננות בשלב התכנון?

28. כיצד ניתן לדעתך לסייע לגננת להצליח בעבודת התכנון?

29. כיצד, לדעתך, צריכה התכנית להיות מאורגנת מבחינת המבנה? (למשל, סביב תכנים, לפי חגים, לפי מיומנויות).

30. מהי, לדעתך, הדרך שבאמצעותה אפשר יהיה להבטיח שימוש יעיל ופורה בתכנית החדשה?

1. באמצעות השתלמויות לגננות (השתלמות של _____ שעות)

2. באמצעות הדרכות אישיות (הדרכה של _____ שעות)

3. אחר _____

31. כיצד אפשר להפוך את התכנית לידידותית למשתמש?

1. לעצבה בצורה יפה וצבעונית
 2. להוסיף בה דוגמאות ליישום
 3. לא להרבות במלל
 4. להעלות את התכנית על תקליטור
 5. להפנות לחומרי למידה מגוונים
 6. להשתמש בשפה הקרובה לשפת היום-יום של הגננת
 7. אחר _____
-

32. ולבסוף, שאלה כללית: אנא הגדירי ותארי עבורנו עבודה אידיאלית של גננת בגן? בהיבטים כגון שילוב אינטגרטיבי של נושאים/ גישה חינוכית לילדים / עבודה עם הורים / תכנים ייחודיים.

פרטי רקע:

- ותק בגיל הרך (כללי): _____
- ותק במדור: _____
- מס' הגננות שבהדרכתה: _____
- מס' המפקחות שבאזור הדרכתה: _____
- מס' הגננות, בממוצע, שמגיעות אליה בחודש: _____
- תפקיד נוסף, מלבד רכזת מדור הגיל הרך: _____

(למילוי ע"י המראיינת)

- שם הרכזת: _____
- שם הפסג"ה: _____
- טלפון: _____

מחוז: 1. דרום 2. חיפה 3. ירושלים 4. מנחי 5. מרכז 6. צפון 7. תל-אביב

נספח 4

מכון הנרייטה סאלד
המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות
ירושלים

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
האגף לחינוך קדם יסודי

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

0	2		1		
1 - 2	4-3		5 - 8		

שאלון לגנת

אב-אלול תשס"ג/אוגוסט 2003

האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים בשיתוף האגף לחינוך קדם יסודי, מעוניינים לחדש ולעדכן את תכנית המסגרת הנוכחית לגני הילדים, במטרה להתאימה לצרכי הגנות ולסייע להן בעבודתן.

לקראת הכנתה של תכנית מסגרת חדשה האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים והאגף לחינוך קדם מבקשים להסתייע בניסיוןך ולקבל את חוות דעתך על תכנית המסגרת הקיימת ובאם יש צורך, על השינויים הרצויים בה. מכון הנרייטה סאלד נתבקש לאסוף, לרכז ולנתח את המידע, כך שיוכל לשמש את כותבי התכנית החדשה.

לשם כך, מצ"ב שאלון. היענותך במילוי השאלון תועיל למפתחי התכנית העתידית וליתר המתעניינים בה.

אנו מודים לך מראש על הזמן והמחשבה שתקדישי למילוי השאלון ומקווים שתוכלי בעתיד ליהנות מפירות המחקר.

תודה על שיתוף הפעולה

הנחיות למילוי ולמשלוח:

- בעת מילוי השאלון, תזדקקי לתכנית המסגרת, כך שמומלץ "להצטייד" בה.
- לאחר מילוי השאלון, נא הכניסי אותו למעטפה המצורפת ושלחי למכון סאלד (הכתובת על המעטפה המבוללת).
- ייתכן שבשלב הבא נרצה להעמיק בנושאים מסוימים. לשם כך, נא מלאי את הפרטים הבאים: שם (אפשר רק שם פרטי): _____: טלפון: _____: טלפון נייד: _____:

א. שאלות רקע1. **ותק כגוננת:** _____ **שנים.**□
10-92. **הגן בו את עובדת:**

- א. **פיקוח:** 1. ממלכתי-יהודי 2. ממלכתי-דתי 3. ממלכתי-ערבי □
12-11
- ב. **שכבת גיל הילדים** (ניתן לסמן יותר מאפשרות אחת): 1. 3-4 2. 4-5 3. 5-6 □
15-13
- ג. **תפקידך בגן:** 1. מנהלת גן 2. גוננת משלימה (רוטציה) 3. גוננת במסגרת יום חינוך ארוך □
20-16
4. גוננת בחטיבה צעירה 5. תפקיד נוסף: _____

3. **השכלה:**

1. גוננת מוסמכת 2. גוננת בכירה 3. תואר B.E.D □
26-21
4. תואר B.A 5. תואר M.A 6. אחר: _____

ב. חוות דעת על התכנית הקיימת4. **מהי מידת היכרותך עם תכנית המסגרת הנוכחית?**□
27

1. כלל לא מכירה 2. היכרות מועטה 3. היכרות רבה

5. **באיזו תדירות השתמשת בתכנית המסגרת בשנתיים האחרונות?**□
28

1. כמעט ולא השתמשתי 2. פעם בשנה-שנתיים 3. מספר פעמים בשנה 4. פעם בחודש 5. פעם בשבוע 6. אחר: _____

6. **האם נעזרת בתכנית המסגרת בשנים קודמות?**□
29

1. כן 2. במידה מסוימת 3. לא

7. **לאילו צרכים את משתמשת או השתמשת בתכנית המסגרת?** (ניתן לסמן יותר מאפשרות אחת)□
38-30

1. לתכנון שנתי 2. לפיתוח נושא אינטגרטיבי 3. להוראת נושאים מסוימים (אילו)? _____ 4. לקראת פגישות עם המפקחת 5. לתכנון תקציב הגן 6. להתמודדות עם שוני בין ילדים 7. לעבודת צוות 8. להכנת פגישות עם ההורים 9. אחר: _____

8. **כיצד נחשפת אל תכנית המסגרת?** (ניתן לסמן יותר מאפשרות אחת)□
43-39

1. באמצעות הדרכה שהעבירה מפקחת או מדריכה (נא סמני: מפגש חד פעמי/ הדרכה אינטנסיבית) 2. באמצעות הדרכה בפסג"ה (מרפ"ד לשעבר) או השתלמות (נא סמני: מפגש חד פעמי/ השתלמות מתמשכת) 3. במהלך לימודים בסמינר/מכללה/אוניברסיטה 4. באמצעות גוננת עמיתה 5. אחר: _____

9. לפניך רשימת הפרקים המופיעים בתכנית. נא סמני עבור כל פרק את תשובתך לכל אחת משלוש השאלות: היכרות עם הפרק, מידת ההסתייעות בו והאם רצוי, לדעתך, לבצע השתלמויות בנושא.

60-44

77-61

94-78

שם הפרק	אני מכירה את הפרק		אני נעזרת בפרק בעבודתי		רצוי לבצע השתלמויות בנושא	
	כן	לא	כן	לא	כן	לא
1. גני הילדים בישראל מסגרת מחייבת	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
2. גן הילדים כמוסד חינוכי – לימודי	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
3. הילד כאישיות מתפתחת ולומדת	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
4. חשיבה - מיומנויות ועמדות אינטלקטואליות	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
5. לשון ואוריינות	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
6. חינוך גופני	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
7. בטיחות בדרכים	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
8. מתמטיקה	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
9. אומנויות	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
10. ספרות	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
11. מדעי החברה	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
12. מדע וטכנולוגיה	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
13. מקרא לממלכתי	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
14. מקרא לממ"ד	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
15. חינוך לאמונה ולקיום מצוות לממ"ד	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
16. מסורת וחגים לגנים מוסלמיים, נוצריים ודרוזים	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא
17. נושא אינטגרטיבי	כן / לא	כן / לא	1 2 3	1 2 3	כן / לא	כן / לא

10. מבין הפרקים ברשימה, אילו פרקים כדאי לדעתך לחדש ולעדכן? מדוע?

96-95

11. אילו תחומי תוכן חסרים לדעתך בתכנית המסגרת?

97 -98

12. מה עשוי להגביר את השימוש שלך בתכנית מסגרת (כלשהי)? (ניתן לסמן יותר מאפשרות אחת)

112-99

1. תגבור ההדרכה לשימוש בה
2. הבהרת המושגים שבה
3. הוספת דוגמאות ליישום
4. השתלמויות על תכנית המסגרת
5. העלאת התכנית על תקליטור
6. שימוש בשפה קרובה יותר לשפת היום-יום
7. שינוי המבנה שלה (פרטי):

_____ 9. אחר

0	2		2		
1 - 2	4-3		5 - 8		

ג. העבודה החינוכית בגן

בכדי שמפתחי תכנית המסגרת החדשה יוכלו להתאים את התכנית הבאה לרוח החינוכית של הגנות, בחלק זה נבקש ללמוד את ה"אני מאמין" שלך, המדריך אותך בעשייה החינוכית בגן.

13. תארי את ה"אני מאמין" החינוכי האישי שלך:

10-9

14. לפניך שורה של מטרות אפשריות המכוונות את העבודה בגן. נא סמני את מידת החשיבות של כל מטרה בעיניך

המטרה	כלל לא חשובה	חשובה במידה מועטה	חשובה במידה רבה	חשובה במידה רבה מאוד
1. הקניית מיומנויות חברתיות	1	2	3	4
2. הקניית דרכי התנהגות נאותה	1	2	3	4
3. פיתוח מגוון תחומי ידע אצל הילדים	1	2	3	4
4. להביא לכך שהילדים ירכשו ידע	1	2	3	4
5. חינוך לערכים דתיים	1	2	3	4
6. חינוך לערכים לאומיים	1	2	3	4
7. להכיר לילדים את הדתות השונות בארץ	1	2	3	4

25-11

המשך הלוח

חשובה במידה רבה מאוד	חשובה במידה רבה	חשובה במידה מועטה	כלל לא חשובה	המטרה
4	3	2	1	8. התאמת העבודה בגן לתחומי העניין של הילדים
4	3	2	1	9. התאמת הפעילויות בגן לרמה ההתפתחותית של הילדים
4	3	2	1	10. להביא לכך שהילדים יפתחו כשרים גופניים
4	3	2	1	11. להביא לכך שלילדים תהיה חוויה חיובית בגן
4	3	2	1	12. דאגה לכך שהלמידה תהיה משמעותית וחוויתית
4	3	2	1	13. פיתוח יצירתיות בקרב הילדים
4	3	2	1	14. פיתוח היכולת הרגשית של הילדים
4	3	2	1	15. הכנת הילדים לכיתה א'

15. פרטי כיצד מתחלק, פחות או יותר, יום העבודה שלך כגננת, בין דרכי העבודה הבאות (מתוך

100%):

1. משחק חופשי בגן (___% מיום העבודה)
2. משחק חופשי בחצר (___% מיום העבודה)
3. עבודה אינדיווידואלית (___% מיום העבודה)
4. עבודה בקבוצות קטנות (___% מיום העבודה)
5. עבודה עם כלל ילדי הגן (___% מיום העבודה)
6. אחר _____ (___% מיום העבודה)

סה"כ 100%

□

27-26

□

29-28

□

31-30

□

33-32

□

35-34

□

37-36

16. במטרה ללמוד כיצד גננות מטפחות מיומנויות שונות אצל ילדי הגן, בחרי מבין שתי

האפשרויות הבאות תחום אחד ותארי, כדוגמה, כיצד את מטפחת אותו בגן.

אפשרות א': טיפוח חשיבה חשבונית. אפשרות ב': חינוך גופני.

□

39-38

ד. הארות לקראת תכנית מסגרת עתידית

אנשי האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים והאגף לחינוך קדם יסודי חשים כי עקב התפתחויות שונות בתיאוריה ובמעשה רצוי לעדכן את תכנית המסגרת. לכן, נשמח להבין את צרכיך, בנוגע לתכנית מסגרת עתידית.

17. ידוע כי עבודת הגננת מאופיינת בהתמודדות עצמאית עם מגוון תחומי אחריות ומטלות. תארי את הקשיים עימם מתמודדת, לדעתך, הגננת, והאם תכנית מסגרת יכולה לסייע בהם?

□
43-40

18. לפניך רשימה של תחומים הידועים כנכללים בעבודת הגננת. סמני לגבי כל תחום את מידת הקושי שיש בו לדעתך, ובטור האחרון סמני האם את סבורה שתכנית מסגרת עתידית עשויה לסייע בו.

□
56-44

□
69-57

תכנית מסגרת יכולה לסייע בו	קושי				אין כל קושי	
	כן	לא	רוב	מועט		
כן / לא	4	3	2	1	1. עבודה עם ההורים	
כן / לא	4	3	2	1	2. יישום תכניות לימודים חדשות	
כן / לא	4	3	2	1	3. התמודדות עם שונות בין הילדים	
כן / לא	4	3	2	1	4. איתור ילדים בעלי צרכים מיוחדים	
כן / לא	4	3	2	1	5. ארגון הסביבה החינוכית	
כן / לא	4	3	2	1	6. ארגון הזמן בעבודה	
כן / לא	4	3	2	1	7. ניהול הגן מול בעלי עניין שונים (מחוז, הורים, רשות מקומית)	
כן / לא	4	3	2	1	8. בקיאות במגוון תחומי דעת	
כן / לא	4	3	2	1	9. פיתוח נושא אינטגרטיבי	
כן / לא	4	3	2	1	10. תכנון שנת העבודה	
כן / לא	4	3	2	1	11. התחדשות בעבודה	
כן / לא	4	3	2	1	12. איסוף מידע על ילדים	
כן / לא	4	3	2	1	13. ניתוח המידע שנאסף על הילדים	

ה. תכנית העבודה בגן

תכנון הלימודים כבסיס לעבודה בגן הוא אחד הנושאים שייתכן וייכלל בתכנית מסגרת בעתיד. נשמח לשמוע את חוות דעתך בנושא זה.

19. ההיגדים הבאים כוללים עמדות בנוגע לנושא תכנון העבודה בגן. נא סמני, לגבי כל היגד את מידת הסכמתך עימו.

83-70

מסכימה במידה רבה מאוד	מסכימה במידה רבה	מסכימה במידה מועטה	כלל לא מסכימה	
4	3	2	1	1. התכנון צריך להיעשות לפני תחילת שנת הלימודים
4	3	2	1	2. העבודה בגן צריכה להיות עקבית עם התכנון
4	3	2	1	3. הביצוע בפועל צריך להיות מתואם עם התכנון
				4. התכנון צריך להתבסס על תכנית המסגרת
4	3	2	1	5. התכנון צריך להתגמש בהתאם למגוון צרכים שעולים
4	3	2	1	6. התכנון צריך להתגמש בהתאם לצרכי הילדים
4	3	2	1	7. התכנון צריך להתאים לצרכים הספציפיים של הגן
4	3	2	1	8. התכנון צריך לאפשר היענות מיידית לתחומי עניין שהילדים מעלים
4	3	2	1	9. עבודת התכנון צריכה להיות קלה לביצוע
4	3	2	1	10. התכנון צריך להיות מוצג בפני ההורים
4	3	2	1	11. התכנון צריך לשקף את היכולות המקצועיות של הגננת
4	3	2	1	12. התכנון צריך לאפשר לילדים להתמודד עם ידע חדש
4	3	2	1	13. התכנון השנתי צריך לסייע לתכנון היומיומי

20. קיימות אפשרויות שונות לתכנון תכנית עבודה. בחרי מבין השיטות המוצעות שיטה אחת מרכזית, לפיה את עובדת, ותארי בקצרה את פעולותייך העיקריות במסגרת תכנון זה.

86-84

1. תכנון לפי לוח שנה:

2. תכנון לפי חגים:

3. תכנון לפי ציר או נושא מרכזי:

4. שיטת תכנון אחרת:

5. אני לא נוהגת לתכנן, אלא...

21. באילו מקורות את נעזרת בעת הכנת תכנית עבודה שנתית? (ניתן לסמן יותר מאפשרות אחת)

93-87

1. הדרכה אישית של מפקחת או מדריכה
2. מדריכים ועזרי הוראה חדשים שמופצים
3. השתלמויות בנושא תכנון שנתי
4. התייעצות עם גננות אחרות
5. תכנית המסגרת לגן הילדים
6. בנייה עצמית של התכנית ללא מקורות סיוע
7. אחר: _____

22. אילו סוגי הדרכה היית רוצה לקבל בנושא התכנון? (ניתן לסמן יותר מאפשרות אחת)

98-94

1. סדנה חד פעמית בנושא
2. מספר ישיבות אישיות עם המפקחת
3. מפגשים קבוצתיים של מספר גננות
4. השתלמות שנתית
5. אחר: _____

ו. איסוף מידע על הילדים והשימוש בו

לקראת תכנית המסגרת החדשה קיימת מחשבה לכלול בה גם את נושא איסוף מידע על ילדים והצעת דרכים לשימוש בו. לשם כך מעוניינים מפתחי התכנית ללמוד את הפעולות שגוננות מבצעות כיום, בנושא זה.

23. האם את אוספת מידע על הילדים בגן? 1. כן 2. לא

99

24. באילו כלים את משתמשת, בכדי לאסוף מידע על הילדים בגן? (ניתן לסמן יותר מאפשרות אחת)

108-100

1. שימוש לא שיטתי בכלים שונים
2. תצפיות ספונטניות ותיעודן
3. ריכוז תוצרים של הילדים
4. שאלונים להורים
5. שיחות עם ההורים
6. שאלונים של השירות הפסיכולוגי
7. חוברת הדרכה שהוציא המשרד בנושא הערכה
8. כלים אחרים: _____

25. לאילו מטרות את אוספת מידע על הילדים? (ניתן לסמן יותר מאפשרות אחת)

115-109

1. דיווח לגורמים שונים על ילדים
2. תכנון הפעילויות בגן
3. תכנון עבודה פרטנית עם ילד
4. אפיון מצבם של ילדים העולים לכיתה א'
5. אפיון מצבם של ילדים בעלי צרכים מיוחדים
6. מטרה אחרת: _____

ראי המשך שאלון בעמוד הבא

ז. מידע על שימוש במדריכים ובעזרי הוראה לגננת

0	2		3		
1 - 2	4-3		5 - 8		

26. האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, בשיתוף עם האגף לחינוך קדם יסודי מפרסמים מגוון של מדריכים ועזרי הוראה לגננת. קיים עניין ללמוד על תדירות השימוש שאת עושה במדריכים הללו. לשם כך, צייני לגבי כל אחד מהמדריכים הרשומים, באיזו מידה את משתמשת בו.

45-9

שימוש בתדירות גבוהה מאד	משתמשת בתדירות גבוהה	משתמשת בתדירות נמוכה	משתמשת בתדירות נמוכה מאד	כלל לא משתמשת	
5	4	3	2	1	1. צמחים בגן
5	4	3	2	1	2. כל שנה מחדש – מאגר מולטימדיה בנושא חגי ישראל – תקליטור
5	4	3	2	1	3. קסם של תיאטרון
5	4	3	2	1	4. ניצני אוריינות
5	4	3	2	1	5. ניצני אוריינות - פעילויות עם ספרים
5	4	3	2	1	6. נצא במחול
5	4	3	2	1	7. סיפורים מימים עברו - מקראה
5	4	3	2	1	8. סיפורים מימים עברו - מדריך לגננת
5	4	3	2	1	9. חיבורים – פיתוח חשיבה לגילאי 2-4
5	4	3	2	1	10. על ילדים חושים ותנועה
5	4	3	2	1	11. על ילדים רגשות וחברים
5	4	3	2	1	12. גוונים (ערכה ומדריך לגננת)
5	4	3	2	1	13. מתחברים לתקשורת
5	4	3	2	1	14. חברות וסבלנות ברחוב סומסום (מדריך וערכת פעילויות)
5	4	3	2	1	15. מתחילים מבראשית (ממ"ד)
5	4	3	2	1	16. לנוע בעולם מתנועע – בטיחות בדרכים
5	4	3	2	1	17. האזנה למוזיקה
5	4	3	2	1	18. יובל לישראל
5	4	3	2	1	19. טיפוח חשיבה חשבונית
5	4	3	2	1	20. כולנו שווים ושוניים
5	4	3	2	1	21. המשפחה
5	4	3	2	1	22. ילדים נפגשים עם יצירות אמנות
5	4	3	2	1	23. הבעה ויצירה בחומרים
5	4	3	2	1	24. לשחק וללמוד בגיל שלוש
5	4	3	2	1	25. חצר גן הילדים
5	4	3	2	1	26. מושיטים יד לשלום
5	4	3	2	1	27. כולנו יכולים ילדות וילדים
5	4	3	2	1	28. ירושלים – לדעת, להכיר ולאהוב
5	4	3	2	1	29. אני, את ואתה ידידים לסביבה
5	4	3	2	1	30. קשב והאזנה - משחקים לפיתוח הקשב
5	4	3	2	1	31. נתאר את... נספר על...
5	4	3	2	1	32. נתאר ונספר - חומר עזר
5	4	3	2	1	33. היה היה...
5	4	3	2	1	34. סיפור ושיר
5	4	3	2	1	35. הבה נשוחח
5	4	3	2	1	36. יש לי שאלה
5	4	3	2	1	37. מה שייך... מה לא שייך...

נספח 5

מכון הנרייטה סאלד
המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

הערכת טרום תכנית לגני הילדים

ריאיון תכנון

איפיון קצר על הגן חטיבת הגיל, ועל אוכלוסיית הילדים, ותק הגננת.

1. בכדי להבין את עמדתך הכללית בנושא התכנון, נא השלימי את אחד משני המשפטים הבאים:

- אני מתכננת תכנית עבודה כי.....(השלימי)
- אני לא מתכננת תכנית עבודה כי (השלימי)

2. באיזה שלב (זמן בשנה) את מכינה את תכנית העבודה?

- א. בחופשת הקיץ
- ב. בחדשי השנה הראשונים
- ג. תוך כדי השנה / העיתוי משתנה לפי הצורך. פירוט:

4. באילו מקורות את נעזרת בעת הכנת תכנית העבודה? (כדוגמת: מקורות ספריים משניים, מפקחת, מדריכה, מדריכים ועזרי הוראה, עמיתות וכד').

למראיין: על פי התשובה, יש להבין מדוע דווקא במקורות הללו ולא באחרים, מה טוב בהם עבודה, האם ניסתה מקורות אחרים? האם יש שימוש כלשהו בתכנית המסגרת)

4.א. לגננת שלא נעזרת בתכנית המסגרת:

במידה ומשרד החינוך היה מעוניין להכין מסמך שיוכל לסייע לך בהכנת תכנית העבודה - מה היית מצפה שמסמך כזה יכיל? (ואם לא עבודה - במה היה עוזר לגננת אחרת) בשאלה זו יש לבקש פירוט יתר!

4.ב. לגננת שכן נעזרת בתכנית מסגרת:

- באילו חלקים של תכנית המסגרת השתמשת? מדוע דווקא בהם? באיזו דרך?, תני דוגמאות (בחירת המטרות, המיומנויות או תכנים ספציפיים, יש להבין אילו חלקים או פרקים במדויק. מדוע לא פרקים אחרים?)

5. נושא ההערכה בגן הנו תחום נוסף, שיש כוונה להתייחס אליו בתכנית המסגרת. (למראיין: בתחילה יש לשאול את השאלה באופן פתוח, ואם הגננת מתקשה, יש להגדיר כי כוונתנו בשאלה היא להערכת ההצלחה בהשגת המטרות כפי שהוגדרו בתכנית העבודה).

א. האם לדעתך צריך לבצע תהליכי הערכה בגן? אם כן - הסבירי את מי או את מה לדעתך צריך להעריך? אם לא - מדוע לדעתך אין צורך להעריך בגן?

ב. מי לדעתך צריך לבצע את תהליכי ההערכה בגן? גננת, גורמים חיצוניים, מפקחת, או שילוב בין הגורמים? פרטי:

ג. האם את מבצעת תהליכי הערכה בגן? פרטי בדוגמאות:

ד. באיזו מידה וכיצד יכולה תכנית המסגרת לסייע בתהליכי ההערכה הללו? פרטי:

נספח 6

התפלגות חשיבותן של מטרות העבודה בגן (מגזר יהודי)

המטרה	כלל לא חשובה (1)	חשובה במידה מועטה (2)	חשובה במידה רבה (3)	חשובה במידה רבה מאוד (4)	מספר המשיבים	ממוצע	ס"ת
גורם 1: הקניית נורמות התנהגות							
הקניית מיומנויות חברתיות			29 (14.5%)	171 (85.5%)	200	3.9	0.4
הקניית דרכי התנהגות נאותה			24 (12.2%)	172 (87.8%)	196	3.9	0.3
גורם 2: טיפוח הפן הרגשי							
התאמת העבודה בגן לתחומי העניין של הילדים	1 (0.5%)	58 (30.4%)	132 (69.1%)		191	3.7	0.5
התאמת הפעילויות בגן לרמה ההתפתחותית של הילדים	2 (1.1%)	25 (13.2%)	162 (85.7%)		189	3.9	0.4
להביא לכך שהילדים יפתחו כשרים גופניים	4 (2.1%)	84 (44.7%)	100 (53.2%)		188	3.5	0.5
להביא לכך שלילדים תהיה חוויה חיובית בגן	1 (0.5%)	20 (10.3%)	173 (89.2%)		194	3.9	0.3
דאגה לכך שהלמידה תהיה משמעותית וחוויתית		19 (10.0%)	171 (90.0%)		190	3.9	0.3
פיתוח יצירתיות בקרב הילדים	1 (0.5%)	52 (27.5%)	136 (72.0%)		189	3.7	0.5
פיתוח היכולת הרגשית של הילדים	1 (0.5%)	26 (13.5%)	165 (85.9%)		192	3.9	0.4
גורם 3: טיפוח הפן האינטלקטואלי							
פיתוח מגוון תחומי ידע אצל הילדים		3 (1.5%)	69 (35.6%)	122 (62.9%)	194	3.6	0.5
להביא לכך שהילדים ירכשו ידע	1 (0.5%)	17 (8.8%)	82 (42.3%)	94 (48.5%)	194	3.4	0.7
חינוך לערכים דתיים	2 (1.1%)	60 (31.7%)	66 (34.9%)	61 (32.3%)	189	3.0	0.8
חינוך לערכים לאומיים		9 (4.6%)	69 (35.4%)	117 (60.0%)	195	3.6	0.6
להכיר לילדים את הדתות השונות בארץ	20 (10.3%)	103 (53.1%)	53 (27.3%)	18 (9.3%)	194	2.4	0.8
הכנת הילדים לכיתה א'	1 (0.6%)	15 (8.3%)	71 (39.2%)	94 (51.9%)	181	3.4	0.7

נספח 7

התפלגות חשיבותן של מטרות העבודה בגן (מגזר ערבי)

ס"ת	ממוצע	מספר המשיבים	חשובה במידה רבה מאוד (4)	חשובה במידה רבה (3)	חשובה במידה מועטה (2)	כלל לא חשובה (1)	המטרה
גורם 1 : הקניית נורמות התנהגות							
0.6	3.6	64					
0.7	3.5	64	38 (59.4%)	23 (35.9%)	1 (1.6%)	2 (3.1%)	0.7
0.6	3.6	64	44 (68.8%)	17 (26.6%)	3 (4.7%)		0.6
גורם 2 : טיפוח הפן הרגשי							
0.4	3.7	64					
0.6	3.6	64	41 (64.1%)	22 (34.4%)	1 (1.6%)		התאמת העבודה בגן לתחומי העניין של הילדים
0.5	3.7	64	48 (75.0%)	15 (23.4%)	1 (1.6%)		התאמת הפעילויות בגן לרמה ההתפתחותית של הילדים
0.6	3.6	64	39 (60.9%)	23 (35.9%)	1 (1.6%)	1 (1.6%)	להביא לכך שהילדים יפתחו כשרים גופניים
0.6	3.6	62	37 (59.7%)	22 (35.5%)	3 (4.8%)		להביא לכך שלילדים תהיה חוויה חיובית בגן*
0.7	3.6	63	45 (71.4%)	15 (23.8%)	1 (1.6%)	2 (3.2%)	דאגה לכך שהלמידה תהיה משמעותית וחוויתית*
0.5	3.8	61	52 (85.2%)	8 (13.1%)		1 (1.6%)	פיתוח יצירתיות בקרב הילדים*
0.6	3.7	64	48 (75.0%)	14 (21.9%)	1 (1.6%)	1 (1.6%)	פיתוח היכולת הרגשית של הילדים
גורם 3 : טיפוח הפן האינטלקטואלי							
0.5	3.3	64					
0.6	3.5	60	32 (53.3%)	26 (43.3%)	1 (1.7%)	1 (1.7%)	פיתוח מגוון תחומי ידע אצל הילדים
0.6	3.5	63	36 (57.1%)	25 (39.7%)	2 (3.2%)		להביא לכך שהילדים ירכשו ידע
0.6	3.3	61	22 (36.1%)	33 (54.1%)	6 (9.8%)		חינוך לערכים דתיים*
0.7	3.1	64	18 (28.1%)	32 (50.0%)	13 (20.3%)	1 (1.6%)	חינוך לערכים לאומיים*
0.8	2.8	65	10 (15.4%)	32 (49.2%)	20 (30.8%)	3 (4.6%)	להכיר לילדים את הדתות השונות בארץ*
0.8	3.4	63	33 (52.4%)	24 (38.1%)	4 (6.3%)	2 (3.2%)	הכנת הילדים לכיתה א'

* במטרות אלו יש הבדלים מובהקים בין המגזר היהודי לערבי.

נספח 8

הפרקים שבתכנית המסגרת: היכרות, היעזרות ורצון להשתלמות (פרקים משותפים לשני המגזרים - תשובות הגנות במגזר היהודי)

שם הפרק	אני מכירה את הפרק			אני נעזרת בפרק בעבודתי			רצוי לבצע השתלמויות בנושא		
	מס' המשיבות	כן	לא	מס' המשיבות	כן	לא	מס' המשיבות	כן	לא
גני הילדים בישראל מסגרת מחייבת	159	131 (82.4%)	28 (17.6%)	115	31 (27.0%)	60 (52.2%)	24 (20.9%)	42 (32.6%)	87 (67.4%)
גן הילדים כמוסד חינוכי-לימודי	161	136 (84.5%)	25 (15.5%)	118	45 (38.1%)	56 (47.5%)	17 (14.4%)	45 (36.6%)	78 (63.4%)
הילד כאישיות מתפתחת ולומדת	155	135 (87.1%)	20 (12.9%)	119	46 (38.7%)	50 (42.0%)	23 (19.3%)	78 (61.4%)	49 (38.6%)
חשיבה – מיומנויות ועמדות אינטלקטואליות לשון ואוריינות	155	125 (80.6%)	30 (19.4%)	113	45 (39.8%)	56 (49.6%)	12 (10.6%)	74 (58.7%)	52 (41.3%)
חינוך גופני	167	156 (93.4%)	11 (6.6%)	144	77 (53.5%)	61 (42.4%)	6 (4.2%)	104 (74.3%)	36 (25.7%)
בטיחות בדרכים	164	136 (82.9%)	28 (17.1%)	124	48 (38.7%)	66 (53.2%)	10 (8.1%)	79 (59.4%)	54 (40.6%)
מתמטיקה	161	121 (75.2%)	40 (24.8%)	107	35 (32.7%)	51 (47.7%)	21 (19.6%)	72 (57.1%)	54 (42.9%)
אומנויות	165	149 (90.3%)	16 (9.7%)	135	71 (52.6%)	56 (41.5%)	8 (5.9%)	111 (78.7%)	30 (21.3%)
ספרות	165	139 (84.2%)	26 (15.8%)	120	47 (39.2%)	61 (50.8%)	12 (10.0%)	87 (67.4%)	42 (32.6%)
מדעי החברה	162	134 (82.7%)	28 (17.3%)	119	47 (39.5%)	54 (45.4%)	18 (15.1%)	82 (61.2%)	52 (38.8%)
מדע וטכנולוגיה	154	116 (75.3%)	38 (24.7%)	106	41 (38.7%)	53 (50.0%)	12 (11.3%)	59 (47.6%)	65 (52.4%)
נושא אינטגרטיבי	165	138 (84.7%)	25 (15.3%)	125	49 (39.2%)	63 (50.4%)	13 (10.4%)	96 (72.7%)	36 (27.3%)
	143	116 (81.1%)	27 (18.9%)	104	46 (44.2%)	48 (46.2%)	10 (9.6%)	74 (62.7%)	44 (37.3%)

נספח 9

הפרקים שבתכנית המסגרת: היכרות, היעזרות ורצון להשתלמות (פרקים משותפים לשני המגזרים - תשובות הגנות במגזר הערבי)

שם הפרק	אני מכירה את הפרק			אני נעזרת בפרק בעבודתי			רצוי לבצע השתלמויות בנושא		
	מס' המשיבות	כן	לא	מס' המשיבות	כן	לא	מס' המשיבות	כן	לא
גני הילדים בישראל מסגרת מחייבת	58	50 (86.2%)	8 (13.8%)	41	16 (39.0%)	3 (7.3%)	40	27 (67.5%)	13 (32.5%)
גן הילדים כמוסד חינוכי-לימודי	55	53 (96.4%)	2 (3.6%)	42	17 (40.5%)	5 (11.9%)	48	36 (75.0%)	12 (25.0%)
הילד כאישיות מתפתחת ולומדת	51	46 (90.2%)	5 (9.8%)	37	20 (54.1%)	4 (10.8%)	41	33 (80.5%)	8 (19.5%)
חשיבה – מיומנויות ועמדות אינטלקטואליות	55	48 (87.3%)	7 (12.7%)	37	22 (59.5%)	2 (5.4%)	42	37 (88.1%)	5 (11.9%)
לשון ואוריינות	56	51 (91.1%)	5 (8.9%)	44	30 (68.2%)	3 (6.8%)	45	42 (93.3%)	3 (6.7%)
חינוך גופני	57	47 (82.5%)	10 (17.5%)	38	26 (68.4%)	1 (2.6%)	47	39 (83.0%)	8 (17.0%)
בטיחות בדרכים	57	50 (87.7%)	7 (12.3%)	42	25 (59.5%)	3 (7.1%)	46	38 (82.6%)	8 (17.4%)
מתמטיקה	55	49 (89.1%)	6 (10.9%)	43	29 (67.4%)	2 (4.7%)	45	39 (86.7%)	6 (13.3%)
אומנויות	58	48 (82.8%)	10 (17.2%)	41	24 (58.5%)	3 (7.3%)	45	39 (86.7%)	6 (13.3%)
ספרות	55	44 (80.0%)	11 (20.0%)	37	22 (59.5%)	4 (10.8%)	42	28 (66.7%)	14 (33.3%)
מדעי החברה	54	40 (74.1%)	14 (25.9%)	32	22 (68.8%)	1 (3.1%)	44	36 (81.8%)	8 (18.2%)
מדע וטכנולוגיה	52	41 (78.8%)	11 (21.2%)	33	24 (72.7%)	1 (3.0%)	44	40 (90.9%)	4 (9.1%)
נושא אינטגרטיבי	53	40 (75.5%)	13 (24.5%)	30	20 (66.7%)	2 (6.7%)	46	42 (91.3%)	4 (8.7%)

נספח 10

נימוקים לפרקים הזקוקים לחידוש בתכנית המסגרת לדעת הגנות

שכיחות	הפרק והנימוק
לשון ואוריינות	
23	ישנם חידושים רבים בתחום: "כל שנה יש התחדשות בתחום" (גנת 001); ע"פ חידושי קריאה וכתובה העדכניים בגנים" (גנת 011)
10	דגש על התפתחותו של ילד אורייני: "מתוך הכרה בחשיבות המודעות הפונולוגית לקראת ביי"ס" (גנת 145)
8	נושא החשוב להתפתחותו הכללית של הילד: "מחנכים את הילד מפתחים יחסי חברה והדדיות" (גנת 173)
5	יש דגש רב מהמערכת על תחום זה
3	נושא מרתק ומאתגר
מתמטיקה	
17	ישנם חידושים בתחום: "חלו שינויים בהקניית הנושא, כמו, הוראה ע"פ שיטת הדוגי" (גנת 015); "צריך לעדכן מחדש ולהוסיף תכנים כגון לימוד לוח המאה, צורות הנדסיות מורכבות (גנת 119).
8	חסר חומר/ידע בנושא ובהוראתו: "תמיד יש שיטות למידה חדשות שמבטלות את הישנות וצריך לזרום עם הזמן" (גנת 041)
5	תחום החשוב להתפתחותו הכללית של הילד
5	תחום התורם להתפתחות החשיבה
4	חשיבות חשיפה מוקדמת לנושא להתפתחות העתידית של הילד בתחום
4	מעניין ומאתגר באופן אישי

שכיחות	הפרק והנימוק
מדע וטכנולוגיה	
11	ישנם חידושים בתחום: "יש התחדשות והתקדמות בנושא זה" (גנת 027); "קידמה, השתנות עולם מצויד ומודרני" (גנת 029).
9	חסר חומר/ידע בנושא ובהוראתו: "התחומים בנושא זה רבים וכדאי לדייק ולכוון" (גנת 055)
4	חשוב להתפתחות הכללית של הילד
2	נושא חשוב ומעניין
בטיחות בדרכים	
4	חסר חומר/ידע בנושא
3	נושא החשוב לחיי הילד
אומנויות	
4	לא כתוב היטב
3	חשוב להתפתחות הכללית של הילד
3	דינמי משתנה מתפתח
2	חסרים בפרק תחומי אומנות
גן הילדים כמוסד חינוכי	
4	הדגשת הפן החינוכי ותרומת הגן
3	פיתוח נושא שיתוף ההורים
3	דגש לגבי חשיבות ותרומת הגן
הילד כאישיות מתפתחת ולומדת	
4	מתן מענה לרמת הילדים
2	התייחסות למעברים: כיתה א', התפתחותיים
2	טיפוח קוגניטיבי
1	יש צורך בדרכים אלטרנטיביות
חשיבה – מיומנויות ועמדות אינטלקטואליות	
7	עקרונות לעבודת הגנת
4	העשרה וטיפוח קוגניטיבי

שכיחות	הפרק והנימוק
מדעי החברה	
7	חיזוק יכולות והתנהגויות חברתיות: "נושא החשוב ליצירת תקשורת. ילד תקשורתי הוא ילד עם ביטחון ועצמאות" (גנת 096)
4	צורך בעדכון וחשיבות עבור הגנת
2	הדגשת הפן הרגשי
נושא אינטגרטיבי	
12	צורך בפירוט והרחבה עקב מרכזיותו: "דוגמא לעיבוד נושא הייתה עוזרת" (גנת 083); פירוט הנושא אינטגרטיבי ומתן דוגמאות (גנת 168)
2	קישור דיפרנציאלי לתחומי הדעת
ספרות	
4	עיצוב הילד האורייני
1	מתן הצעות לספרי קריאה
1	העדר ידע לגנת
1	פיתוח יחסי חברה
גני הילדים בישראל מסגרת מחייבת	
2	אמון ההורים בנחיצות הגן
1	יש לשנות את הטבלה בעמוד 15
חינוך גופני	
6	מהותי לעולם הילד: "נושא החשוב לילדים" (גנת 181)
2	הרחבה ופירוט
1	צורך בחידוש
מקרא לממלכתי (רק בגרסה העברית)	
3	צורך בהוספה או ביטול סיפורים קיימים
2	חשיבות לילד
1	מקור בהנאה לילד
חינוך לאמונה ולקיום מצוות (רק בגרסה העברית)	
2	חשוב ועקרוני לגנת
1	צורך בעדכון

שכיחות	הפרק והנימוק
	מסורת וחגים לגנים מוסלמיים, נוצריים ודרוזיים (רק בגרסה העברית)
1	עניין לגנות
	תרבות ערבית ומורשת (רק בגרסה הערבית)
2	חשיבות בקידום הנושא
	דת לגן ילדים (רק בגרסה הערבית)
1	חשיבות בקידום הנושא
	חגים וטקסים דתיים (רק בגרסה הערבית)
1	חשיבות בקידום הנושא